

**T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**AFET VE İNSANİ YARDIM YÖNETİMİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ
ROLÜ**

Yüksek Lisans Tezi

Muhammet Maruf YAMAN

Afet ve İnsani Yardım Yönetimi Anabilim Dalı

Ağustos 2022

**T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**AFET VE İNSANİ YARDIM YÖNETİMİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ
ROLÜ**

Yüksek Lisans Tezi

Muhammet Maruf YAMAN

Afet ve İnsani Yardım Yönetimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Aslı AKAY

Ağustos 2022

T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Afet ve İnsani Yardım Yönetimi Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı 205438010 numaralı öğrencisi Muhammet Maruf YAMAN'ın hazırladığı “Afet ve İnsani Yardım Yönetiminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü” başlıklı tezi ile ilgili tez savunma sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri gereğince 27/07/2022 Çarşamba günü saat 11:00'da yapılmış, tezin onayına oy birliği ile karar verilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Onur Ender ASLAN

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Aslı AKAY

(Danışman)

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Elif ÇOLAKOĞLU

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun .../.../2022 tarih ve sayılı Enstitü Yönetim Kurulu Kararı ile onaylanmıştır.

.../.../2022

Prof. Dr. Mehmet Hilmi Demir
Müdür

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, afet ve insani yardım yönetiminde sivil toplum kuruluşlarının rolü konusu ele alınmış, Türkiye'nin taşıdığı riskler bağlamında ve sivil toplum kuruluşları gibi paydaşların afet ve insani yardım yönetimi süreçlerine mutlak surette eklemlenmesi gerektiği gerçeği ışığında STK temelli gelişmeler araştırılmıştır. Afet ve insani yardım yönetiminde STK entegrasyonunun önemini ortaya koymak düşüncesiyle Türkiye'nin afet gerçeği, STK anlayışına temel oluşturduğu düşünülen sosyal yardımlaşma kültürünün geçmişteki izleri ve Türkiye'nin afet riskleri bağlamında uluslararası raporlar içerisindeki görünümü üzerinde durulmuştur. Afetlerin ortaya çıkardığı aksaklıklar, planlama ve yönetim süreçlerinde gözle görülür hâl alan eksiklikler, koordinasyon ve iş birliği kültürü noktasındaki zayıflık temelinde Türkiye'de STK'ların tek elden veya tek çatı altında organize edilebilen bir hüviyete büründürülemediği, bu durumun en az afetler kadar sorun teşkil edebilecek problemlere neden olduğu gerçeğine temas edilirken; Türkiye'nin kültüründe, coğrafyasında ve insani yapısında mevcut olan ve afetlerle mücadelede benzersiz bir güç olarak kullanılabilecek STK ve gönüllülük gibi iki sosyal dinamiğin henüz yeteri kadar idrak edilemediği, doğru kullanılmadığı ve bu potansiyelden istifade edilemediği vurgulanmıştır. Afetlerle şekillenen ve revize edilen eylem planlarının nihai bir zemine oturtulamayacağı, her yeni afetin yeni gerçeklikleri açığa çıkardığını; dolayısıyla, tüm müdahale planları ve strateji belgelerinin her dönemin şartlarını anlayacak şekilde güncellenmesi, afet riskleri ve tehlikelerine maksimum düzeyde hazırlıklı olmalarını sağlayacak bir farkındalık kültürünün tüm paydaşlarca referans alınması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu doğrultudaki tespitler, çalışma içerisinde ilgili kısımlarda metnin bütünlüğünü sağlamlaştıracak şekilde verilmektedir.

Resmî kurumlar ile sivil toplum kuruluşları arasında gerekli koordinasyon ve iş birliğini tesis edecek, afet ve insani yardım yönetimini tek elden düzenleyecek bir üst otoriteye duyulan ihtiyaç doğrultusunda 2022 yılının ikinci yarısının başlarında tamamlanması beklenen Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD] yeni organizasyon yapısında bir STK dairesine yer verilmiş olması; afet bölgelerinde açığa çıkan kaos, başıboşluk, karmaşa, düzensizlik ve gelişigüzel müdahaleleri ortadan kaldırmaya katkıda bulunması ve akreditasyon sorunlarına çözüm geliştirmesi, STK'ların daha sağlıklı bir şekilde afet ve insani yardım yönetimi süreçlerine dâhil edileceğinin önemli bir işareti olarak görülmektedir.

TEŞEKKÜR

Afet ve insani yardım yönetiminde sivil toplum kuruluşlarının rolü konusunu araştırmamda bana yol gösteren, tez çalışmam sırasında bilgi ve tecrübelerini cömertçe paylaşan, ilgi ve desteklerini esirgemeyen, tezime büyük emek veren ve zaman ayıran, dokunuşları ve katkılarıyla bakış açımı zenginleştiren, önerileri ve değerlendirmeleriyle tezimin bütünlük kazanmasına katkıda bulunan değerli hocam ve aynı zamanda tez danışmanım Prof. Dr. Aslı AKAY'a şükran borçluyum.

Yurt içinde ve dışındaki afet bölgelerindeki insani yardım süreçlerinde aktif rol üstlenmiş gönüllü bir birey, çalışan ve araştırmacı olarak, mevcut çalışma dolayısıyla fikir alışverişinde bulunduğum tüm kişilere, afet ve insani yardım süreçlerindeki sıra dışı rolleriyle toplumsal bütünlüğün muhafazasına hizmet eden STK'ların ve ilgili kamu kurumlarının temsilcilerine teşekkürlerimi sunuyorum.

Tezimi okuyan ve yapıcı değerlendirmelerde bulunan ağabeyim Dr. Mehmet Şükrü Yaman'a teşekkür ediyorum.

Tez çalışmam sürecinde beni yalnız bırakmayan ve desteğini esirgemeyen aileme ve sevgili eşim Serra Diptaş Yaman'a minnettarım.

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İsim, soy isim: Muhammet Maruf YAMAN

İmza:

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
ÖNSÖZ	ii
TEŞEKKÜR	iii
BEYAN	iv
İÇİNDEKİLER	v
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
KISALTMALAR	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
TABLolar LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	4
2. Araştırmanın Niteliği, Kapsamı ve Sınırları	6
3. Ana Sorunsal, Varsayım ve Hipotezler	7
4. Araştırmanın Yöntemi	10
5. Araştırmanın Amaçları ve Beklenen Yararlar	11
6. Afet ve Sivil Toplum Temelli Literatüre Bakış	12
1. BÖLÜM: AFET KAVRAMI VE DÜNYA AFET GÖRÜNÜMÜ	17
1.1. Afet Kavramı	17
1.2. Afet Türleri	19
1.3. Dünya Afet Görünümünde Türkiye'nin Yeri	21
1.3.1. Dünya Risk Endeksi	28
1.3.2. Risk Yönetimi Endeksi	32
1.3.3. Asya Pasifik Afet Risk Görünümü Raporu	36

2. SİVİL TOPLUM KAVRAMININ DOĞUŞU, GELİŞİMİ VE ÖZELLİKLERİ	41
2.1. Sivil Toplum Kuruluşu Tanımı: Karmaşa mı Zenginlik mi?	42
2.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Mahiyeti	44
2.3. Afet ve İnsani Yardım Bağlamında Sivil Toplum Kavramının Gelişimi	46
2.4. Sivil Toplum Kuruluşlarının Özellikleri	50
2.4.1. Kâr Amacı Gütmemek	52
2.4.2. Gönüllülük	53
2.4.3. Bağımsızlık [Özerklik]	53
2.4.4. Sivil Toplum Kuruluşlarının Vizyon ve Misyonu	55
3. DÜNYADA AFET YÖNETİMİ VE GÖNÜLLÜLÜK	57
3.1. Afet Yönetimi ve Gönüllülük Niçin Gereklidir?	57
3.2. Afet ve Gönüllülük Bağlamında Japonya	59
3.3. Almanya'nın Afet Yönetimi ve Gönüllülük Anlayışı	63
3.4. Amerika Birleşik Devletleri'nde Afet Yönetimi ve Gönüllülük	65
4. TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ GELİŞİM SÜRECİ, GÖNÜLLÜLÜK ANLAYIŞI, AFET VE İNSANİ YARDIM YÖNETİMİ POLİTİKASI	68
4.1. Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Gelişim Evresi [1923-1999]	71
4.2. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın Kurulması	75
4.2.1. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın Yapısı ve Rolü	77
4.2.2. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde STK'lara Yapılan Atıflar	80
4.2.3. Türkiye Afet Müdahale Planı	82
4.2.4. AFAD Gönüllülük Sistemi	83
4.2.5. AFAD Akreditasyon Sistemi	83
4.3. Türkiye'de Afet Yönetimi ve Sivil Toplum Kuruluşları	84
4.4. Afetlerle Öne Çıkılmış Sivil Toplum Kuruluşları	86
4.4.1. Arama Kurtarma Faaliyetlerinde Sivil Toplum Kuruluşları	86
4.4.1.1. AKUT Arama Kurtarma Derneği	86
4.4.1.2. GEA Arama Kurtarma	87
4.4.1.3. AKA Arama Kurtarma Araştırma Derneği	88
4.4.1.4. Mahalle Afet Gönüllüleri	88
4.4.1.5. Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi	89

4.4.1.6. Türkiye Radyo Amatörleri Cemiyeti	89
4.4.2. İnsani Yardım Faaliyetlerinde Sivil Toplum Kuruluşları	90
4.4.2.1. Türk Kızılay	91
4.4.2.2. İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı	91
4.5. Afet ve İnsani Yardım Anlayışında Kırılma Noktası: Marmara Depremi ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü	92
4.6. Van Depremi ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Çalışmaları	95
4.7. İzmir Depreminde Sivil Toplum Kuruluşları	100
4.8. Antalya-Muğla Orman Yangınları	103
4.8.1. Manavgat Orman Yangını	104
4.8.2. Marmaris Orman Yangını	105
4.8.3. Yangınlara Müdahalede Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü	106
4.9. Kastamonu-Bozkurt Sel Felaketinde Sivil Toplum Kuruluşları	107
4.10. Uluslararası Krizlerde Türkiye'nin Afet ve İnsani Yardım Yetkinliği	108
4.10.1. Suriye Krizi	109
4.10.2. Beyrut Limanı Patlaması	111
4.10.3. Rusya-Ukrayna Savaşı	111
SONUÇ VE ÖNERİLER	114
KAYNAKÇA	120

ÖZET

AFET VE İNSANİ YARDIM YÖNETİMİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

YAMAN, Muhammet Maruf

Yüksek Lisans, Afet ve İnsani Yardım Yönetimi Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Aslı AKAY

Ağustos 2022, 132 Sayfa

Afet ve İnsani Yardım Yönetiminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü konusunda yapılan çalışma ile afet ve insani yardım süreçlerinde benzersiz roller üstlenen STK'lar incelenmiş, STK ve gönüllülük ilkesinin Türkiye'deki görünümü tahlil edilmiştir. Tanımlama ve kavram noktasında yeni bir boyut olsa da STK ruhunun Türkiye'de yüzyıllardan beridir var olduğu, bununla birlikte, afet temelli kurumsallaşma henüz tam anlamıyla tesis edilememiş olduğundan, sürecin tamamlanmasına doğrudan katkı sunabilecek STK'ların Türkiye'deki yapılanması, yaşanan sorunlar ve güçlü taraflar bu bağlamda ele alınmıştır.

Konunun daha iyi açıklanabilmesi amacıyla Türkiye'de öne çıkmış STK'ların afet ve insani yardım yönetiminde kapsadığı alan, üstlendikleri sorumluluklar, STK'ların gelişiminde dönüm noktası teşkil etmiş felaketler ve devletin afet kurumlarının bu süreçteki görünümü derinlemesine analiz edilmiştir. Dünyada afet alanına yön veren Japonya, Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya gibi ülkelerin gerek afet bağlamındaki birikim ve tecrübeleri gerekse de STK'ların bu ülkelerdeki yapılanması, kapsamlı olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışmayla afet ve insani yardım yönetiminde STK'ların son derece önemli bir role sahip olduğu, Türkiye'de STK algısı ve gönüllülük yaklaşımı, STK'ların afet süreçlerine entegrasyonuna ilişkin düzenlemeler eksikliği ve STK-kamu iş birliğinin tesisinin önemine ilişkin hususlar üzerinde durulmuştur. Ayrıca, henüz Türkiye'de STK'ların tam anlamıyla afet ve insani yardım yönetimi sürecine dâhil edilemediği, STK ve kamu birimleri arasında iş birliği ve koordinasyon eksikliği bulunduğu, afet yönetiminde STK akreditasyonunun sağlıklı bir şekilde yapılamadığı ve toplumun tüm kesimlerince STK'ları sahiplenen ve benimseyen bir yapıya kavuşturulması için yapılması gerekenler vurgulanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sivil Toplum Kuruluşu, Afet Yönetimi, İnsani Yardım.

ABSTRACT

THE ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN DISASTER AND HUMANITARIAN AID MANAGEMENT

YAMAN, Muhammet Maruf

B.A., Department of Disaster and Humanitarian Aid Management

Advisor: Prof. Dr. Aslı AKAY

August 2022, 132 Pages

With the study on the role of non-governmental organizations in disaster and humanitarian aid management, NGOs that play unique roles in disaster and humanitarian aid processes were examined, and the appearance of NGOs and volunteering principle in Turkey was analysed. Although it is a new dimension in terms of definition and concept, the spirit of NGOs has existed in Turkey for centuries, however, disaster specific institutionalization has not been fully established, the structuring of NGOs in Turkey that they can directly contribute to the completion of process, the problems and the strong sides were addressed within this framework.

For a better explanation of the subject, the area covered by prominent NGOs in disaster and humanitarian aid management in Turkey, the responsibilities the undertake, the disasters that have constituted a turning point in the development of NGOs and the appearance of the public institutions in this process have been analysed in depth. The accumulation and experiences of countries such as Japan, the United States and Germany, which lead the disaster management area in the world, as well as the structuring of NGOs in these countries, have been extensively evaluated.

With this study, the issues related to the perception of NGOs and the approach of volunteering in Turkey, where NGOs have an extremely important role in disaster and humanitarian aid management, the lack of regulations regarding the integration of NGOs into the disaster processes and the importance of establishing NGO-public cooperation were emphasized. In addition, since NGOs in Turkey have not been fully included in disaster and humanitarian aid process, that there is a lack of cooperation and coordination between NGOs and public institutions, and NGO accreditation in disaster management has not been carried out in a healthy way, it was emphasized what needs to be done by all segments of the society in order to have a structure that embraces and adopts NGOs.

Keywords: Non-Governmental Organizations, Disaster Management, Humanitarian Aid.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADRC	: Asian Disaster Reduction Center [Asya Afet Azaltma Merkezi]
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AFOM	: Türkiye Kızılay Derneği Afet Operasyon Merkezi
AKA	: Arama Kurtarma Araştırma Derneği
AKUT	: Arama Kurtarma Derneği
BBK	: Federal Office of Civil Protection and Disaster [Assistance Sivil Savunma ve Afet Destek Ofisi]
BMI	: Federal Ministry of the Interior, Building and Community [İçişleri, Konut ve Tolum Bakanlığı]
BM	: Birleşmiş Milletler
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
FEMA	: Federal Emergency Management Agency [Federal Acil Durum Yönetim Kurumu]
GEM	: Geçici Eğitim Merkezi
CP	: Civil Protection [Sivil Koruma]
INFORM	: Index for Risk Management [Risk Yönetim Endeksi]
İHH	: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
İRAP	: İl Afet Risk Azaltma Planı
JCN	: Japan Civil Network [Japonya Sivil Ağı]

MAG	: Mahalle Afet Gönüllüleri
NGO	: Non-Governmental Organization
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TAMP	: Türkiye Afet Müdahale Planı
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
THW	: Federal Agency for Technical Relief [Teknik Yardım Ajansı]
UMKE	: Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi
UNDRR	: United Nations Office for Disaster Risk Reduction [Birleşmiş Milletler Afet Risklerini Azaltma Ofisi]
UNESCAP	: United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific [Birleşmiş Milletler Asya Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu]
WMO	: World Meteorological Organization [Dünya Meteoroloji Örgütü]
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Dünya Risk Endeksi Risk Bileşenleri Haritası	30
Şekil 2: Küresel Risk Yönetimi Endeksi [INFORM] Türkiye Sıralaması	34
Şekil 3: UNESCAP Üye Devletler Haritası	35
Şekil 4: Asya-Pasifik Bölgesi Yıllık Ortalama Kayıplar Dağılımı	37
Şekil 5: Ortalama Yıllık Kayıpların Ülkeler Bazında Dağılımı	38
Şekil 6: Asya-Pasifik Bölgesinde Ülke Nüfuslarının Yüksek Hava Sıcaklıklarına ve İlgili Afetlere Maruz Kalması, 2020-2059	39
Şekil 7: Faaliyet Alanlarına Göre Sivil Toplum Kuruluşları	75
Şekil 8: Türkiye Afet Müdahale Planı Temel Bileşenleri	83
Şekil 9: İzmir Depremi ve Artçı Depremler Dağılımı	100

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Ülke Bazlı Afet Profili	22
Tablo 2: Afet Verilerinin Kıtasal Dağılımı	22
Tablo 3: Can Kaybı ve Ekonomik Zarar Bağlamında Yaşanmış En Büyük 10 Afet	25
Tablo 4: En Yüksek ve En Düşük Riske Sahip Ülkeler ve Türkiye [2021]	29
Tablo 5: INFORM Dinamikleri Seviyesi	33
Tablo 6: INFORM Endeksi Türkiye Puanları	33
Tablo 7: Türkiye'nin Risk Sınıfı	34
Tablo 8: Küresel Risk Yönetimi Endeksi [INFORM] Türkiye Sıralaması	34
Tablo 9: Van Depremi'nde İlk 6 Saatte Ulaştırılan Yardımlar	98
Tablo 10: İlk 24 Saatte Ulaştırılan Yardımlar	99
Tablo 11: Bölgeye Gönderilen Toplam Yardımlar	99
Tablo 12: Van Harcama Dağılım Tablosu	100

GİRİŞ

İnsanı doğadan bağımsız düşünmek neredeyse imkânsızdır. Belirli bir döneme kadar uyum içerisinde devam eden bu kadim birliktelik, bilhassa yakın dönemlerdeki sarsıcı gelişmelerle onarılması ve geriye döndürülmesi güç bir hâl almıştır. Neredeyse tüm dünya devletlerini bir araya getiren iklim zirvelerini¹ ve Paris Antlaşması'na² riayet edilmemesinin insanlığın sonunu hazırlayabilecek değişimleri beraberinde getirebileceğine yönelik çağrılar, bu duruma örnek göstermek mümkündür.

Hiç şüphesiz, asırlardır insanlığa ve diğer tüm canlılara mesken olan evren; tabiat ve insan kaynaklı felaketlerin yıkıcı tesirlerinin giderek arttığı bir dönemden geçmektedir. Yazılı ve görsel basındaki değerlendirmelerden aşına olduğumuz ve kimi zaman da ilgili literatürde tesadüf edilen bir saptama olarak; doğaya saygı duymamaktan, tabiatı anlamamaktan ve çevreye âdeta savaş açmaktan ileri gelen bilinçsiz bir yaklaşımın sonuçları ile karşı karşıyayız. Bu nedenle hem insanlığın hem de doğanın ciddi tehlikelerle yüz yüze olduğunu vurgulamak gerekir. Tehlike ve riskin tek taraflı olmadığı gerçeği, yaşanan felaketlerden anlaşılmaktadır.

Hızlı, denetimsiz ve çarpık kentleşmenin; sağlam ve düzensiz altyapı/üstyapı eksikliğinin; nüfus artışının; iklim değişikliğinin; plansız kitlesel göç hareketlerinin ve son yıllarda ortaya çıkan Kovid Pandemisi³ benzeri bulaşıcı salgın hastalıkların beraberinde getirdiği tehlike ve risklerin ulaştığı boyutlar ve tüm bunların toplumların güvenli bir çevrede yaşamalarına engel oluşturduğu hakikati, afet yönetimi ve afet savunması süreçleri noktasında yeni arayışlara yol açmıştır. Bu nedenle; tahayyül edilmesi güç tehditlerle başa çıkabilmenin esas çözümü, toplumsal yaşamı da kuşatacak şekilde hayatın tüm alanlarına yönelik tehlike ve risklerin belirlenerek gerekli tedbirlerin alınmasıdır. Bu tedbirler; kısa, orta ve uzun vadeli stratejiler, eylem planları, maddi ve manevi yatırımlar olarak düşünülebilir. Kalıcı ve etkili çözümler geliştirmeye dönük bu hamlelerle, toplumsal yaşamın kalitesi de sürdürülebilir bir hâl alabilecektir. Sivil Toplum Kuruluşlarının [STK] bugün önemli bir paydaş olarak öne çıkması ve afet müdahale süreçlerinde kendilerine mutlak surette ihtiyaç duyulmasının arka planında, afet dönemlerinde toplumsal huzurun muhafazasında ve gündelik yaşamın sağlıklı bir şekilde devamında sergiledikleri hayati roldür.

¹ <https://www.un.org/en/climatechange/cop26>; <https://ukcop26.org/> [01.07.2022].

² <https://www.un.org/en/climatechange/paris-agreement> [01.07.2022].

³ <https://corona.cbddo.gov.tr/>; <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019> [07.02.2022].

Çalışma kapsamında müracaat edilen Birleşmiş Milletler [BM] raporlarının da dikkat çektiği üzere, Türkiye; jeolojik yapısı, coğrafi koşulları ve iklim özellikleri itibarıyla afetlerden en fazla etkilenen ve risk bakımından yüksek derecede tehlike taşıyan bir bölgede yer almaktadır.⁴ Bu nedenle; sürdürülebilir kalkınmayı mümkün kılmak, afetlerden minimum hasarla etkilenebilecek güvenli yerleşim alanları oluşturmak ve özellikle, "afetlere dirençli toplum inşa etmek ve afet bilinci gelişmiş nesiller yetiştirmek" hedeflerine uygun olarak, felaketlerden kaynaklanabilecek risk ve tehlikelerin asgari düzeye indirilmesi, değişmez bir öncelik olarak belirlenmelidir. Afet sonrasındaki müdahaleler ve iyileştirme çabaları ne kadar etkin olursa olsun risk azaltma ve önleyici tedbirlere yönelik yatırımlar olmaksızın tam anlamıyla başarılı bir afet ve insani yardım yönetiminden söz etmek mümkün değildir. Bundan ötürü, daha az maliyet gerektiren ve aynı zamanda can ve mal kaybını azaltmada veya en aza indirmede daha etkili bir yöntem olan risk azaltma, yeni dönemin kilit belirleyicilerden birisi olarak gündemde kalmaya devam etmektedir.

Afet ve insani yardım çalışmalarına rehberlik ve öncülük eden Afet ve Acil Durumu Yönetimi Başkanlığı [AFAD],⁵ yukarıda bahsi edilen hususlarda hukuk ve mevzuat temelli düzenlemeler yaparak Türkiye'yi uçtan uca kuşatacak şekilde il bazlı planlamalar geliştirmiş, risk ve tehlikelerin yerel düzeyde azaltılmasına yönelik olarak İl Afet Risk Azaltma [İRAP]⁶ Planları hazırlamıştır. Bu ve benzeri teşebbüslerde göze çarpan başlıca özelliklerden birisinin; STK'lar ile STK temsilcilerinin farklı alan, disiplin ve sektörlerden kamu kurumları, yerel yönetimler, özel sektör ve üniversite yetkililerinin iştirak ettiği çalışmalarda aktif olarak yer almasını sağlamayı hedefliyor oluşu, bu çalışmanın yapılmasına temel teşkil etmiştir.

Genel anlamda dünyada daha erken dönemlerde başlamış ve böylelikle daha yaygın bir müdahale kültürü hâlini almış STK'ların afet ve insani yardım yönetimindeki rolüne Türkiye perspektifinden yaklaşan bu çalışmanın, gelecekte benzer doğrultularda yapılması muhtemel olan çalışmalar zemin oluşturması ve fikir vermesi hedeflenmiştir. Henüz benzer kapsamda bir tez çalışması olarak akademide yeterince ele alınmamış bu meselenin, bütün paydaşlar adına verimli çıkarımlar sunan bir çalışma olması önemsenmiştir. Çalışmanın nihai amacı dünyadaki gelişim seyri ve örneklerini göz önünde bulundurarak Türkiye'de afet ve insani yardım

⁴ *State of the Global Climate 2021*, World Meteorological Organization, WMO-No. 1290, Geneva, 2021, s. 1-53; *Climate Change 2022 – Mitigation of Climate Change*, Working Group III Contribution to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change; <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/> [01.07.2022].

⁵ <https://www.afad.gov.tr/> [01.07.2022].

⁶ <https://afad.gov.tr/genelge> [07.01.2022]. Ayrıntılı bilgi için bkz. Genelge 2020/2, Sayı E-77975677-181896, 20.12.2020, Konu-İl Afet Risk Azaltma Planının [İRAP] Hazırlanması.

yönetiminde sivil toplum kuruluşlarının rolünü bütün yönleriyle derinlemesine ortaya koymaktadır.

Tezin taslak planı, meselenin anlam ve içerik bütünlüğünü gözeterek şekilde oluşturulmuştur. Buna göre, tezin giriş kısmında, araştırma ile ilgili teknik hususlara yer verilmektedir. Araştırmanın konusu, niteliği, kapsamı, ana problemi, yöntemi, amaçları, araştırmadan beklenen yararlar ve araştırma kaynaklarına ilişkin hususlarda detaylı değerlendirmede bulunmaktadır. Çalışma bu arka plan temelinde 4 farklı bölümden oluşmaktadır.

Tezin birinci bölümünde, sonraki bölümlerin daha net anlaşılabilmesi düşüncesiyle afet tanımları, afet çeşitleri, risk ve risk yönetimi gibi kavramlar tahlil edilmiştir. Ayrıca, 20-30 yıl öncesindeki afet algısı ile günümüzdeki afet gerçeği, çeşitlilik ve yoğunluk kazanmış felaketler bağlamında tartışılmıştır. Risk boyutu ve tehlike düzeyi temelinde, Türkiye'nin dünya afet görünümündeki yeri irdeleyici bir perspektifle yorumlanmıştır. Türkiye hakkında uluslararası afet raporları içerisinde temas edilen bilgilerin birinci bölüm içerisinde sunulmasının temel nedeni, afet riski ve tehlikesinin ulaştığı merhalenin ciddiyetidir. Sonraki bölümlerin bu hassasiyet üzerinde inşa edilmesinde fayda olabileceği düşünülmüştür.

Çalışmanın ikinci bölümü, sivil toplum kavramının modern anlamda ortaya çıkışı, tarihsel süreçte geçirmiş olduğu değişim ve dönüşüm, gelişim ve özelliklerine ayrılmıştır. Afetlerin ülkelere özgü olabilecek hususları dolayısıyla sivil toplum kuruluşlarının sosyokültürel tarafları üzerinde mütalaada bulunulmuş, STK tanımındaki çeşitlilik ve farklılığın bir zenginliğe işaret ettiği ve vazgeçilemez bir bileşen olarak toplumların hizmetinde kalmaya devam edeceklerine dikkat çekilmiştir. Afet ve insani yardım yönetimi çerçevesinde STK gelişiminde belirginlik kazanmış ve halen de ön planda kalmaya devam eden gönüllülük, bağımsızlık, kâr amacı gütmemek ve misyon gibi ilkeler analiz edilmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde, dünyada afet ve insani yardım yönetimi teması çerçevesinde farklı coğrafyalarda afetlerle yaşamada uzmanlaşmış, afet alanında öncü ve birikim sahibi farklı ülkelere ait enformasyon üzerinde durulmuştur. Amerika Birleşik Devletleri, afet geçmişi ve coğrafyasının özellikleri nedeniyle bu bölüme dâhil edilmiştir. Avrupa'dan Almanya ve Uzakdoğu'dan Japonya, kendilerine özgü afet tecrübeleri ve uygulamaları dolayısıyla eklenmiştir. Bahse konu ülkelerin gerek terminoloji gerekse de yönetim temelinde afet ve insani yardım yönetiminde kurumsallaşmaya daha erken dönemlerde geçmiş olmaları, bu bölüm altında değerlendirilmelerine esas teşkil etmiştir. Afet ve insani yardım yönetiminde

STK'nın temeli olduğunu düşündüğümüz gönüllülük mefhumunun dünyadaki görünümü de gözden geçirilmiştir.

Çalışmanın esasını teşkil eden dördüncü ve son bölümünde, Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının gelişim süreci, gönüllülük anlayışı, afet ve insani yardım yönetimi politikası farklı açılardan ele alınmıştır. Dayanışma, yardımlaşma ve birbirini düşünme gibi manevi değerlerin Türk kültürü, gelenekleri ve göreneklerinin ayrılmaz bir unsuru olarak, henüz sivil toplum kuruluşu gibi müessese olmadan dahi mevcut bulunduğu, farklılıkları da içerisinde barındıran Türk toplumunun STK ruhunun gerektirdiklerini farklı şekillerde icra etmiş olduğuna ve dolayısıyla, terim olarak geç tanışmış olsa da Türkiye'nin sivil toplum noktasında önlerde olduğuna atıfta bulunulmuştur. Bu atıf, bir vâkıf medeniyeti olarak tanımlanmış Osmanlı Devleti'nde uygulamaları esas almıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde farklı şekillerde tesis edilmeye çalışılmış sivil topluma ilişkin gelişmelere, 1923-1999 aralığı baz alınarak temas edilmiştir. Bilhassa afet, afet yönetimi, sivil toplum kuruluşları ve afet kurumsallaşması noktasında bir dönüm noktasına tekabül gelen 1999 Marmara Depremi sonrasında kurulmuş olan AFAD ile derinlik kazanan afet stratejileri, planlamaları, düzenlemeleri ve uygulamalarına mukayeseli olarak yer verilmiştir. Türkiye'nin afet geçmişinde silinmesi güç izler bırakan Marmara gibi depremler ile son yıllarda etkileri şiddetlenmiş sel ve orman yangınları benzeri felaketlerde sivil toplum kuruluşlarının oynadıkları roller ayrı ayrı ele alınmıştır. Tüm bunlara ek olarak, Suriye, Lübnan ve Rusya-Ukrayna'da cereyan etmiş farklı krizlerdeki yetkinliğiyle dünyanın da dikkatini çeken Türkiye'nin mağdur zümrelere ulaştırdığı insani yardımlar ve afet yönetimi üzerinde durulmuştur.

Tezin sonunda, STK'ların afet yönetim süreçlerindeki entegrasyonunun daha verimli olabilmesini sağlamak ve STK'lar ile devlet kurumları arasında daha etkili bir iş birliğinin nasıl tesis edilebileceği hususlarında çıkarımlarda ve önerilerde bulunulmuştur.

1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Afet kavramı, son yıllardaki gelişmeler neticesinde tanım, kapsam ve anlayış açısından önemli değişimler göstermeye başlamıştır. Sayı ve yoğunluk noktasında ileriye doğru seyreden sürekli yönelim, afet çeşitliliğiyle de beraber sorun teşkil eden bir boyut kazanmıştır.

Sıklıkla olmasa da tarih boyunca belirli aralıklarla elim depremlerin gerçekleştiği ve gelecekte de büyük şiddette felaketlerin yaşanabileceği topraklarda kurulu bulunan Türkiye,

yeryüzünün belli başlı deprem kuşaklarından birisi üzerinde yer almaktadır.⁷ Topraklarının neredeyse tamamı [%91.4] deprem tehlikesi ile karşı karşıya bulunmakta ve ülke nüfusunun büyük bir çoğunluğu, depremlerden olumsuz etkilenebilecek alanların üzerinde yaşamaktadır.⁸ Toplum nezdinde yıkıcı hatıralar ve tecrübelerle dolu büyük çaptaki son depremler, Türkiye'nin değişmeyen deprem gerçeğini gözler önüne sermektedir.⁹ Diğer taraftan; sel, orman yangını ve kuraklık benzeri doğal felaketler de Türkiye adına ciddi birer tehdit hâline dönüşmüştür. Meydana gelen can ve mal kayıplarının büyüklüğü, zaman kaybedilmeksizin bugüne ve geleceğe dair çalışmaları elzem kılmaktadır.

Tabiat ve insan kaynaklı tüm tehlikelerin farkında olarak afet zararlarını anlamaya ve azaltmaya dönük her bir teşebbüs, hayati öneme sahiptir. Bu bakımdan, devlet makamları ve ilgili afet kurumları eliyle yürütülecek faaliyetlerin, akademik araştırma ve çalışmalarla desteklenmesi olumlu etkiler doğuracaktır. Afete müdahale veya afete hazırlık; kaynak yetkinliği, koordinasyon becerisi ve tüm bu çabaları destekleyebilecek bilimsel araştırmaların kullanıma hazır olup olmamasıyla doğrudan ilintilidir. Etkin afet müdahalesi, bu üç ayağın mükemmel uyumu ve birlikteliği üzerinde inşa edilmelidir. Bu amaçla, afetlerin niçin meydana geldiği ve hangi noktalarda felaketlere önlem alınması gerektiği üzerinde tüm paydaşların fikir teatisinde bulunması ve akabinde elde edilen çıkarımların bilimsel ve akademik çalışmalarla desteklenmesi mühim bir gerekliliktir. Afet müdahale kapasitesi, bilimsel ve akademik yetkinliği dünya genelinde kabul görmüş Japonya ve ABD gibi örneklerin birikim ve tecrübeleri, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine atfedilen önemin güçlü bir tezahürüdür. Türkiye'nin, hâlihazırda afet yönetiminde bu ülkeleri yakalama seyrinde ilerlemesi ve onlarla iş birliği içerisinde olması,¹⁰ yaşanması muhtemel afetlerin en az zararla atlatılabilmesine katkıda bulunacaktır.

Türkiye'nin deprem gerçeği ve son yıllarda en az deprem kadar ön plana çıkan sel gibi felaketler karşısındaki topyekûn seferberlik kapsamında devlet kurumlarının, STK'ların, akademik çevrelerin ve diğer paydaş kuruluşların afet sahasında birer savunma hattı oluşturması, afet sahası ve bölgesi içerisinde kalan nüfusa psikolojik, ekonomik ve sosyal

⁷ Onur Tan, M. Cengiz Tapırdamaz, and Ahmet Yörük, "The Earthquake Catalogues for Turkey" *Turkish Journal of Earth Sciences*, Volume 17, Number 2, 2008, s. 405-418.

⁸ Nilüfer Taş, "Yerleşim Alanlarında Olası Deprem Zararlarının Azaltılması", *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, 2003, s. 225-231.

⁹ Rita Jalali, "Civil Society and the State: Turkey after the Earthquake", *Disasters*, Volume 26, Issue 2, 2002, pp. 120-139.

¹⁰ https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_002286.html; <https://www.afad.gov.tr/turkiye-ve-japonya-afetlerde-isbirligini-guclendiriyor>; <https://www.turksat.com.tr/en/node/193> [01.07.2022].

destek sunması beklenmektedir. Afet öncesinde, esnasında ve sonrasındaki süreçlerde zaman ve kaynakların doğru kullanımı ne kadar hayati ise farklı roller oynamaları beklenen paydaşların uyum ve birlikteliği de aynı ölçüde kritiktir. Bu çerçevede, bütün afet aktörleri içerisinde en çok ön plana çıkması beklenenler STK'lardır. Hangi kurum veya birim, STK'nın üstlendiği sorumlulukları yerine getirebilir? Bu nedenle, STK'ların toplumsal barışın görünür kılınmasında ve sürdürülebilirlik kazanmasında harç işlevi gördüğünü unutmamak gerekir. STK'ların dahli ve rolü ne kadar kapsayıcı ve etkin olursa, afetlerin ortaya çıkardığı olumsuzluklar, aksaklıklar, maddi ve manevi kayıpların yıkıcı etkilerini ortadan kaldırmak daha kolay olabilecektir. Mevcut tez çalışması, bu yönüyle son dönemlerdeki örneklerden yola çıkarak afetlerin beraberinde getirdiği yıkıcı atmosfer içerisinde STK'ların görünümüne mercek tutmaktadır.

Bu minvalde, tezin konusu öz itibarıyla STK'ların Türkiye'de nasıl ortaya çıktığı, tür bir gelişim seyri izlediği, afet temelinde hangi merhalelerden geçtiği ve ne tür değişimler yaşadığıdır. STK'ların, geçmiş örneklerin mukayesesini de içerecek şekilde yakın dönemlerde Türkiye'de cereyan etmiş felaketlerdeki rolü ve etkisi, afet ve insani yardım yönetimi bağlamında tahlil edilmektedir. Çalışma, esas olarak yakın dönemi referans aldığından tarihsel arka plana ilişkin bilgilendirme, kısa tutulmuştur. Buna mukabil, Cumhuriyet Dönemi'ndeki atmosfer ve dönüşüm, kurumsallaşmaya katkı sunan bir boyut arz etmesinden ötürü daha detaylı ele alınmıştır. AFAD'ın ihdası bu anlamda bir dönüm noktası teşkil ettiği için, çalışma içerisinde Türkiye'nin kendi sınırlarındaki afet ve insani yardım yönetimi kapasitesine ek olarak Suriye Krizi, Beyrut Limanı Patlaması ve Rusya-Ukrayna Savaşı gibi dünyanın farklı noktalarındaki yetkinliğine ve çalışmalarına da temas edilmektedir. STK işlevlerinin en çok afetlerde görünürlük kazanması dolayısıyla, örnek olay incelemelerine ağırlık verilmiştir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin afetler tarihinde en fazla ön plana çıkmış Marmara ve Van depremleri gibi doğal felaketlerine ek olarak bilhassa insani boyut itibarıyla sıra dışı bir çizgiye evrilen Suriye Krizi, Lübnan Limanı Patlaması ve Ukrayna Savaşı gibi meseleler de STK bağlamında incelenmiştir.

2. Araştırmanın Niteliği, Kapsamı ve Sınırları

STK'lar, genel anlamda afetlerin yaşandığı ve afet etkisinin veya tehlikesinin devam ettiği süreçlerde belirgin roller üstlenmektedir. Afet sonrasında hayati öneme sahip iki önemli safha, arama-kurtarma ve ilk yardımdır. Bu aşamadaki faaliyetlerin bütünü, zarar görmüş ve tehlikeye maruz kalmış insanların kurtarılması, zarar yükünün hafifletilmesi ve acil ihtiyaçların

karşılanması gibi birincil öncelikler etrafında şekillenmektedir. İnsan hayatı söz konusu olduğunda, etkin müdahale ve doğru afet yönetimi, çok az zamanda daha fazla sonuç endeksli bir özellik arz ederken; diğer zararların giderilmesi ve ihtiyaçların karşılanması, daha geniş bir zaman aralığına yayılabilmektedir. Sürenin kusursuz yönetimi, STK gibi kuruluşların afet süreçlerinde başından sonuna kadar etkin yer alabilmelerine bağlıdır.

STK'ların üstlendiği sorumlulukların çehresi, kapsamı ve hitap ettiği kitlenin muhtelif gereksinimlerine çözümler geliştirebilen yapısı, araştırmanın niteliğini kendiliğinden yansıtmaktadır. 20-30 yıl öncesine kadar resmî makamların tek başına müdahil olduğu afet alanı, günümüzde STK'ların giderek artan güçlü katılımı ve etkisiyle birlikte merak uyandıran bir olgu hâline dönüşmüştür.

Aşağıda sunulan ve herhangi bir afet anında sahip oldukları kritik roller nedeniyle afet müdahale planlamasının merkezinde yer alan unsurların hepsinde STK dahlinin bulunduğunu belirtmek gerekir. Bu geniş çerçeve ve rolleri itibarıyla, STK'ların afet ve insani yardım yönetim süreçlerindeki görünümü bütüncül bir bakış açısıyla ortaya koymanın her açıdan faydalı olacağı düşünülmektedir.

- “Haber alma ve ulaşım;
- İhtiyaçların belirlenmesi;
- Arama-kurtarma;
- İlk yardım;
- Tedavi;
- Tahliye;
- Geçici iskan;
- Yiyecek, içecek, giyecek, yakacak temini;
- Güvenlik, çevre sağlığı ve koruyucu hekimlik;
- Hasar tespiti;
- Tehlikeli yıkıntıların kaldırılması;
- Yangınlar, patlamalar, bulaşıcı hastalıklar vb. ikincil afetlerin önlenmesi.”¹¹

3. Ana Sorunsal, Varsayım ve Hipotezler

Afet çok yönlü bir olgudur. Zaman zaman öznesi ve çoğunlukla muhatabı olarak afet kavramının insandan ayrı tasavvur edilmesi düşünülemez. İnsan, her şekilde afetin

¹¹ Taş, a.g.m., s. 229.

merkezindedir. Yıkıcı ve sarsıcı etkilerine rağmen afet ve insan bağlantısından ileri gelen sosyal görünüm doğru anlaşılmadığı, etkin müdahale edilmediği ve üzerine dikkatle eğilmediği müddetçe afet sahası ve berisindeki müdahalenin beklenen sonuçlar doğurması güçleşecektir.

Çaresizlik, panik ve travma oluşturan afetler, insanlar üzerinde bıraktıkları kalıcı etkiler itibariyle gündelik yaşamı sekteye uğratmakta ve toplumsal huzuru sarsmaktadır. İnsan veya toplumların maruz kaldığı etki, afetlerin büyüklüğü ve şiddetine göre değişebildiğinden; çaresizlik, panik, kaos ve travma gibi etkenlerin nesiller üzerinde oluşturabildiği uzun süreli psikolojik tahribat, Marmara Depremi örneğinden görülebilmektedir. STK'ların varlığı tam da bu noktada yeri doldurulamaz bir nitelik kazanmaktadır.

Artık, yalnızca belirli coğrafyalarda cereyan eden ve sadece o bölgedeki insanları etkileyen afetler devri geride kalmıştır. Bugün, neredeyse her zümre ve sınıftan insan bir şekilde afet gerçeği ile yüzleşmektedir. Belki de çağımızın en büyük özelliği, afetlerle yaşayabilme, afetleri yönetebilme ve sonuçları ile başa çıkabilme yetkinliğini kazanıp kazanamadığı olacaktır. Bu türden bir afet kültürünü bir bütün olarak benimsememiş veya uygulamaya geçirememiş toplulukların maruz kalacağı fiziksel, ekonomik, psikolojik ve sosyal tahribat, daha büyük problemlere yol açabilir. Bu açıdan bakılacak olursa, STK'lar aslında yıkımı engelleyen, yıkımın şiddetini minimize eden ve açığa çıkmış/çıkacak maddi-manevi tahribata ilk elden müdahale eden profesyonel bir afet paydaşı olarak benzersiz bir sorumluluk üstlenmektedir.

Bilim çevreleri, doğanın dengesinin bozulduğu ve baş döndürücü hızla ilerleyen teknik gelişmelerle birlikte insan ve tabiat kaynaklı felaketlerin daha tesirli bir şekilde yaşandığı hususunda hemfikirdir. Hazırlıklı olabilmenin, afetlere karşı direnç oluşturma ve bilinçli bir toplumun ön koşulu; afet bilinci, kültürü ve farkındalığının her sınıftan, zümreden ve yaştan insana doğru yöntemlerle aktarılabilmesidir. Ayrıca; kamu idareleri, özel sektör paydaşları, STK'lar ve gönüllülerin de içerisinde birlikte yer aldığı güçlü bir dayanışma ve iş birliği mekanizmasının işler hâle getirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Felaketlerin ortaya çıkardığı maddi kayıplar, genel olarak başa çıkılabilir bir nitelik arz eder. İnsan kaybı söz konusu olmadığı veya minimum kaldığı müddetçe, enkazı kaldırmak veya hasarı gidermek ilgili ulusal hükümet ve yerel idarelerin denetiminde mümkün olabilmektedir. Bu durum, ülkelerin maddi kaynakları ve sahip oldukları ihtisas kuruluşlarının varlığı veya yokluğuna bağlı olarak etkili ve hızlı olabilmekte ya da içinden çıkılması güç bir hâle de dönüşebilmektedir. Bununla birlikte, insan veya doğa kaynaklı felaketlerin ortaya

çıkardığı manevi tahribat, kapanması güç yaralar açabilmektedir. Dolayısıyla, manevi tahribat kapsamında ele alınan korku, endişe, can kaybı, psikolojik travma ve ruh sağlığının bozulmasından ileri gelen durumları etkin yönetebilmek, maddi kayıplara müdahale etmeye kıyasla çok daha zordur. Bu, birer sosyal sorumluluk projesi olarak nitelendirebileceğimiz STK'lar eliyle üstesinden gelinebilir bir hâl kazanmaktadır.

Afet ve insani yardım yönetiminde yer alması beklenen sivil toplum kuruluşlarının sayısı ve kapasitesi belirli bir döneme kadar oldukça sınırlı ve düşük kalmıştır. Türkiye'de etkin bir afet ve insani yardım yönetiminin tesisinde en önemli kırılma noktası olan AFAD'ın kuruluşu, STK'ların nicelik ve nitelik bakımından seviye atlamalarına doğrudan katkı sunmuştur. 2018 yılında Türkiye'nin Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçmesiyle beraber, AFAD'ın yeniden yapılandırılması neticesinde afet ve insani yardım alanında faaliyet gösterecek olan sivil toplum kuruluşlarının akreditasyon sistemine dâhil edilmesi ve belirli bir standarda kavuşturulması sağlanmıştır.

Yukarıdaki değerlendirmeler ışığında, etkin ve kapsayıcı afet müdahale planlaması ile afet önleme stratejilerinin hayat kurtaran unsurlar hâline dönüştüğü anlaşılmaktadır. Nitekim, afet planlamasının yokluğu veya aksaklığı doğrudan kaos, karmaşa, zaman ve kaynak israfı anlamına gelmektedir. Afetin büyüklüğü ve şiddeti, afetin meydana geldiği alanda ve periferisinde işler bir afet planlaması ve idaresinin varlığına göre daha kolay veya daha güç müdahale edilebilir olmaktadır. Bu nedenle; afet ve acil durumlara ilişkin afet müdahalesi, sevk ve idaresinin uzman bir kuruluş bünyesinde toplanması, STK'ların ilgili süreçlere dinamizm katacak şekilde eklenmesi, gönüllülerin eğitilmiş bir müdahale gücü hâline dönüştürülmesi, özel sektörün sahip olduğu kaynakların afet planlaması noktasında değerlendirilmesi ve böylelikle felaketlerin ortaya çıkardığı zararların en aza indirgenmesini mümkün kılacak koordinasyonun tevdi edildiği afet ihtisas kuruluşu AFAD, kendi başına STK'ların afet ve insani yardım yönetimine aktif katılımının zaruriyetini yansıtmaktadır.

Çalışmanın ana sorunsalı çerçevesinde üzerinde durulmasında fayda görülmüş olan varsayımlar şunlardır:

- Türkiye'de gerek lokal gerekse de ulusal ölçekte insani yardım faaliyeti yürüten ve bu bağlamda afetlere müdahalede bulunan birbirlerinden bağımsız, ayrı hareket eden ve plansız çalışan STK'lar bulunmaktadır.
- Afet yönetiminde STK'lar ve kamu idareleri arasında koordinasyon eksiklikleri yaşanmıştır. Resmî birimler ve STK'lar birbirlerinden habersiz bir şekilde afete

sahasına sistemsiz ve ahenksiz müdahalede bulunmuştur. Bu durum, maddi ve manevi kayıplar da göz önüne getirildiğinde ciddi bir sorun hâlini almıştır.

- 1999 Marmara Depremi, sivil toplum kuruluşlarının kamu koordinasyonunda afet yönetimine kilit bir paydaş olarak dâhil edilmesinin zaruri olduğunu net bir şekilde ortaya koymuştur.
- Afet ve insani yardım yönetiminde sivil toplum kuruluşlarının rolü sadece afet anında arama-kurtarma çalışmalarıyla sınırlı tutulmamalıdır.

Bu temelde ele alınan hipotezler de şu şekildedir:

H₁: Türkiye’de afet ve insani yardım alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları uzun yıllar boyunca belirli bir nizam içerisinde yapılandırılmamıştır. Söz konusu STK’ların, nitelik ve sayıları olması gerekenin uzağında kalmıştır. Kamu idaresiyle afet alanında müşterek hareket edebilme kabiliyeti ve kapasitesi, belirli bir standardın altında kalmıştır.

H₀: Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana afet alanında hizmet veren sivil toplum kuruluşları kendilerine alan oluşturacak düzenlemelerle sürekli bir temelde gelişim kaydetmişlerdir. Türkiye bu alanda tesis etmiş olduğu işlevsel birikimi, tecrübe edilen her bir afet sonrasında yeniden gözden geçirerek hem afetlerle birlikte yaşayabilen bir kültür oluşturmuş hem de afet temelli STK’ların aktif, dinamik ve sağlıklı ortamda gelişmelerine zemin oluşturmuştur.

4. Araştırmanın Yöntemi

"Afet ve İnsani Yardım Yönetiminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü" teması kapsamında yerli ve yabancı literatürdeki bütün içeriğe ulaşabilmek amacıyla akademik çevreler ve afete özgü yerli ve uluslararası kuruluşlar eliyle ortaya konulmuş makale, eser, rapor ve araştırma içerikleri tek elde toplanmış ve tezin planlamasına uygun olarak tasnif edilmiştir.¹² Elde edilen muhtelif kaynaklar karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve ihtiyaç görülen kısımlarda bu kaynaklardan alıntılar yapılarak yer yer bunlara atıflarda bulunulmuştur.

¹² Birleşik Krallık’ta 500.000’ü aşkın doktora tezine erişim imkânı sunan <https://ethos.bl.uk/SearchResults.do> ile İsviçre’de bulunan ve dünyanın önde gelen akademik kuruluşları arasında yer alan EPFL veri tabanı <https://search.epfl.ch/?q=NGO> üzerinden sivil toplum kuruluşlarının afet ve insani yardım yönetiminde edindiği yerin en üst düzeyde nasıl yorumlandığını görmek ve elde edilen verileri tez içerisinde kullanabilmek düşüncesiyle taramalar gerçekleştirilmiştir.

Tez çalışmasında, nitel araştırma yöntemi esas alınmıştır. Buna göre, araştırmanın önemini ortaya koymak düşüncesiyle literatür taraması ve kısmen de arşiv araştırması tekniğine başvurulmuştur. Yerli ve yabancı yüksek lisans/doktora tezlerinin konuyu hangi yönleriyle işlediğini görebilmek ve tespit edilen uygun bilgileri çalışma içerisinde kullanabilmek amacıyla yerli ve yabancı web uzantıları üzerinden taramalar gerçekleştirilmiş ve uygun içerikte olduğu tespit edilen tezler, çalışmanın ilgili kısımlarında kullanılmıştır.

Bunlara ek olarak, çalışma içerisinde, tezin bölümlerini ve alt başlıklarını anlamlandırabilmek için kavramsal açıklamalara yer verilmiştir. Araştırmanın akademik normlara uygun bir biçimde mukayeseli olarak yürütülmesine ve yazımın araştırmacının saha tecrübelerini de ortaya koyacak şekilde yorumlayıcı bir bakış açısıyla kaleme alınmasına itina gösterilmiştir. Çalışma genelinde seçici, tahlilci, irdeleyici, eleştirel, analitik ve bilimsel bir yaklaşımın egemen kılınmasına dikkat edilmiştir. Tenkit ve önerilere, çalışmanın sadece sonuç kısmında yer almasından kaçınılmış, bütünlüğü bozmayacak şekilde ilgili bölümlerin içerik değerlendirmesine serpiştirilmiş ve ulaşılan sonuçların mantıklı, tutarlı ve mümkün olduğunca nesnel olmasına ağırlık verilmiştir.

5. Araştırmanın Amaçları ve Beklenen Yararlar

STK'ların ortaya çıkışına zemin oluşturan ve STK'ları elzem kılan diğer bir husus, afetin kendisidir. Afete özgü kuruluşlarda olduğu gibi STK'lar da afetlerin bir sonucudur. Son 30-40 yıl içerisinde hem Türkiye'de hem de dünya genelinde bu türden kuruluşlar kayda değer sayıları ulaştı. Bugünkü gelişmişlik düzeyini ile on yıllar öncesindeki koşul ve imkânları göz önüne getirdiğimizde, nitelik ve nicelik noktasında afet ve insani yardım yönetiminde çok ciddi mesafelerin kat edildiği kendiliğinden görülebilecektir. Bu bakımdan, artık dünyanın herhangi bir noktasında gerçekleşebilecek afetlere kısa zaman içerisinde müdahalede bulunabilecek yerli ve uluslararası aktörlerin varlığı, insanlık adına mühim bir kazanç ve ortak değer olarak telakki edilmektedir.

Muhtelif felaketlerin olumlu bakılabilecek bir yönü olmamakla birlikte, afetlerden dersler çıkarılarak çevre bilincinin geliştirilmesi, tabiata saygılı nesillerin yetiştirilmesi, insan ve tabiat dostu kentlerin inşası mümkündür. Çalışma bu yönüyle devlet kurumlarının yanında afet anlarında ve sonraki süreçlerde yapıcı rol üstlenebilecek STK'ların teşekkülüne imkân tanıyacak yasal düzenlemelerinin yapılması, STK'ların faaliyetlerini engelsiz bir şekilde yerine getirebilecekleri bir çalışma ortamının hazırlanması, özel sektörün kamusal alana nüfuzunu ve tecrübesini aktarabilecek mekanizmaların oluşturulması, üniversiteler gibi bilimsel çevrelerin

afet öncesi ve sonrasındaki süreçlerde rehberlik üstlenebilecek şekilde teşvik edilmeleri ve afet bilincinin toplum sathında geliştirilmesi hususlarında fikir vermesi hedeflenmiştir.

Bu çalışma, STK'ların afet ve insani yardım yönetiminde üstlendiği yükümlülüklerin ve afetlerde sergiledikleri eşsiz tutumun tüm çevrelerce benimsenmesine, bu doğrultuda bir bilinç ve farkındalık oluşturulmasına katkıda bulunma amacı taşımaktadır. Bu kapsamda, STK'ların yakın süreç içerisindeki gelişim, değişim ve dönüşümüne ayna tutulmuş, kurumsal kimlikleri ve faaliyet alanları hakkında izahatta bulunulmuştur. STK'ların sahip olduğu nüfuz ve güce ek olarak Türkiye'deki dağılımları, yapıları ve hangi alanlara yoğunlaştıkları hakkında da bilgi verilmiştir.

6. Afet ve Sivil Toplum Temelli Literatüre Bakış

"Afet ve İnsani Yardım Yönetiminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü" başlığını taşıyan çalışma içeriğinin bütüncül bir bakış açısıyla derlenmesini mümkün kılmak üzere Yüksek Öğretim Kurulu [YÖK] tez veri tabanı, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Milli Kütüphane ve yabancı arşivler taranarak birincil kaynakların toplanmasına öncelik verilmiştir. Araştırma neticesinde gerekli uygunluğu sağladığı düşünülen içerik, tasnife müteakiben eleştirel bir bakış açısıyla tahlil edilmiştir.

YÖK tez veri tabanında "afet", "doğal afet", "felaket", "afet yönetimi", "iklim değişikliği", "küresel ısınma", "kuraklık", "sel felaketi", "deprem" ve "kuraklık" gibi konu bazlı terimlerle farklı taramalar yapılmıştır. "NGO", "nongovernmental organization", "humanitarian aid", "civil defense", "disaster", "natural disaster" ve "disaster management" gibi kavramlarla özet ve konu bazlı taramaya devam edilerek konuyla ilintisi olabilecek yerli ve yabancı yazının bütününe ulaşılmak hedeflenmiştir. Son yıllardaki sel felaketleri hariç olmak üzere öteden beridir Türkiye'nin belki de yalnızca deprem ile bilinen bir ülke olduğunu teyit eden bir ayrıntı olarak, deprem haricindeki çok sayıda kavram sorgulaması neticesinde STK'ların afet ve insani yardım yönetimindeki rollerine ilişkin içeriğin oldukça sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. STK, farklı açılardan ele alınmış çok sayıda çalışmanın konusu olmuşken,¹³ afet ve insani yardım yönetimi bağlamında merkeze alındığı tez sayısı oldukça azdır. Deprem gibi felaketler için de durum aynıdır.¹⁴ Konu bazlı deprem sorgulaması neticesinde ise 1992-2022 yılları aralığını kapsayacak şekilde 951 kayıt bulunmuştur.¹⁵ Özet bazlı sorgulamada da 2004-2020 yıllarında

¹³ <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> [02.07.2022].

¹⁴ <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> [02.07.2022].

¹⁵ <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> [02.07.2022].

2000’i görüntülenebilen 6263 kayıt tespit edilmiştir. Çalışma içeriğine uygun kavramlarla gerçekleştirilen tarama sonuçlarına ilişkin değerlendirmeleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

- YÖK veri tabanında kayıtlı bulunan tezlerin büyük bir çoğunluğu yüksek lisans çalışmasıdır. Doktora çalışması sayıca azdır.
- Türkiye’de meydana gelen depremler, insani ve çevresel açıdan geniş çaplı yıkımlara yol açmasına rağmen, afet meselesi, deprem merkezli bir mühendislik konusu olmaktan kurtulamamıştır.
- Afet ve insani yardım yönetimi anlayışında son yıllarda kaydedilen ilerleme ve keskin değişimlere rağmen 1992-2022 aralığındaki tezlerde belirgin değişimlerin izlenemiyor oluşu, mevzunun dar bir çerçevede kaldığına veya dar bir kapsamda ele alındığına işaret etmektedir.
- Tarama sonuçlarında afet-STK bağlantısının zayıf kalmış olmasının temel nedenlerinden birisi, üniversitelerde afet ve insani yardım gibi bölüm sayılarının azlığı olabilir. Bununla birlikte, son yıllardan başlayarak üniversitelerde afete özgü bölümlerin kurulması, afet tasavvurunun istenilen ölçüde değişmesine ve zenginleşmesine yeterli katkıyı sağlayamamıştır. Akademisyenlerin afet temelli akademik yazının sosyal, çevresel ve ekonomik etkenleri de içine alan bir nitelik kazanmasına öncülük etmeleri, bu yönde öğrencileri teşvik etmeleri ve onlara rehberlikte bulunmaları önemli bir eşik olacaktır.
- Toplamda 7200’ü aşkın kayıt, Türkiye’nin deprem gerçeğini ortaya koyan önemli bir sayıdır. Tez adı bazlı taramada sonucunda ulaşılan 2394 kaydın 2000’ni görüntülenebilmektedir.¹⁶
- Yüksek lisans ve doktora çalışmalarının büyük çoğunluğu mühendislik bağlamında ele alınmıştır. Meseleyi sosyal bir perspektifle ele alan çalışmalar sınırlı kaldığı gibi STK merkezli ya da afet ve insani yardım yönetiminde STK’ların rolüne temas eden çalışma sayısı yeterli olmanın uzağındadır.
- Bahse konu çalışmalarda STK bağlantısının kurulamamış olması, afet ve insani yardım yönetiminde yer alması hayati önem arz eden paydaşlar katma değerinin ve afet farkındalığının hedeflenen düzeyde olmadığına işaret olabilir.

¹⁶ <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> [02.07.2022].

- Tarama neticesindeki her bir kayıt dikkatli bir şekilde gözden geçirilmiştir. Yerel, ulusal ve uluslararası nitelikteki çalışmaların deprem dışındaki afet türleri için de temel oluşturduğu düşünülmektedir.
- Çevresel tahribat ve mali yükler dışında kitle/toplum psikolojisinde meydana gelen yıpranmalar temel oluşturacak şekilde olaylara psikolojik ve sosyal açılardan yaklaşacak çalışmaların yazımı literatür noktasında önemli bir kazanım olacaktır.
- Sorgu sonuçlarına dikkatli bir şekilde bakıldığında üzerinde düşünülmesi gereken bir gerçeklik öne çıkmaktadır. Binanın kendisi, yapı türleri, yapı malzemeleri, arazi koşulları, topografya, jeolojik hareketler ve coğrafi şartlar düzenli olarak akademik çalışmaların esas konusu olabiliyorken son 30 yılda insanın bu türden bir ilgiye matuf olamaması düşündürücüdür. Burada kastedilen neden fiziksel unsurların daha yoğun olarak akademik eserlerin konusu olması değildir, hiç şüphesiz bunlar olası zararların minimize edilmesine dönüktürler. Bununla birlikte, toplumsal doku ile afet sırasındaki ve sonrasındaki atmosferi bilimsel olarak ortaya koyacak çalışmalar, önemli boşlukların kalıcı olarak giderilmesine katkı sunabilir. Üniversitelere bu anlamda önemli sorumluluklar düşmektedir.

Tez taramasında dikkat çeken çalışmalardan bazılarına değinmek gerekirse, 2000 yılında Marmara Depremi'nin hemen sonrasında N. Gamze Toksoy tarafından hazırlanan ve "17 Ağustos 1999 Marmara Depremi Sonrasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü" başlığını taşıyan yüksek lisans tezi dikkat çekmektedir. Hayriye Şengün'ün doktora tezi olarak hazırladığı "Afet Yönetim Sistemi ve Marmara Depremi Sonrasında Yaşanan Sorunlar" isimli çalışma, bir diğer önemli kaynaktır. Mustafa Kaya tarafından hazırlanan "Türk Kamu Yönetiminde Gönüllülük ve Afet Yönetimi" isimli yüksek lisans tezi, bahse konu alandaki boşluğu dolduran bir diğer önemli çalışmadır. STK bağlamında dikkat çeken ve Emre Maytalman tarafından hazırlanmış "Emergency Management: Business and Industry – Acil Durum Yönetimi: Sanayi Tesisleri ve İşyerleri"¹⁷ başlıklı yüksek lisans tezi, bir diğer başvuru kaynağıdır. Diğer taraftan, Mehmet Şakiroğlu'nun kaleme aldığı ve psikoloji alanına ait "Positive outcomes among the 1999 Düzce earthquake survivors: Earthquake preparedness behaviour and posttraumatic growth/1999 Düzce depremini yaşayanlarda depremin muhtemel olumlu etkileri: Depreme önlem alma davranışı ve travma sonrası gelişim"¹⁸ başlıklı doktora

¹⁷ Emre Maytalman, *Emergency Management: Business and Industry – Acil Durum Yönetimi: Sanayi Tesisleri ve İşyerleri*, Istanbul Technical University, Institute of Science and Technology, January 2007.

¹⁸ Mehmet Sakiroglu, *Positive outcomes among the 1999 Düzce earthquake survivors: Earthquake preparedness behaviour and posttraumatic growth – 1999 Düzce depremini yaşayanlarda depremin muhtemel olumlu etkileri:*

eseri de göze çarpan farklı çalışmalardan birisidir. Maytalman ve Şakiroğlu'nun, depreme müdahale süreçlerine katılmış STK'lara değindiği hususlara, çalışmanın ilgili kısmında yer verilmiştir.

YÖK veri tabanı üzerinden yapılan taramalar aranacak alana göre değişkenlik gösterdiğinden konu bazlı tarama ile yetinilmemiş, aynı kavramlar tez adı esas alınarak incelemeye devam edilmiştir. STK'ların afet yönetimindeki etkisini yansıtabileceği düşüncesiyle "sivil toplum" temelinde sorgulama yapılmıştır. Tarama sonucunda bulunan 699 kayıt¹⁹ içerisinde öne çıkan yüksek lisans ve doktora tezlerinden çalışmanın ilgili kısımlarında istifade edilmiştir. Benzer sorgulama "afet" için de tatbik edilmiş ve bulunan 789 farklı kaynak²⁰ içerisinde çalışma kapsamına uygun olanlar seçilerek, tahlil edilmiş ve çalışma içerisinde kullanılmıştır. Son olarak "felaket" benzeri terimlerle tez adı altında yapılan benzer taramalar neticesinde sosyoloji, kamu yönetimi ve psikoloji gibi alanlarda yazılmış akademik çalışmalara da yer verilmiştir.

STK'ların afet ve insani yardım yönetimi süreçlerine aktif bir şekilde dâhil edilmesine imkân tanıyacak yasal düzenlemeler ve mevzuatlar olabileceği düşüncesiyle Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi ve Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi veri tabanları üzerinden tarama gerçekleştirilmiştir. Arşivlere müracaat edilmesindeki bir diğer amaç da STK'ları elzem kılan şartların henüz STK'lar kurulmadan önce devlet veya devlet birimleri eliyle ne şekilde ele alındığını görmektir. Bu bakımdan, 2000'li yıllara kadar Türkiye'yi ve Türk milletini etkilemiş afetlere yönelik müdahalelere ilişkin resmî belgeler, çalışma içerisinde özenli bir şekilde gözden geçirilmiş ve kullanılmıştır.

Yukarıda sunulan benzer gerekçe doğrultusunda Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM] Kütüphanesi ve Arşivi'ne de başvurulmuştur.

Bunlara ek olarak, AFAD genel ağında erişime açık hâlde bulunan "E-Kütüphane" uzantısı kanalıyla afet ve afet süreçlerine ilişkin zengin içerik dikkatli bir biçimde STK özelinde incelenmiş ve çalışma içerisinde kullanılmıştır. Mevzuat [Kanunlar ve Kararnameler, Yönetmelikler, Yönergeler, Genelgeler, Tebliğler, Usul ve Esaslar], Afet Raporları [Kurumsal Raporlar, Afet İstatistikleri, Bölgelere Göre Afet Raporları ve Afet Analizleri], Planlar [AFAD

Depreme önlem alma davranışı ve travma sonrası gelişim, Thesis submitted to the Graduate school of Social Sciences of Middle East Technical University, July, 2011.

¹⁹ <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> [02.07.2022].

²⁰ <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp> [02.07.2022].

Başkanlığı Stratejik Planları vb.]]²¹ ve afetlere ilişkin basın duyuruları öncelik sırasına göre tahlil edilmiştir. AFAD üzerinden ulaşılan ilgili enformasyon, AFAD'ın ve dolayısıyla devletin bu doğrultudaki perspektifini ortaya koymuştur.

²¹ <https://www.afad.gov.tr/#> [02.07.2022].

1. AFET KAVRAMI VE DÜNYA AFET GÖRÜNÜMÜ

Afetleri meydana getiren tüm etkenlerin kapsamlı bir şekilde ortaya çıkarılması, iklim değişikliğinin neden olduğu hızlı değişimlerin doğru takip edilebilmesi, müdahale süreçlerinde doğru hamlelerin yapılabilmesi, zaman ve kaynak tasarrufunun gözetilmesi, afet etkilerini azaltma ve afetlere müdahale süreçlerinde yer alacak kişi, kurum ve paydaşların etkili konumlandırılabilmesi için afet yönetimi hayati bir öneme sahiptir.

1.1. Afet Kavramı

Afet çok yönlü bir olgu olduğundan, meydana geldiği yerin aidiyetleri ve coğrafi şartlarına bağlı olarak farklı şekillerde tanımlanabilmektedir.²² Afet, insan ve doğa kaynaklı olarak meydana gelebildiğinden terminolojik açıdan afetin tanımı bölgesel zenginlikler de ortaya koymaktadır. Yerelde afete ilişkin tanımlamalar dar bir çerçevede kalabilmekte iken metropollerde cereyan eden afetler farklı bakış açıları ve perspektiflerle değerlendirilmektedir. Bu nedenle, bir ülke içerisinde muhtelif yorumlamalara denk gelinebildiği gibi başka ülkelerdeki afetlerin türüne göre ortaya çıkmış tanımlamalara karşılaşmak mümkündür.

Örneğin etkin afet yönetiminde kadim bir birikime sahip Japonya’da afetin tanımı farklı bir düzleme oturmaktadır.²³ Bu bağlamda, AFAD’ın teşekkülüyle yeni addedilebilecek bir afet ve insani yardım yönetimi anlayışı geliştiren Türkiye’de ise afetin tanımı “Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olay. Afet bir olayın kendisi değil, doğurduğu sonuçtur”²⁴ şeklinde yapılmıştır. AFAD’ın kuruluşunu simgeleyen 5902 Sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun’da da benzer mahiyette şu tanımlama yapılmaktadır: “Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan doğal, teknolojik veya insan kaynaklı olaylar.”²⁵

²² Nicole Dash, “The Use of Geographic Information Systems In Disaster Research”, *Methods of Disaster Research*, edited by Robert A. Stallings, Philadelphia, 2002, s. 320-333; Kourosh Eshghi, Richard C. Larson, “Disasters: lessons from the past 105 years”, *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, Vol. 17, No. 1, 2008, s. 62-82.

²³ Takeshi Mizutani&Takamasa Nakamo, “The Impact of Natural Disasters on the Population of Japan”, *Population and Disaster*, [edited by John I. Clarke, Peter Curson, S. L. Kayastha and Prithvish Nag], New York, 1989, s. 24-33.

²⁴ <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu> [19.12.2021].

²⁵ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/06/20090617-1.htm> [19.12.2021].

Diğer taraftan, afet ve insani yardım yönetiminde en üst otorite olarak kabul edilen Birleşmiş Milletler Afet Risklerini Azaltma Ofisi [United Nations Office for Disaster Risk Reduction-UNDRR] afet kavramını en kapsamlı ifadeyle “İnsanlar için can, fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan, normal yaşamı durdurarak veya kesintiye uğratarak toplumları etkileyen ve yerel kapasite ile baş edilemeyen her türlü doğal, teknolojik veya insan kaynaklı olaylar”²⁶ şeklinde tanımlamaktadır.

Afete ilişkin saptama ve tanımlamalar genel itibariyle benzerlik göstermektedir. Tanımlarda ön plana çıkan en önemli özellik, insan yaşamını kesintiye uğrattığına dönük vurgudur. Sebep olduğu maddi ve manevi tahribat bağlamında gün yüzüne çıkan bir diğer ayrıntı da lokal veya milli kaynakların afet müdahale süreçlerinde yetersiz kalmasıdır.²⁷ Bu bakımdan, en etkili yerel aktörler olarak nitelendirilebilecek STK’ların operasyonel etkinliği ve afet yönetimine katılımı hayati önem kazanmaktadır. Dolayısıyla, bahse konu yetersizlik, STK’ların afet yönetiminde kilit bir paydaş olarak yer almasını beraberinde getirmiştir.

Meseleye bütüncül bir bakış açısı ile yaklaşılmasını savunan Cemalettin Şahin ve Şengün Sipahioğlu, afet kavramını farklı bir perspektiften yorumlamaktadır. Buna göre, afetin tanımı; farklı kurum ve kuruluşların uyum içerisinde birlikte çalışmasını elzem kılan, insan yaşamında maddi ve manevi tahribatlara yol açan, gündelik yaşamı kesintiye uğratan, toplumsal faaliyetleri durduran, toplumları derinden sarsan ekonomik, sosyal ve çevresel sorunları beraberinde getiren doğal, teknoloji ve insan kaynaklı hadiseler olarak yapılmıştır.²⁸

Diğer tanımlamalarla karşılaştırıldığında göze çarpan en önemli farklılık, afet ve insani yardım yönetiminde aktif rol alması zaruri addedilen kurumların koordinasyonuna yapılan vurgudur. Bir tarafta afet, zarar ve felaket bağlamında şekillenen bir terminoloji söz konusu iken; diğer tarafta, eksiklikten doğan veya belki de olmayan bir mekanizmaya yönelik bir beklentinin meydana getirdiği bir yorumlama öne çıkmaktadır. Dolayısıyla, 1999 Marmara Depremi özelinde düşünüldüğünde Şahin ve Sipahioğlu’nun saptama niteliği taşıyan afet tanımları bu şekilde yorumlanabilir. Bu bakımdan, bir coğrafya veya ülkeye özgü dinamiklerin afet tasavvuruna derin etkide bulunduğu gerçeğine, söz konusu tanımlama örnek gösterilebilir. Diğer taraftan, uluslararası ve yerli afet tanımlarına farklı açıdan bakıldığında, afet alanındaki kurumsallaşma kültürü ile bu alanda sahip olunan birikim ve tecrübenin belirleyici faktör

²⁶ <https://www.undrr.org/terminology/disaster> [19.12.2021]; John C. Pine, *Natural Hazards Analysis: Reducing the Impact of Disasters*, CRC Press, Boca Raton, 2009, s. 4.

²⁷ <https://www.ifrc.org/what-disaster> [19.12.2021].

²⁸ Cemalettin Şahin ve Şengün Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, Gündüz Eğitim ve Yay., Ankara, 2002, s. 15.

olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin de yakın dönemlerde afet alanında köklü bir kurumsallaşmaya gittiği göz önünde bulundurulduğunda, yıkıcı afetlerdeki görünüm temelinde farklı kurumların koordineli bir şekilde çalışmasına yönelik çıkarım daha da anlaşılır hâle gelmektedir. Türkiye'de afet ve insani yardım yönetiminden sorumlu bir ihtisas kurumu henüz tesis edilmemiş iken, devletin ilgili birimlerinin afetlere müdahalede yetersiz kalması, ilk olarak dış dünyadaki örneklerine benzer olarak modern bir kurumun tesisini zaruri kılmıştır. Bu nedenle, AFAD'ın tüm ülke genelinde etkin bir afet müdahale ve afet yönetimi ağı kurması bir dönüm noktası olmuştur. Bu bakımdan, STK'ların da bu sürece başarılı bir şekilde eklemlenebilmesi, bir başka tarihi dönemeci teşkil edecektir. Çalışmanın bu konuda katkı sunması amaçlanmıştır.

1.2. Afet Türleri

Yukarıda temas edilen farklı değerlendirmelerden hareketle, kesin bir afet tanımında bulunmanın güç olduğu söylenebilir. Üzerinde mutabık kalınan genel unsur, afetlerin insan ve doğa kaynaklı olabileceğidir. Bu gerçeklik, Kovid Pandemisi ile farklı bir boyut kazanmıştır. Afetler özelde insan hayatı ve genelde de toplumsal yaşam üzerinde kalıcı ve derin etkiler oluşturmaktadır. Fiziki çevreyi yaşanmaz kılan, üretim ve lojistik mekanizmalarını kesintiye uğratan tahribatlar hatırlandığında gündelik yaşamın ne denli aksadığı kolayca anlaşılacaktır. Afet altyapısının sağlamlığı, afet farkındalığı ve bilincinin gelişmişlik düzeyine göre bahse konu tahribatlarla başa çıkmak daha kolay veya daha ağır olabilmektedir.

Afet türlerini irdelemeden önce, afete yol açan durumları aşağıdaki şekilde tasnif etmek mümkündür:

- “Kasırga ve deprem gibi doğal nedenler;
- Uçak kazası veya köprü çökmesi gibi teknoloji kaynaklı sebepler;
- Terörizm veya savaş gibi insan kaynaklı olağanüstü durumlar.”²⁹

Yukarıda belirtilen nedenler, yakın dönemlere kadar çoğunluk tarafından kabul edilen faktörler olarak ön planda idi. Ancak bilhassa pandemi ile salgın hastalıkların bundan sonraki literatürün en çok konu edildiği veya üzerine eğildiği afet etkenlerinden birisi olacağı öngörülmektedir. Türkiye'nin AFAD kanalıyla ülke içinde ve dışında başarılı bir şekilde tatbik ettiği afet müdahale eylem planı, bu yazına eklemlenebilir. Afet içinde afet olarak tanımlanabilecek şekilde, dünya üzerindeki birçok örnekte olduğu gibi Türkiye'de de pandemi

²⁹ Kourosh Eshghi, Richard C. Larson, “Disasters: lessons from the past 105 years”, a.g.e., s. 62-63.

devam ederken yıkıcı tahribatlara yol açan orman yangınları, depremler ve sel felaketleri gibi çeşitli afetlere, bütünleşik afet yönetimi anlayışı temelinde ilgili devlet kurumları ve STK'lar tarafından etkin müdahalede bulunmuştur.

Afet, acil durum ve felaket arasındaki farklılıkları ortaya koymak üzere Delaware Üniversitesi Afet Araştırma Merkezi şu şekilde bir tasnife gitmiştir:

- Acil Durum: Ek müdahale önlemlerine veya prosedür değişikliklerine ihtiyaç kalmaksızın yerel olarak yönetilebilen olay;
- Afet: Acil durumları yönetmek için normalde etkileşime girmesi gerekmeyen birden fazla grubu içeren, ilgili tarafların özerklik ve bağımsızlıklarından vazgeçerek müdahale önlemlerine ve organizasyonlarına katılımlarını elzem kılan, olağan performans ölçülerini değiştiren ve aynı zamanda kamu ve özel kuruluşlar arasında daha yakın iş birliği gerektiren hadise;
- Felaket: Bir topluluğun çoğunluğunu yerle bir eden, yerel birimlerin sorumluluklarını ve görevlerini yerine getirmelerini sekteye uğratan, çoğu topluluk fonksiyonlarının durmasına yol açan ve komşu toplulukların yardım sağlamasını engelleyen olay.³⁰

Son 20-30 yılda coğrafya ayırt etmeksizin dünyanın farklı noktalarında sarsıcı sonuçlarına tanık olunan afet, acil durum ve felaketler, büyük ölçüde küresel ısınma veya iklim değişikliği ile ilişkilendirilmektedir. Afetlerin meydana geliş tarzı, afet çeşitleri ve tahribat boyutları insanlık adına endişe verici boyutlara ulaşmıştır. Öteden beridir belirli aralıklarla insanlığı tehdit eden deprem, sel ve heyelanlara ek olarak artık günümüzde gözle görülemeyen ve elle dokunulamayan tehlikeler, afet türleri kapsamını genişletmektedir.

Afetlerin tanımı ve etkilerine ilişkin değerlendirmeler farklılık göstermekle birlikte, afetler, tabiat ve insan kaynaklı hadiseler olarak kategorize edilmiştir. "Tehlikeler kırılganlıkla karşılaştığında felaketler meydana gelir"³¹ formülasyonuna uygun olarak insan ve doğa kaynaklı bir hadisenin afet olarak tanımlanabilmesi, ortaya koyduğu tehdit veya tehlike ile doğrudan ilintilidir. Güvenlik açığı, konum, yapı stoku, hazırlık seviyesi ve acil durumlardaki tahliye kapasitesi her iki durum için kritik önem arz etmektedir. Diğer taraftan, kırılganlık seviyesi toplumdan topluma ve coğrafyadan coğrafyaya ciddi farklılıklar göstermektedir. Bir

³⁰ <https://udspace.udel.edu/handle/19716/674#files-area>; <https://www.drc.udel.edu/> [03.01.2022].

Kourosh Eshghi, Richard C. Larson, "Disasters: lessons from the past 105 years", a.g.e., s. 63; <https://udspace.udel.edu/bitstream/handle/19716/674/PP304.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [03.01.2022].

³¹ George W. Stone, *Raging Forces: Life on a Violent Planet*, National Geographic, Washington D.C., 2007, s. 12.

başka ifadeyle, farklı ülkeler ve popülasyonlar farklı kırılganlık seviyelerine sahiptir. Nitekim bu durum benzer türde ve yoğunluktaki tehlikelerin farklı topluluklar üzerinde muhtelif etkilerde bulunmasına dayanak gösterilebilir. Bu bağlamda, afetleri aşağıda belirtilen şekilde kategorize etmek mümkündür:

- Biyolojik Afet: Pandemi ve pandemiler buna örnek verilebilir.
- Jeolojik Afet: Deprem gibi insan hayatına ciddi tehlikeler oluşturan sarsıcı yer hareketleri
- İnsan Kaynaklı Afet: Savaşlar veya terör eylemlerini bu sınıfa örnek vermek mümkündür. Ülkemizde 2021 yazında meydana gelen ve insan kaynaklı olduğu tespit edilen geniş çaptaki orman yangınlarını da bu türden bir terörizm olarak yorumlamak mümkündür. Baraj çökmesi ve maden kazaları da güncelliğini koruyan hadiseler olarak önemli birer örnektirler.
- Teknoloji Kaynaklı Afet: Kimyasal maddelerden ileri gelen durumlar örnek verilebilir.
- Meteorolojik ve Hidrolojik Afet: Kuraklık, heyelan ve sel benzeri felaketler bu kapsamda ele alınabilir.³²

1.3. Dünya Afet Görünümünde Türkiye'nin Yeri

Bu kısımda, Türkiye'nin alışlagelmişin dışında bir afet riski ve tehlikesine maruz olduğu hakkında uluslararası raporlar esas alınarak mütalaada bulunmaktadır. Uzun süreler boyunca çoğunlukla belirli aralıklarda bir gerçekleşen yıkıcı depremler, Türkiye'ye ilişkin afet algısının dar bir çerçevede kalmasına sebep olmuştur. Van, Erzincan ve Marmara depremleri bu minvalde örnek gösterilebilir. Nitekim deprem tehdidi, genellikle fay hatlarının üzerinde veya civarına kurulmuş yerleşimlerdeki nüfus özelinde ele alınmıştır. Diğer taraftan; afet bilinci, farkındalığı, kurumsallaşması ve teknolojisi de zamanın şartlarına bağlı olarak günümüzdeki seviye ve yetkinlik ile mukayese edilebilir olmaktan uzaktı.

Bununla birlikte, yakın dönemlerdeki çığır açıcı teknik gelişmeler, afetlerin müdahalesi ve yönetimi noktasında önemli mesafeler kat edilebilmesine imkân tanımıştır. Afet türleri, tanımları, eylem planları ve müdahale stratejileri buna bağlı olarak derinlik ve zenginlik kazanmıştır. Bu duruma ek olarak, küresel bir fenomen hâlini alan iklim değişikliğinin giderek ağırlaşan etkileri nedeniyle afet algısı ciddi değişimler geçirmiş, felaket türleri çeşitlik kazanmış ve etkileri de coğrafya tanımaksızın insanlığı derinden sarsan boyutlara ulaşmıştır.

³² Kourosh Eshghi, Richard C. Larson, "Disasters: lessons from the past 105 years", a.g.e., s. 64.

Bu bakımdan, coğrafyanın uzun yıllar tek başına belirleyici olduğu bir afet görünümünden iklimin keskin tahakkümüne doğru uzanan süreç içerisinde, Türkiye, doğu batı ve kuzey güney koridorlarındaki merkezi konumu itibarıyla her iki etkenin birleşmesiyle farklı bir afet görüntüsüne kavuşmuştur. Bu bağlamda, tabiatın kendisi ve müdavimi insan için ciddi tehlikeler oluşturan afetlerin çeşitli dinamiklerle yorumlandığı dünya genelindeki resim içerisinde Türkiye'nin kapsadığı alanın ortaya konulması, özellikle afet ve insani yardım yönetiminde nerede yer alındığı ve bu süreçte STK'ların hangi hususlarda daha aktif ve dinamik bir sorumluluk üstlenebileceği bağlamlarında faydalı fikirler verecektir.

Tablo 1: Ülke Bazlı Afet Profili³³

Ülke Çapında Afet Profili			
Afet	Ülke	Yıl	Toplam Ölü Sayısı
Sel Felaketi	Çin	1931	3.7 Milyon
Kuraklık	Çin	1928	3 Milyon
Epidemi	Sovyetler Birliği	1917	2.5 Milyon
Rüzgar Fırtınası	Bangladeş	1970	300.000
Deprem	Çin	1976	242.000
Dalga/Su Taşkını	Endonezya	2004	165.708
Volkanik Patlama	Martinik	1902	30.000
Aşırı Sıcaklık	İtalya	2003	20.000
Yıldırım	ABD	1918	1.000

Tablo 2: Afet Verilerinin Kıtasal Dağılımı³⁴

Kıtaya Göre Sıralanmış Afet Verileri				
Afet	Kıta	Yıllar	Afet Sayıları	Toplam Ölü Sayısı
Kuraklık	Asya	1900-2006	133	9.66 Milyon
Sel	Asya	1900-2007	1.286	6.77 Milyon
Epidemi	Asya	1900-2007	300	6.53 Milyon
Deprem	Asya	1901-2007	545	1.47 Milyon
Kasırğa	Asya	1900-2007	1.219	1.10 Milyon
Dalga/Su Taşkını	Asya	1901-2006	36	235.843
Volkan	Amerika	1900-2006	70	67.841
Aşırı Sıcaklık	Asya	1936-2007	109	18.079
Yıldırım	Amerika	1911-2006	110	1.470

Tablo 1 ve Tablo 2’de yer verilen veriler, afetlerin küresel anlamda ne denli ölümcül olabileceğini göz önüne sermektedir. Sadece bir yıl içerisinde deprem, kuraklık ve sel gibi

³³ George W. Stone, a.g.e., s. 25.

³⁴ George W. Stone, a.g.e., s. 25.

afetlerin milyonlarca insanın hayatını kaybetmesine neden olduğunu, daha geniş aralıklarda ölü sayılarında ciddi artışların meydana geldiğini görmek, bugünden bakıldığında STK'lar gibi paydaşların mutlak surette afet yönetiminin ayrılmaz bir unsuru hâline gelmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Asya Kıtası ve Asya ülkeleri genel anlamda afetlerden en çok etkilenen bölgelerin başında gelmiştir. Asya coğrafyası günümüzde de büyük ölçekli yıkıcı afetlerin yoğun bir şekilde meydana geldiği hassas bir alan olmaya devam etmektedir. Sosyoekonomik açıdan hantal bir görünüm arz eden ve yüksek nüfus yoğunluğuna sahip Filipinler, Myanmar ve Bangladeş gibi az gelişmiş Asya ülkelerinin afet tecrübesi ve afet kapasitesi açısından yeterli yetkinliğe sahip olmaması,³⁵ maddi ve manevi kayıpların sarsıcı boyutlarda gerçekleşmesine yol açmaktadır.

Günümüzün teknik gelişmişlik düzeyine rağmen afetlerin nasıl en az zarar ve kayıpla atlatılabileceği hususunda kayda değer bir ilerleme sağlanamamıştır. Japonya gibi istisnalar olmakla birlikte gelişmiş ülkelerde dâhi çoğunlukla iklim değişikliğine bağlı olarak meydana gelen ve öngörülemeyen doğal afetler, insan hayatı için tehdit ve risk oluşturmaya devam etmektedir.³⁶

Bu bağlamda, teknolojik imkanlar ve STK'ların giderek artan dahline rağmen özellikle son 10 yıllık zaman diliminde afetler dünyanın farklı noktalarında insanlık için ağır tahribatlar oluşturmuştur. Tabii olarak bireyler, topluluklar ve ülkeler bu süreçten sosyal, çevresel, psikolojik ve ekonomik olarak etkilenmiştir. Tablo 1 ve Tablo 2 verilerine bakıldığında, afetlerin 700.000'den fazla insanın hayatını kaybetmesine, 1.4 milyondan fazla kişinin yaralanmasına ve 23 milyona yakın kişinin de evsiz kalmasına neden olduğu görülmektedir. Afetlerden en çok etkilenen savunmasız kişilerin başında gelen kadın ve çocuklar başta olmak üzere 1.5 milyardan fazla insan çeşitli şekillerde ve oranlarda afetlerden olumsuz etkilenmiştir. Diğer taraftan, afetlerin ekonomik maliyeti ise 1.3 trilyon ABD Doları'ndan fazla olarak kaydedilmiştir. Bir başka açıdan yaklaşıldığında, afetlerin önemli göç sebebi olduğu görülmektedir. Siyasi veya askeri nedenlerden hariç olarak, insanlar afetlerin korkunç etkilerinden dolayı yaşamakta oldukları bölgeleri bir daha dönmek üzere terk etmek zorunda kalmaktadır. Bu noktada, 2008 ve 2012 yılları arasında 144 milyon insan yer değiştirmek veya

³⁵ Asia-Pacific Disaster Report 2021: Resilience in a Riskier World: Managing Systemic Risks From Biological and Other Natural Hazards [2021]; <https://www.unescap.org/kp/2021/asia-pacific-disaster-report-2021> [03.01.2022].

³⁶

göç etmek durumunda kaldı. Büyük bir çoğunluğu iklim değişikliği ile şiddetlenen ve sayıları giderek artan afetler, sürdürülebilir kalkınma önünde en büyük engellerin başında gelmektedir.³⁷

Afetlerin dünya genelindeki görünümü ele alındığında, küresel ısınma ve iklim değişikliğinin tabii bir sonucu olarak meteorolojik afetlerin daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir. Son 50 yılda afet sayılarında kaydedilen keskin ve düzenli artışlar, çok ciddi rakamlara ulaşan ekonomik kayıplara yol açmıştır. Bu anlamda, her bir afette ortaya çıkan tahribatın boyutu düzenli bir biçimde artış göstermiştir. Buna mukabil, farklı kurum ve paydaşların afet yönetiminde aktif yer almasını elzem gören afet farkındalığı ile afet temelli teknik ilerlemenin mühim bir sonucu olarak can kayıplarında önemli azalmalar kaydedilmektedir. Dünya Meteoroloji Örgütü [World Meteorological Organization–WMO] tarafından yayınlanan hava, iklim ve su taşkınlarından kaynaklanan can kayıpları ve ekonomik zararlar atlasına³⁸ göre; 1970-2019 yılları aralığında 11.000’den fazla felaket meydana gelmiş, 2 milyonun üzerinde can kaybı yaşanmış ve 3.64 trilyon dolar maddi kayıp tespit edilmiştir. Bu zaman diliminde gerçekleşen meteorolojik afetler; kaydedilmiş bütün afetlerin %50’sini, can kayıplarının %45’ini ve ekonomik kaybın %74’ünü oluşturmuştur. Dikkat çeken önemli bir ayrıntı olarak, meydana gelen ölümlerin %91’i gelişmekte olan ülkelerde tespit edilmiştir. Diğer taraftan, son 50 yıldaki en önemli 10 afet içerisinde insan hayatı için ciddi tehdit oluşturan türler olarak 650.000 ölümlü kuraklık, 577.232 can kaybı ile fırtına, 58.700 ölüm ile sel ve 55.736 can kaybı ile aşırı sıcaklık ön plana çıkmaktadır. Dünyadaki görünüm içerisinde dikkat çeken bir diğer husus can kayıplarında tespit edilen düzenli azalıştır. Bunu farklı dayanaklarla izah etmek mümkündür. 1970-2019 aralığında ölü sayılarında ciddi bir düşüş gözlemlenmiştir. 1970’lerde 50.000 binin üzerinde tespit edilen can kayıpları, 2010’lu yıllara gelindiğinde 20.000’nin altına düşmüştür. Yapılan araştırmalar, 1970 ve 1980’lerde günde ortalama 170 can kaybının gerçekleştiğini ortaya koymuştur. Bu oran, 1990’lı yıllarda günde 90 ve 2010’lu yıllarda da 40 ortalamalarına inmiştir. Ekonomik kayıp ekseninde irdelendiğinde ise ilk 10 afet içerisinde 521 milyar ABD Doları ile fırtınalar ve 115 milyar ABD Doları ile sel felaketleri ön plana çıkmaktadır. 50 yıllık zaman aralığı bu perspektifle ele alındığında, her gün ortalama 202 milyon ABD Doları hasarın meydana geldiği görülecektir. Can kayıpları 3 kat azalış göstermişken, ekonomik kayıplar 1970’lerden 2010’lu yıllara kadar 7 kat artmıştır. 2010-

³⁷ Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030, UNISDR/GE/2015 - ICLUX EN5000 1st edition, Geneva, s. 10.

³⁸ WMO Atlas of Mortality and Economic Losses From Weather, Climate and Water Extremes [1970-2019], World Meteorological Organization, WMO-No. 1267.

2019 aralığında kayıt altına alınan ekonomik hasar [10 yıl içerisinde günlük ortalama 383 milyon ABD Doları], 1970-1979 yılları arasında tespit edilen ekonomik zararın [49 milyon ABD Doları] 7 katıydı. Bahse konu hasarın en güçlü etkeni, dünyanın farklı noktalarında büyük yıkımlara yol açan fırtınalardı. Diğer taraftan, maddi anlamda en çok hasara yol açan 10 felaketten üçü 2017’de yaşanmıştır. Bunlar; Harvey [96.9 milyar ABD Doları], Maria [69.4 milyar ABD Doları] ve Irma [58.2 milyar ABD Doları] kasırgalarıdır. Bu üç fırtına, 1970-2019 aralığında dünyadaki en büyük 10 felaketin toplam ekonomik kaybının %35’ini tek başına oluşturmuştur.³⁹

Tablo 3: Can Kaybı ve Ekonomik Zarar Bağlamında Yaşanmış En Büyük 10 Afet⁴⁰

a)	Afet Türü	Yıl	Ülke	Can Kaybı
1.	Kuraklık	1983	Etiyopya	300.000
2.	Kasırğa [Bhoia]	1970	Bangladeş	300.000
3.	Kuraklık	1983	Sudan	150.000
4.	Kasırğa [Gorky]	1991	Bangladeş	138.866
5.	Kasırğa [Nargis]	2008	Myanmar	138.366
6.	Kuraklık	1973	Etiyopya	100.000
7.	Kuraklık	1981	Mozambik	100.000
8.	Aşırı Sıcaklık	2010	Rusya	55.736
9.	Sel Felaketi	1999	Venezuela	30.00
10.	Sel Felaketi	1974	Bangladeş	28.700
b)	Afet Türü	Yıl	Ülke	Ekonomik Kayıp [ABD Doları/Milyar]
1.	Kasırğa [Katrina]	2005	ABD	163.61
2.	Kasırğa [Harvey]	2017	ABD	96.94
3.	Kasırğa [Maria]	2017	ABD	69.39
4.	Kasırğa [Irma]	2017	ABD	58.16
5.	Kasırğa [Sandy]	2012	ABD	54.47
6.	Kasırğa [Andrew]	1992	ABD	48.27
7.	Sel	1998	Çin	47.02
8.	Sel	2011	Tayland	45.46
9.	Kasırğa [Ike]	2008	ABD	35.63
10.	Sel	1995	Kore	25.17

Tabloda yer verilen bilgiler, iklim kaynaklı afetlerin yıkıcı etkileri nedeniyle insanlık için ciddi tehditler oluşturmaya devam edeceğini göstermektedir. WMO tarafından ortaya

³⁹ WMO Atlas of Mortality and Economic Losses From Weather, Climate and Water Extremes [1970-2019], World Meteorological Organization, WMO-No. 1267, Cenevre, 2021, s. 16-18.

⁴⁰ <https://public.wmo.int/en/media/press-release/weather-related-disasters-increase-over-past-50-years-causing-more-damage-fewer> [03.01.2022]; WMO Atlas of Mortality and Economic Losses From Weather, Climate and Water Extremes [1970-2019], WMO-No. 1267, s. 16-18.

konulan araştırma bulguları, kuraklık ve ekstrem su taşkınları gibi doğal afetlerin her an ölümcül sonuçlar doğurabilecek bir boyuta sahip olduğunu teyit etmektedir. Bu bağlamda, kuraklığın büyük bir tehlike teşkil ettiği son tarihin 1983 olarak kaydedilmiş olması, kuraklığın bir daha yaşanmayacağı anlamını taşımamaktadır. Doğal bir afet olarak veya küresel bir sorun olarak ele alınmasa da Afrika başta olmak üzere dünyanın farklı noktalarında temel gıda gereksinimlerini karşılamaktan uzak kitlelerin bulunduğunu ve iklim değişikliğine bağlı olarak daha da ağırlaşabilecek kuraklık benzeri felaketlerin dünyanın farklı noktalarında ölümcül sonuçlar doğurabileceği unutulmamalıdır. Benzer şekilde, bilhassa ABD ile özdeşleşen kasırgaların ortaya çıkardığı mali tablo dikkat çekicidir. Kasırgalar sonrasında tespit edilen ve milyar dolarları aşan meblağlar göz önüne getirildiğinde, aslında bu oldukça yüksek para miktarlarının kuraklık gibi afetlerin önlenmesine ve ekstrem hava şartlarına karşı sağlam şehirlerin inşasına kullanılması hâlinde, insanlık adına olumlu gelişmelere zemin hazırlanmış olacaktır. Japonya'nın deprem gerçeğinden hareketle inşa ettiği şehirler ve geliştirdiği erken uyarı sistemlerinin minimum can kaybı ve maddi hasarla atlatılıyor olması, bu noktada iyi bir örnek olarak ön planda durmaktadır.

WMO'nun ilgili atlası, Türkiye veya STK'lar hakkında içerik olabileceği düşüncesiyle gözden geçirilmiştir. Coğrafi dağılıma bağlı olarak dünya devletlerinde meydana gelen afetlere ilişkin tablolar içerisinde, Türkiye'ye de yer verilmiştir. Bununla birlikte, Avrupa genelinde meydana gelen afetlerin ülkelere göre dağılımı kısmında Türkiye hakkında tek bir bilgi geçmektedir. Buna göre, ilgili tablo içerisinde yer verilen 54 Avrupa ülkesi 1970-2019 aralığını kapsayacak şekilde afet sayıları temelinde sıralanmıştır. Fransa [58], İspanya [89], Rusya [88], Birleşik Krallık [84], Romanya [83] ve Almanya [75] bu süreçte en çok ön plana çıkan ülkeler olurken, Türkiye 71 adet doğal afet ile bu ülkeleri takip etmiştir. Bir başka ifadeyle, Türkiye afet sayılarında 54 ülke içerisinde 7. sırada yer almıştır. Diğer taraftan, bu ülkeler ile diğer devletler arasında sayı bakımında önemli bir eşik bulunmaktadır. Genel ortalama 20 ile 30 arasında seyrederken; Finlandiya [3], Estonya [4] ve İzlanda [5] afetlerden en az etkilenen ülkeler olmuştur.⁴¹

Türkiye'nin genel görünümdeki yerini daha net ortaya koyabilmek amacıyla Afrika, Asya, Güney Amerika, Kuzey Batı Pasifik, Kuzey Amerika, Orta Amerika ve Karayipler'e ait tablolara ve ortalama afet sayılarına bakılmıştır.⁴² Varılan sonuç, Türkiye'nin dünya genelinde

⁴¹ WMO Atlas of Mortality and Economic Losses From Weather, Climate and Water Extremes [1970-2019], WMO-No. 1267, s. 87.

⁴² WMO Atlas of Mortality and Economic Losses From Weather, Climate and Water Extremes [1970-2019], WMO-No. 1267, s. 83-87.

bilinir bir afet coğrafyası olarak ön plana çıktığı gerçeğidir. Bu nedenle hem afet planlaması hem de STK'ların konumlandırılmakta oldukları düzlem daha mühim ve kritik bir hâl almaktadır.

Afet bağlamında ele alındığında, bir ülkenin kaderi, kurulu bulunduğu topraklardır. İklim değişikliği kalıcı sonuçlar ortaya koymadan önce, bu tanımlamanın genel geçer bir gerçeklik olarak kabul edildiğini söylemek de mümkündür. Kimi ülkeler üzerinde bulunduğu fay hatları nedeniyle tarih boyunca farklı zaman dilimlerinde yıkıcı ve ölümcül depremlerle yüzleşmişken, kimi ülkeler de bulundukları coğrafyanın iklimine bağlı olarak kasırga veya tsunami gibi başa çıkılması veya kontrol altına alınması güç doğal afetlere maruz kalmışlardır. Bu bağlamda, belli bir döneme kadar karasal kesimler deprem gibi felaketlerle ön plana çıkmışken, deniz veya okyanus bağlantısı olan devletler de su taşkınları ve kasırga gibi felaketlerle özdeşleşir hâle gelmiştir. İklim değişikliği, bu noktada ezber bozmuştur. Bu nedenle, afetlerin belirli bir coğrafya ile sınırlı kalan özelliği artık ortadan kalkmıştır. Bugünkü görünüm içerisinde afetler farklı türlerde daha sık, daha yoğun ve daha şiddetli yaşanmaktadır. Can ve mal kayıpları, bu durumu açıklamaktadır. Dolayısıyla, afet savunma stratejisinin çok daha geniş bir perspektifle ele alınması ve hazırlanması, mutlak bir zorunluluktur. Afet ve insani yardım yönetimi planlamasının bu temelde afet önleyici tedbirleri kapsayacak şekilde daha uzun vadeli yatırımlarla desteklenmesi gerektiği mevzuu, üzerinde bilimsel ve akademik olarak istişare edilmesi gereken kritik bir hâl almıştır. Türkiye'de güçlü bir şekilde devam etmekte olan afetlerle mücadele stratejisinin kilit ayaklarından birisini, ne şekilde ve hangi ölçüde sürece dâhil edilmelerine karar verilmesi gereken STK'lar oluşturacaktır.

Bu bakımdan, öncelikli olarak Türkiye'de afet tasavvurunun değişmekte olduğunu hatırlamak gerekmektedir. Yakın dönemlere kadar yalnızca depremlerle bilinen Türkiye, bilhassa son yıllardaki farklı afet türleri nedeniyle zor dönemlerden geçmiştir. Japonya ve ABD gibi ülkelerde görmekte olduğumuz sel, tsunami ve kasırga gibi afetlerin artık Türkiye için de bir tehdit oluşturabileceği yönündeki haberleri, yazılı ve görsel basında görmekteyiz. Ülkenin jeolojik yapısı, deprem tehdidinde işaret ediyor olsa da küresel ısınmanın sunduğu bir gerçeklik olarak, bahse konu felaketlerin yaşanmayacağını söylemek bilimsel olmaktan uzaktır. Bununla birlikte, aşağıdaki kısımda detaylandırıldığı üzere son yıllarda yaşanan farklı afet türlerinin afet muhatapları olan devlet kurumları, kitleler, STK'lar ve bireyler için birer uyarıcı oldukları ve dolayısıyla şiddet ve yoğunlukları çok daha büyük felaketlere işaret ettikleri düşünülmektedir.

1.3.1. Dünya Risk Endeksi

Uluslararası raporlar içerisinde Türkiye’ye ilişkin enformasyona yer verilen ilk önemli kaynak Dünya Risk Endeksi’dir [World Risk Index]. Bir dizin, bir öncelikli tema ve muhtelif çalışmalardan müteşekkil endeks, Birleşmiş Milletler Üniversitesi Çevre ve İnsan Güvenliği Enstitüsü [United Nations University Institute for Environment and Human Security [UNUEHS]]⁴³ tarafından geliştirilmiştir. İndeks içerisinde, farklı ülke ve bölgelerin afet risk durumları detaylı bir şekilde analiz edilmektedir. Temel doğal tehlikelerden ileri gelen tehdit veya bunlara maruz kalma, iklim değişikliğinin yol açtığı deniz seviyesindeki yükselme, nüfusun duyarlılığı/afet farkındalığı, baş etme/başa çıkma ve uyum sağlama kapasitesi temelindeki sosyal kırılganlık, endeksin esas odak noktaları arasındadır. Bu bakımdan, Dünya Risk Endeksi her ülkenin risk düzeyini ortaya koyan ve küresel bir bakış açısı sunan boyutuyla mühim bir belirleyicidir. Ayrıca, iletişim ve farkındalık/bilinçlendirme noktasında da önemli bir araç işlevi görmektedir. Öte yandan, risklerin büyük ölçüde ülkelerin farkındalık eşiği, başa çıkma kapasitesi ve uyum sağlama yetkinlikleri temelinde belirlendiğine vurguda bulunmaktadır.⁴⁴ Bu yönleriyle, Türkiye’nin söz konusu endeks içerisindeki görünümü ülke içerisindeki yetkinliğe işaret ettiğinden, her bir malumat mevcut koşullar ile gelecek planlaması adına üzerinde durulmaya değerdir.

Türkiye hakkındaki malumata değinmeden önce ülke sıralamasının nasıl yapıldığını hatırlamakta yarar bulunmaktadır. AFAD’ın "Afet Yönetimi Kapsamında 2019 Yılına Bakış ve Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri" başlığını taşıyan ve Dünya Risk Endeksi’ndeki bulgulara dayanan raporunda şu açıklayıcı bilgiler yer almaktadır. Buna göre: "Dünya Risk Endeksi, 180 ülkenin olağan dışı doğa olayları sonucu ortaya çıkan afet riskini belirten bir endekstir. **"Maruz kalma"** ve **"zarar görebilirliğin"** çarpımı yoluyla her yıl ülke bazında hesaplanmaktadır. Maruz kalma; deprem, fırtına, sel, kuraklık ve deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle, nüfusun ve diğer korunan varlıkların tehditlerini kapsamaktadır. Zarar görebilirlik ise toplumsal alanı kapsar ve hesaplamada eşit ağırlığa sahip aşağıdaki üç bileşenden oluşmaktadır: **Duyarlılık**, bir toplumun yapısal özelliklerini tanımlar ve olağan dışı doğa olaylarında zarar görme olasılığını göstermektedir. Duyarlılık; altyapı, gıda arzı ve yapısal ekonomik koşullarla ilgilidir. **Başa çıkma** hem davranışlar hem de mevcut kaynaklar yoluyla doğa kaynaklı tehlikelerin ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini en aza indirmek için toplumların çeşitli

⁴³ <https://ehs.unu.edu/> [10.01.2022].

⁴⁴ <https://ehs.unu.edu/research/world-risk-report.html#outline>
<https://repository.gheli.harvard.edu/repository/10930/> [10.01.2022].

yeteneklerini içermektedir. Başa çıkma; yönetim, sağlık, sosyal ve fiziki güvenlikle ilgilidir. **Adaptasyon**, gelecekte doğa kaynaklı tehlikelerin ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini ele alma ve bununla mücadele etmeye yönelik önlemleri ve stratejileri içermektedir. Başa çıkmanın aksine, yapısal değişiklikleri de içeren uzun vadeli bir süreç olarak ele alınmaktadır. Adaptasyon; doğa kaynaklı muhtemel olaylar, iklim değişikliği ve benzeri zorluklarla ilgilidir.”⁴⁵ AFAD genel ağında yer alan raporun eski tarihli Endeksi referans almış olmasından ötürü daha güncel verileri sunmak düşüncesiyle 2021 tarihli Dünya Risk Endeksi’ne başvurulmuştur. Ayrıca, eski ve yeni tarihli endeksler mukayese edilmiştir. Yapılan karşılaştırma neticesinde, bilgilendirme ve açıklamaların neredeyse değişimden kaldığı; buna karşılık, sayı ve oranlarda küçük değişikliklerin olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4: En Yüksek ve En Düşük Riske Sahip Ülkeler ve Türkiye [2021]⁴⁶

Ülke	Sıralama	Endeks Değeri	Maruz Kalma	Zarar Görebilirlik	Duyarlılık	Baş Etme Yetersizliği	Adaptasyon Yetersizliği
Vanuatu	[1]	47.73	82.55	57.82	39.66	81.21	52.59
Solomon Adaları	[2]	31.16	51.13	60.95	46.07	81.14	55.63
Tonga	[3]	30.51	63.63	47.95	28.42	79.81	35.62
Dominik	[4]	27.42	61.74	44.41	23.42	71.13	38.67
Antik Barbuda	[5]	27.28	67.73	40.28	23.80	64.41	32.62
Brunei	[6]	22.77	58.17	39.14	15.33	68.13	33.96
Guyana	[7]	21.83	43.93	49.69	25.96	77.23	45.88
Filipinler	[8]	21.39	42.68	50.11	28.63	82.14	39.56
Papua Yeni Gine	[9]	20.90	30.62	68.27	55.28	86.16	63.37
Guatemala	[10]	20.23	36.79	54.98	32.55	85.66	46.72
-	-	-	-	-	-	-	-
TÜRKİYE	[113]	5.11	12.57	40.65	18.09	72.44	31.42
-	-	-	-	-	-	-	-
Estonya	[172]	1.99	6.51	30.52	16.60	53.61	21.35
Mısır	[173]	1.82	3.76	48.33	22.22	83.15	39.62
İzlanda	[174]	1.71	7.14	23.95	13.99	43.20	14.67
Maldivler	[175]	1.69	4.18	40.39	15.59	65.82	39.76
Barbados	[176]	1.37	3.61	37.96	20.66	60.11	33.12
Grenada	[177]	1.06	2.40	43.98	26.36	69.21	36.38
Suudi Arabistan	[178]	0.94	2.58	34.46	13.83	68.21	27.34
St. Vincent ve Grenadinler	[179]	0.70	1.62	43.00	28.16	69.86	30.97
Malta	[180]	0.69	2.31	29.96	15.04	54.76	20.09
Katar	[181]	0.30	0.85	34.80	9.03	60.03	30.34

⁴⁵ Afet Yönetimi Kapsamında 2019 Yılına Bakış ve Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri, T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara, 2020, s. 14.

⁴⁶ The World Risk Report, Published by Bündnis Entwicklung Hilft, Ruhr University Bochum-Institute for International Law of Peace and Armed Conflict [IFHV], ISBN 978-3-946785-12-5, Berlin, 2021, s. 54-57. <https://weltrisikobericht.de/weltrisikobericht-2021-e/> [15.01.2022].

Tablo 4'ten de görülebileceği üzere, Türkiye, 5.11 puanıyla düşük risk sınıfındaki ülkeler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, düşük risk grubundaki ülke değerlerinin 3.30 ile 5.49 arasında değişkenlik göstermesi dikkate değer bir ayrıntıdır, zira Türkiye'nin bu sınıfın üst sınırına yaklaştığı görülmektedir. Diğer taraftan, toplamda 181 ülkenin değerlendirildiği endeks içerisinde Türkiye en riskli 113. ülke olarak ön plana çıkmaktadır.⁴⁷

Geçmiş yıllardaki endekslere bakıldığında sıralamanın değişmesinde rol oynayan birincil etkenler arasında bir ülkede yaşanan afetler ile afet riskinin yüksek olması yer almaktadır. Bir önceki seneye oranla Türkiye'nin risk düzeyinde belirgin bir farklılık yaşanmamıştır.

Maruz kalma ve zarar görebilirlik, riskin temel bileşenini birlikte oluşturan iki önemli kavramdır. İnsan faktörü de hesaba katıldığında afet riskini ortaya çıkaran unsurların; tehlike, maruz kalma ve zarar görebilirlik olduğu ifade edilmektedir. Bu hususların her biri toplumdan topluma ve coğrafyadan coğrafyaya değişkenlik gösterir. Maruz kalma çoğunlukla başa çıkılabilir veya istenildiği ölçüde engellenebilir bir durum olmamakla birlikte tehlike ve zarar görebilirlik noktasında afeti küçültmek için mevcut tehlikelerin bütünüyle ortadan kaldırılamayacağı göz önünde bulundurularak toplumun zarar görebilirliğinin ve maruz kalma derecelerinin azaltılmasına yönelik çalışmaların azaltılmasına yönelik çalışma ve yatırımlara önem verilmesi, hayati öneme sahiptir.⁴⁸ Bu bağlamda, STK'ların özellikle toplumsal açıdan önemli işlevler üstlenebileceğinin bilincinde olarak afet planlamasına müdahil edilmesi kritik bir hâl almaktadır.

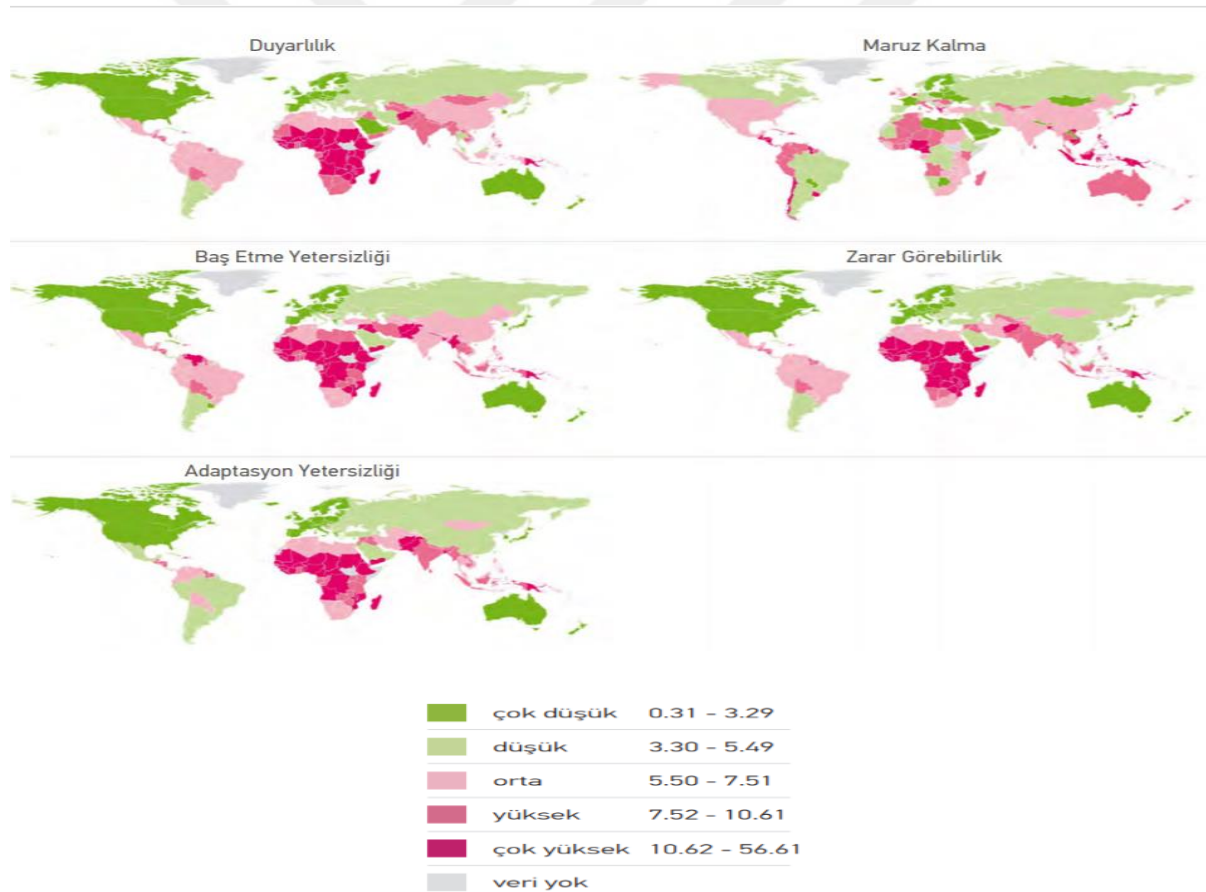
Kimi ülkeler afetlere daha fazla maruz kalmakta ve buna bağlı olarak daha fazla zarar görmektedir. Bangladeş ve Filipinler gibi az gelişmiş ülkeleri bu duruma örnek göstermek mümkündür. Diğer taraftan, maruz kalma ve zarar görebilirlik arasındaki ters orantı herhangi bir ülkenin risk seviyesini belirleyebilmektedir. Bilindiği üzere; Japonya, Uruguay ve Şili gibi ülkeler tektonik levhalara coğrafi yakınlıklarından ötürü depreme sıklıkla maruz

⁴⁷ *The World Risk Report*, s. 54-57. Türkiye'nin risk endeks değeri, 2019 yılında 5.06 olarak tespit edilmiştir. Puanlamaya tabi tutulan 180 ülke içerisinde en riskli 113. ülke olmuştur. Maruz kalma bakımından 12.30 puanla 108. sırada yer bulurken zarar görebilirlik açısından 41.11 puan ile 112. sırayı almıştır. Zarar görebilirliği ortaya çıkaran üç alt bileşenden duyarlılık bakımından 128., baş etme yetersizliği bakımından 93. ve adaptasyon yetersizliği bakımından ise 119. ülke olarak sıralanmıştır. Maruz kalma ve baş etme yetersizliğinde risk sınıfı orta iken diğer parametrelerde risk sınıfı düşük olarak hesaplanmıştır. Kapsamlı bilgi için bkz. *Afet Yönetimi Kapsamında 2019 Yılına Bakış ve Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri*, AFAD, s. 18.

⁴⁸ https://cdnacikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_Bahar/afet_psikolojisi_ve_sosyolojisi/10/index.html [16.01.2022].

kalabilmektedirler. Maruz kalma temelinde listenin en başlarında yer alan bu üç ülke; zarar görebilirlik söz konusu olduğunda listenin sonlarında yer almaktadır. Bu durum, risk seviyelerinin düşüklüğüne işaret etmektedir. Bir örnekle açıklamak gerekirse, afetlere maruz kalmada dünyada 9. sırada gelen Japonya, zarar görebilirlikte oldukça zıt bir görünüm sunacak şekilde 173. sırada yer almaktadır. Risk endeksine bakıldığında da Japonya'nın 54. Şili'nin 27. ve Uruguay'ın da 26 sırayı aldığı görülmektedir. Afetlerden fazla etkilenen bir diğer ülke olan Hollanda için deniz seviyesinde meydana gelen yükselmeler ciddi tehdit oluşturmakla birlikte zarar görebilirliği sınırlı kaldığı için risk düzeyi de buna bağlı olarak düşüktür. Bu bağlamda, Dünya Risk Endeksi verileri ışığında Türkiye'nin maruz kalma bakımından orta düzeyde riskli ülkeler içerisinde listelendiği; bununla birlikte, zarar görebilirliğinin dar bir çevrede kalması dolayısıyla düşük riskli ülke olarak sınıflandırıldığı görülmektedir.⁴⁹

Şekil 1: Dünya Risk Endeksi Risk Bileşenleri Haritası⁵⁰

⁴⁹ Afet Yönetimi Kapsamında 2019 Yılına Bakış ve Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri, AFAD, s. 18-19.

⁵⁰ Afet Yönetimi Kapsamında 2019 Yılına Bakış ve Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri, AFAD, s. 16-19.

1.3.2. Risk Yönetimi Endeksi

Risk noktasında Türkiye'nin küresel resim içerisindeki konumunu ortaya koyan bir diğer önemli başvuru kaynağı olan Risk Yönetim Endeksi [Index for Risk Management – INFORM] ilk defa 2012 yılında modellenmiştir. İçerik bakımından Dünya Risk Endeksi'nden kısmen farklı olarak, dünya genelinde farklı ülkelerde meydana gelen insani krizleri ve afetlerin risklerinin ölçülmesi ve buna bağlı olarak ülkelerin sıralamaya tabi tutulması, bahse konu endeksin ortaya çıkış amacını teşkil etmektedir. Dünya Risk Endeksi, 181 ülke hakkında malumat sunarken, Risk Yönetim Endeksi neredeyse bütün dünya devletlerini kapsayacak şekilde 191 ülkeyi analiz etmektedir. Endeksin hazırlanmasında Kurumlar Arası Risk, Erken Uyarı, Hazırlık Referans Grubu Komitesi ve Avrupa Komisyonu aktif rol üstlenmektedir. Ayrıca, Birleşmiş Milletlerin ilgili ihtisas kuruluşları da [UNICEF, WFP, UNCHR, OCHA, UNDP, UNFPA vb.] katkı sunan diğer paydaşlar olarak öne çıkmaktadır.⁵¹

Türkiye'ye ilişkin enformasyonu aktarmadan önce INFORM'un bilhassa insani krizleri ve afet risklerini anlamak ve ortaya koymak amacıyla oluşturulmuş ilk küresel, objektife ve şeffaf kaynak olduğunu belirtmek gerekir. Daha da önemlisi, bir krizin nerede ve niçin meydana gelebileceğini öngörmeye veya belirlemeye yardımcı olduğu, böylelikle risklerin azaltılmasında doğrudan katkıda/etkide bulunduğu, bireylerin ve toplumların direncini arttırabildiği ve krizlerin ortaya çıkmasına kadar zaman kazanılmasında ve etkili bir hazırlık evresi geçirilmesinde faydalı roller üstlendiği tespit edilmiştir.⁵²

Sıralamanın hangi kıstaslara göre yapıldığını ortaya koymak düşüncesiyle aşağıda birtakım tablolara yer verilmiştir. Tablo 5'te değerlendirmenin anlaşılmasına imkân tanıyacak göstergeler uygun renk tonları ile belirtilmiştir. Tablo 6 ise tamamen Türkiye'ye özgüdür. Bu bakımdan, Türkiye hakkındaki değerlendirmeler de Tablo 6'ya müteakiben yapılmıştır.

Özellikle son yıllardaki dijital ve fiziksel yatırımlarla, Türkiye'nin afete duyarlılık, maruz kalma, baş etme yeterliliği, adaptasyon ve zarar önleme hususlarında önemli mesafeler kat ettiği düşünülmektedir.

⁵¹ *Afet Yönetimi Kapsamında 2019 Yılına Bakış ve Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri*, AFAD, s. 20.

<https://repository.gheli.harvard.edu/repository/12774/>; <https://drmkc.jrc.ec.europa.eu/inform-index>.
<https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC110749>;
<https://www.europe.undp.org/content/geneva/en/home/partnerships/inform--index-for-risk-management-.html>
[20.01.2022].

⁵² *INFORM Report 2020 – Shared Evidence for Managing Crises and Disasters*, JRC 120275, EUR 30173 EN, Luxemburg: Publications Office of the European Union, 2020, s. 8-90.

Tablo 5: INFORM Dinamikleri Seviyesi⁵³

Sıralama Düzeyi	INFORM											
Kavram Düzeyi (Boyutlar)	Tehlike ve Maruz Kalma						Zarar Görebilirlik				Başa Çıkma Kapasitesi	
Fonksiyonel Düzey (Kategoriler)	Doğa Kaynaklı					İnsan Kaynaklı	Sosyoekonomik		İncinebilir Gruplar		Kurumsal	Altyapı
Bileşenler Seviyesi	Deprem	Tsunami	Sel/Su Baskını	Salgın	Kuraklık	Mevcut Anlaşmazlık Yoğunluğu Öngörülen Anlaşmazlık Riski	Kalkınma & Mahrumiyet	Eşitsizlik	Yardım Bağımlılığı	Yerinden Edilmiş İnsanlar	Diğer İncinebilir Gruplar	Afet Risk Azaltma Yönetim ve Denetim Haberleşme Fiziki Altyapı Sağlık Sistemine Erişim

Tablo 6: INFORM Endeksi Türkiye Puanları⁵⁴

Sıralama Düzeyi	INFORM																
	5,0																
Kavram Düzeyi (Boyutlar)	Tehlike ve Maruz Kalma							Zarar Görebilirlik					Başa Çıkma Kapasitesi				
	7,9							4,9					3,2				
Fonksiyonel Düzey (Kategoriler)	Doğa Kaynaklı				İnsan Kaynaklı			Sosyoekonomik			İncinebilir Gruplar		Kurumsal		Altyapı		
	6,2				9,0			2,3			6,8		3,8		2,6		
Bileşenler Seviyesi	Deprem	Tsunami	Sel/Su Baskını	Salgın	Kuraklık	Mevcut Anlaşmazlık Yoğunluğu	Öngörülen Anlaşmazlık Riski	Kalkınma & Mahrumiyet	Eşitsizlik	Yardım Bağımlılığı	Yerinden Edilmiş İnsanlar	Diğer İncinebilir Gruplar	Afet Risk Azaltma	Yönetim ve Denetim	Haberleşme	Fiziki Altyapı	Sağlık Sistemine Erişim
	9,7	7,0	5,7	6,1	2,6	9,0	9,6	2,2	4,2	0,5	9,4	0,2	2,1	5,1	2,6	1,8	3,3

Türkiye'nin puanını doğru yorumlayabilmek için INFORM Endeksi'ndeki puanlama aralığına bakmakta fayda bulunmaktadır. Buna göre; 0 ila 1.2 riski çok düşük, 2 ila 3.4 riski düşük, 3.5 ila 4.9 riski orta, 5 ila 6.4 riski yüksek ve 6.5 ila 10 riski çok yüksek anlamına gelmektedir. 2018 ve 2019 INFORM verilerine göre, Türkiye'nin endeks puanı 5.0 olarak şekillenmiştir. Batı Asya ülkesi olarak INFORM içerisinde değerlendirilen Türkiye, 191 ülke arasında endeks puanı bakımından 53. sırada listelenmiştir. Türkiye'yi çevreleyen komşu ülkelere bakıldığında Yunanistan'ın 3.1, Bulgaristan'ın 2.,4, Suriye'nin 7.3, Irak'ın 7.0, İran'ın 5.2, Azerbaycan'ın 4.6 ve Gürcistan'ın 3.9 endeks puanına sahip olduğu görülmektedir. Somali, Orta Afrika Cumhuriyeti, Güney Sudan ve Yemen en riskli ülkeler iken Estonya, Lihtenştayn, Lüksemburg, Finlandiya ve Singapur da en az riskli ülkeler olarak öne

⁵³ Afet Yönetimi Kapsamında 2019 Yılına Bakış ve Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri, AFAD, s. 20.

⁵⁴ Afet Yönetimi Kapsamında 2019 Yılına Bakış ve Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri, AFAD, s. 20.

çıkmaktadır. 5.0 endeks puanıyla yüksek risk sınıfında yer alan Türkiye, risk eğiliminin yukarıya doğru seyrettiği ülkeler arasında bulunmaktadır [bkz. Tablo 7 ve 8]. Türkiye ile benzer durumu yaşayan ülkeler Kamerun, Kongo, Gine, Ruanda ve Sierra Leone gibi Afrika kıtasının müşkül ülkeleridir [bkz. Tablo 8]. Dünya Risk Endeksi Türkiye sıralamasına temas ederken altı çizilen temel kavramlar olan "maruz kalma", "tehlike" ve "zarar görebilirlik" gibi mühim alt bileşenlerin INFORM içerisindeki görünümüne de değinmekte yarar bulunmaktadır. Buna göre, Türkiye'nin risk puanlaması tehlike ve maruz kalmada 7.9, zarar görebilirlikte 4.9 ve başa çıkma yetkinliği/kapasitesinde de 3.2 olarak gerçekleşmiştir. Daha net bir ifadeyle, Türkiye, afet tehlikesi ve afete maruz kalma bakımından 191 ülke içerisinde en riskli 10. ülke olarak tespit edilmiştir. Zarar görebilirlik bakımından 54. ve baş etme yetersizliği açısından da 140. ülke olarak sıralanmıştır. Netice itibarıyla, INFORM verileri ışığında Türkiye tehlike ve maruz kalma bakımından çok yüksek riskli, zarar görebilirlik bakımından orta riskli ve başa çıkma kapasitesi açısından da düşük riskli bir ülke profili ortaya koymaktadır.⁵⁵

İnsani krizler, savaş ve göçlerin doğal afetlerle birleştiği ülkelerde endeks puanının yaklaşık 2 puan daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'nin endeks puanının da özellikle Suriye ve Irak'taki olumsuz koşullardan dolayı arttığı düşünülmektedir.

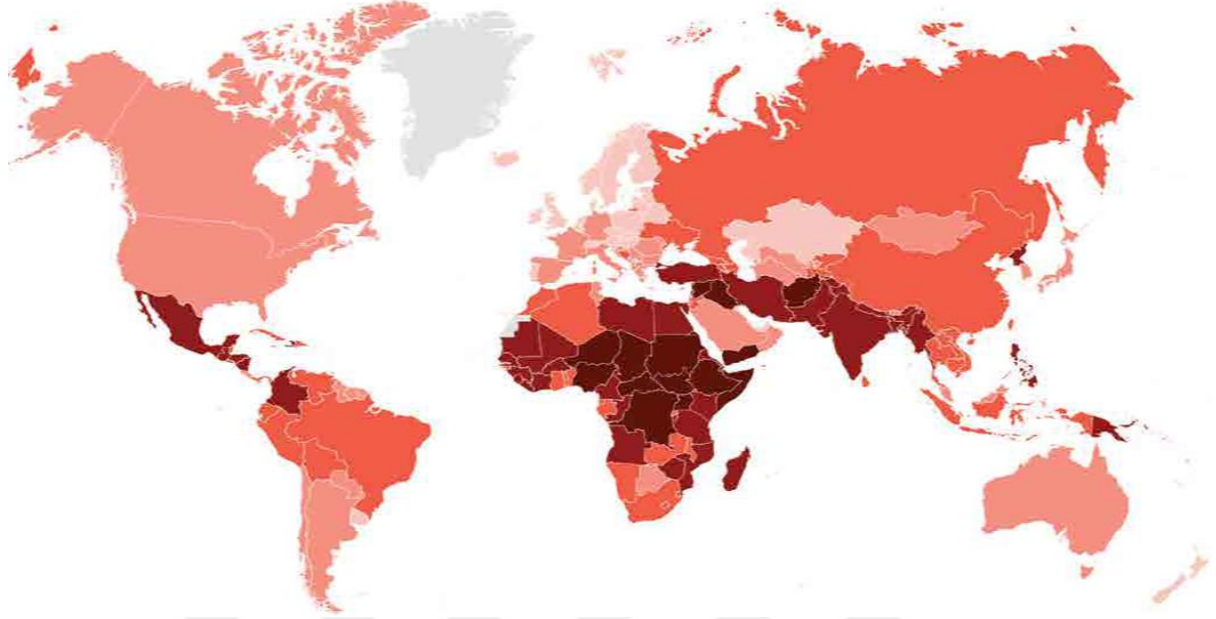
Tablo 7: Türkiye'nin Risk Sınıfı⁵⁶

Yüksek ve Azalan	Yüksek ve Stabil	Yüksek ve Artan
Burundi Eritre Hindistan Kenya Liberya Nepal Pakistan Filistin Tanzanya Zimbabve	Bangladeş Burkina Faso Kolombiya Kongo Hırvatistan Cibuti Mısır Guatemala Gine Honduras Iran Kore Cumhuriyeti Lübnan	Libya Madagaskar Mali Moritanya Meksika Mozambik Myanmar Nikaragua Papua Yeni Gine Filipinler Senegal Sierra Leone
		Angola Kamerun Türkiye

⁵⁵ Afet Yönetimi Kapsamında 2019 Yılına Bakış ve Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri, AFAD, s. 20-21; INFORM Report 2020 – Shared Evidence for Managing Crises and Disasters, s. 9-11.

⁵⁶ INFORM Report 2020 – Shared Evidence for Managing Crises and Disasters, s. 11.

Şekil 2: Küresel Risk Yönetimi Endeksi [INFORM] Türkiye Sıralaması⁵⁷

Tablo 8: Küresel Risk Yönetimi İndeksi [INFORM] Türkiye Sıralaması⁵⁸

COUNTRY	RISK	3 YR TREND	COUNTRY	RISK	3 YR TREND	COUNTRY	RISK	3 YR TREND
● Morocco	4.1	→	● Russian Federation	4.0	↘	● Syria	7.3	→
● Mozambique	6.2	→	● Rwanda	4.7	↘	● Tajikistan	4.5	→
● Myanmar	6.3	→	● Saint Kitts and Nevis	1.9	↘	● Tanzania	5.6	↘
● Namibia	3.8	→	● Saint Lucia	2.2	→	● Thailand	4.1	→
● Nauru	3.3	→	● Saint Vincent and the Grenadines	2.0	→	● Timor-Leste	4.5	→
● Nepal	5.4	↘	● Samoa	2.9	→	● Togo	4.6	→
● Netherlands	1.4	→	● Sao Tome and Principe	2.5	→	● Tonga	3.9	→
● New Zealand	1.6	→	● Saudi Arabia	2.5	→	● Trinidad and Tobago	2.7	↗
● Nicaragua	5.2	→	● Senegal	5.0	→	● Tunisia	3.2	→
● Niger	6.7	↗	● Serbia	3.1	↘	● Turkey	5.0	↗
● Nigeria	6.9	↗	● Seychelles	2.0	→	● Turkmenistan	2.6	↘
● North Macedonia	2.6	→	● Sierra Leone	5.4	→	● Tuvalu	3.1	↘
● Norway	0.9	→	● Singapore	0.5	→	● Uganda	6.5	↘
● Oman	2.5	→	● Slovakia	1.6	→	● Ukraine	4.7	↘
● Pakistan	6.3	↘	● Slovenia	1.2	→	● United Arab Emirates	1.9	→
● Palau	2.5	→	● Solomon Islands	4.7	↘	● United Kingdom	1.8	→
● Palestine	5.1	↘	● Somalia	8.9	→	● United States of America	3.4	↗
● Panama	3.5	→	● South Africa	4.8	→	● Uruguay	1.8	→
● Papua New Guinea	5.8	→	● South Sudan	8.1	↗	● Uzbekistan	3.1	→
● Paraguay	3.3	→	● Spain	2.2	→	● Vanuatu	4.1	↘
● Peru	4.6	→	● Sri Lanka	3.7	→	● Venezuela	4.6	→
● Philippines	5.3	→	● Sudan	6.9	→	● Viet Nam	3.8	→
● Poland	1.7	→	● Suriname	3.1	→	● Yemen	8.1	→
● Portugal	1.6	→	● Sweden	1.5	→	● Zambia	4.3	↘
● Qatar	1.3	→	● Switzerland	1.4	→	● Zimbabwe	5.1	↘
● Romania	2.8	→						

⁵⁷ INFORM Report 2020 – Shared Evidence for Managing Crises and Disasters, s. 9.

⁵⁸ INFORM Report 2020 – Shared Evidence for Managing Crises and Disasters, s. 9.

1.3.3. Asya Pasifik Afet Risk Görünümü Raporu

Asya-Pasifik Afet Risk Raporu [Asia-Pacific Disaster Report],⁵⁹ Birleşmiş Milletler Asya Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu [United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific-UNESCAP]⁶⁰ tarafından yayınlanmaktadır. UNESCAP, BM Ekonomik ve Sosyal Konsey'in [Economic and Social Council-ECOSOC]⁶¹ bölgesel komisyonlarından birisidir. Temelleri 1947 yılında atılan Komisyon'un esas amacı, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir kalkınma için bölgede iş birliği kültürünü tesis etmek, güçlendirmek ve geliştirmektedir. Hâlihazırda 53 devlet Komisyon'a üyedir. Bu devletler topluluğuna ek olarak, 9 ülkenin de adaylığı göz önünde bulundurulduğunda, UNESCAP'ın Asya-Pasifik bölgesinde en geniş kapsamlı hükümetler arası platform olduğu görülmektedir. Türkiye, üye devlet olarak 1996 yılından beri bu oluşumun önemli bir parçasıdır.⁶²

Şekil 3: UNESCAP Üye Devletler Haritası⁶³

⁵⁹ <https://www.un-ilibrary.org/content/periodicals/24118176>; <https://www.unescap.org/kp/2021/asia-pacific-disaster-report-2021>; <https://www.unescap.org/knowledge-products-series/asia-pacific-disaster-report> [01.02.2022].

⁶⁰ Bilgi için bkz. <https://www.unescap.org/our-work> [01.02.2022].

⁶¹ <https://www.un.org/ecosoc/en/content/ecosoc-subsiary-bodies> [01.02.2022].

⁶² <https://www.unescap.org/about/history> [02.02.2022]; *Afet Yönetimi Kapsamında 2019 Yılına Bakış ve Doğal Kaynaklı Olay İstatistikleri*, AFAD, s. 23.

⁶³ <https://www.regionalcommissions.org/about/the-regional-commissions/economic-and-social-commission-for-asia-and-the-pacific-escap/>; <https://www.unescap.org/about/member-states> [02.02.2022].

Başta 2021 yılı raporu olmak üzere UNESCAP'ın tüm raporları ülke bazlı mühim veriler içermekte ve afet riskleri hakkında uygulamaların yanı sıra kazanılmış tecrübeler/çıkarılmış dersler temelinde fikir ve çözümler sunmaktadır. Bu bağlamda, UNESCAP raporu takip eden öncelikler ve başlıklar temelinde şekillenmektedir; Asya-Pasifik ülkelerine ilişkin afet riskleri ortaya koymak, maruz kalma faktörünün gerektirdiği bir ihtiyaç olarak afet riskine karşı veya yönelik yatırım yapmak, geride kalanlara zaman kaybetmeksizin ulaşmak veya destek ulaştırmak, afetlere karşı direnç oluşturmak için teknolojik yenilikler geliştirmek ve risk görünümü ekseninde dirençlilik. UNESCAP, ilgili rapor üzerinden afet riski terminolojisinde de tasnife giderek riskleri şöyle derlemektedir:

- Yoğun Afet Riski:
Deprem, fırtına, kasırga ve tsunami gibi şiddeti yüksek ve sıklığı orta-düşük seviyedeki afetlere karşılık gelmektedir.
- Yaygın Afet Riski:
Şiddeti düşük sıklığı yüksek seviyedeki tehlikelere atıfta bulunmaktadır.
- Yavaş İlerleyen Afet Riski:
Kuraklık gibi etkisi ve kapsamı geniş ancak yavaş bir şekilde başlayan ve büyüyen tehlikelere işaret etmektedir.⁶⁴

UNESCAP'ın pandemi öncesindeki raporları daha çok bilindik afetler üzerinden yol almışken 2021 yılındaki raporun odak noktasını neredeyse her şeyi baştan sona değiştiren pandemi gibi biyolojik afetler oluşturmaktadır. Bu nedenle, UNESCAP 2019 raporunda Türkiye'nin çekilen resmî hakkında malumata değinirken, 2021 yılı raporunun esas alındığı bir perspektifle tek bir doğal afetin gündemi, literatürü veya bu yöndeki gidişatı nasıl temelden değiştirebildiğini irdeleyeceğiz.

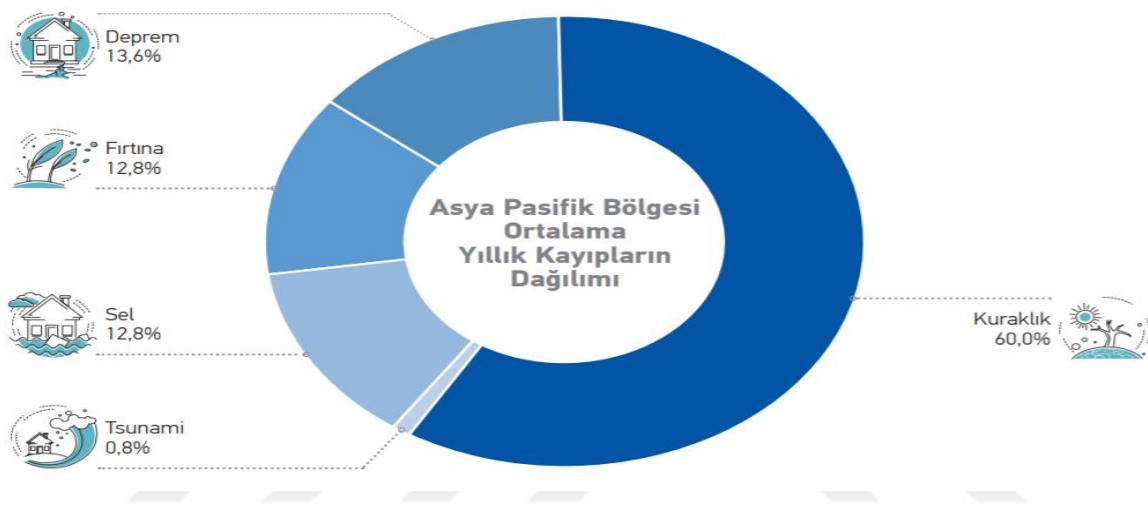
2019 yılı raporuna göre, UNESCAP ülkelerinde depremlerden ileri gelen senelik maddi kayıpların %64'ü Japonya ve %14'ü de Çin'de yaşanmıştır.⁶⁵ Bu ülkeleri; Türkiye, İran, Endonezya ve Filipinler gibi ülkeler takip etmiştir. Bir diğer büyük çaplı afet olan seller nedeniyle ortaya çıkan zararın %28'i Çin ve %13'ü Hindistan'da; kasırga benzeri tropikal fırtınalar kaynaklı yıllık maddi kayıpların %47'si Japonya ve %16'sı Kore Cumhuriyeti; benzer şekilde tsunamiler sebebiyle yaşanan maddi kayıpların neredeyse bütünü, %91 gibi büyük

⁶⁴ *Resilience in a Riskier World; Managing Systemic Risk From Biological and Other Natural Hazards – Asia-Pacific Disaster Report 2021*, United Nations Publications, ISBN: 9789211208283, 2021; *Afet Yönetimi Kapsamında 2019 Yılına Bakış ve Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri*, AFAD, s. 23.

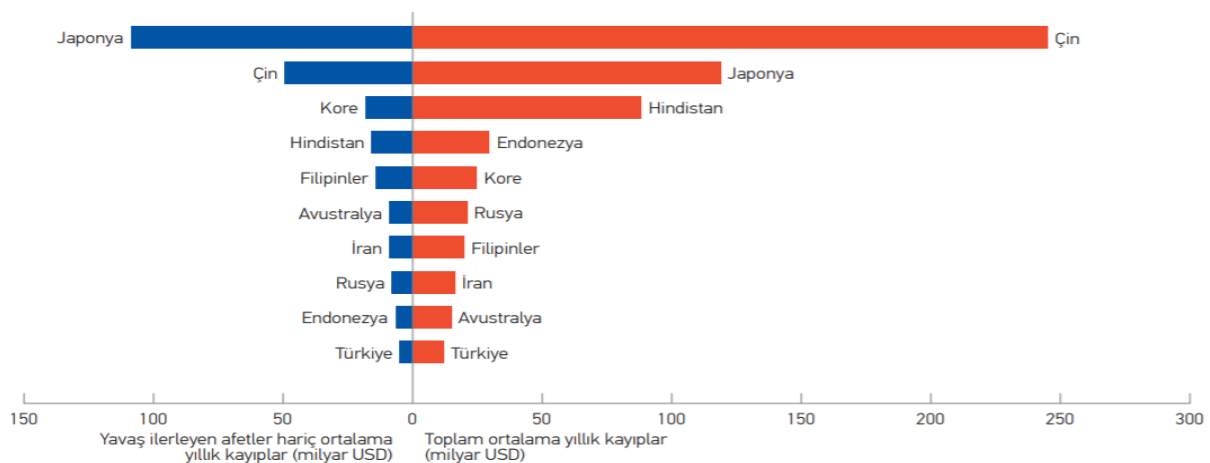
⁶⁵ <https://www.unescap.org/publications/asia-pacific-disaster-report-2019> [03.02.2022].

oranla Japonya’da meydana gelmiştir. **Şekil 4** ve **Şekil 5**’te de gösterildiği şekilde, yıllık ortalama kayıpların analiz edildiği kısımda, Türkiye bilhassa tarımsal kuraklık kaynaklı zararlarla ön olana çıkmaktadır. Buna göre, kuraklık nedeniyle tespit edilmiş toplam maddi zararın %80’inden fazlası Çin, Hindistan, Endonezya, Pakistan ve Türkiye’ye aittir. UNESCAP üyeleri arasında, Türkiye’nin, yavaş ilerleyen afetlerin hariç tutulduğu sıralama içerisinde kayıplar bakımından 10. sırada yer almış olması,⁶⁶ yüksek risk tehlikesine işaret etmektedir.

Şekil 4: Asya-Pasifik Bölgesi Yıllık Ortalama Kayıplar Dağılımı⁶⁷

Şekil 5: Ortalama Yıllık Kayıpların Ülkeler Bazında Dağılımı⁶⁸

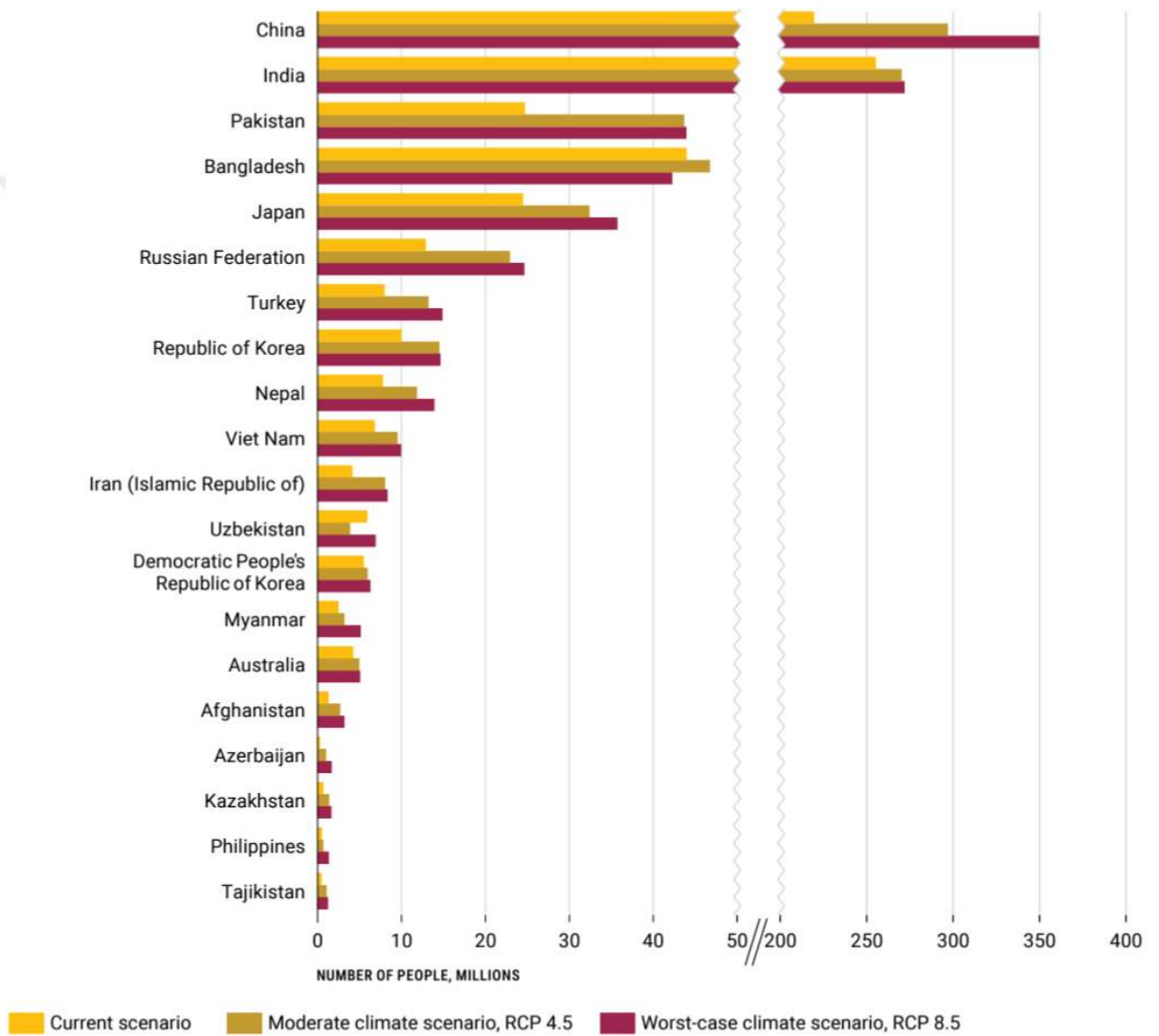
⁶⁶ Afet Yönetimi Kapsamında 2019 Yılına Bakış ve Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri, s. 23-24.

⁶⁷ Afet Yönetimi Kapsamında 2019 Yılına Bakış ve Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri, s. 24; The Disaster Riskscape Across Asia-Pacific; Pathways For Resilience, Inclusion and Empowerment – Asia-Pacific Disaster Report 2019, United Nations Publications, ISBN: 978-92-1-120793-4, 2019, s. 5.

⁶⁸ Afet Yönetimi Kapsamında 2019 Yılına Bakış ve Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri, s. 24; Asia-Pacific Disaster Report 2019, s. 5.

UNESCAP 2021 raporunda Türkiye hakkında göze çarpan değerlendirmelere, Şekil ve tablolara bakıldığında, Türkiye'nin yüksek afet tehlikesi barındıran ülkeler içerisinde sıralandığı görülmektedir. Bu nedenle, STK'ların önemli işlevler üstlendiği kolektif iş birliği kültürünün geliştirilmesinde ve kapsamlı bir müdahale eylem planının hazırlanmasında hayati önem bulunmaktadır.

Şekil 6: Asya-Pasifik Bölgesinde Ülke Nüfuslarının Yüksek Hava Sıcaklıklarına ve İlgili Afetlere Maruz Kalması [2020-2059]⁶⁹

Şekil 6'da müşahade edildiği üzere kuraklık kaynaklı felaketlerin Asya Pasifik ülkeleri için uzun vadede ciddi bir tehdit teşkil ettiği görülmektedir. Kum ve toz fırtınaları ile özdeşleşmiş bu geniş coğrafyanın küresel ısınmasının yıkıcı sonuçları ile yüzleşebileceği öngörülmektedir. Doğal olarak susuzluk anlamına gelen kuraklık tehlikesinin, gıda tedariki ve

⁶⁹ Asia-Pacific Disaster Report 2021, s. 47, 64.

hava koşullarına bağlı olarak milyonlarca insanın hayatını olumsuz anlamda etkileyebileceği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Şekil 6'dan anlaşılabileceği gibi, hâlihazırda bu riski en fazla yaşayacak ülkeler olan Çin, Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Japonya ve Rusya'nın yanı sıra nüfus yoğunlukları bu ülkelere göre görece daha az olan Azerbaycan ve Gürcistan gibi devletlerin de maruz kalma bakımından somut sinyaller verdiği anlaşılmaktadır. Ülkelerin yüksek ısı ve kuraklıktan etkilenme oranı değişkenlik gösterirken bir kısım ülkeler hâlihazırda bu afetlerle yaşamaktadır. Türkiye'nin de yüksek risk arz eden ülkeler arasında olması, dikkat çekmektedir. Şekil verilerine göre; şuan kuraklık benzeri afetlerden etkilenen nüfus sayısı 10 milyon kişiye yakındır. En kötü senaryo ihtimalinde ise bu sayı 20 milyona yakın bir noktaya çıkmaktadır. Bu bakımdan, UNESCAP raporlarının afet planlaması ve afetlere hazırlık bağlamında farklı noktalara dikkat çeken bir özelliğe sahip olduğunu ve dikkate değer bulunduğunu belirtmek gerekir.

2. SİVİL TOPLUM KAVRAMININ DOĞUŞU, GELİŞİMİ VE ÖZELLİKLERİ

Gerek yerli gerekse de yabancı literatürde geniş yer kaplamaya başlayan sivil toplum kuruluşu kavramının ortaya çıkış amacıyla yakından örtüştüğünü düşündüğümüz aşağıdaki çıkarım; maddi karşılığı bulunmayan boyutu, toplumsal huzurun esasını oluşturan değerlere olan vurgusu ve muhtaç kimselere karşılık beklemeksizin yardıma koşulması gerektiğine dönük inanç temelinde ele alındığında, STK'yı kendine has bir şekilde tanımlayan ve STK'nın varlık amacını ortaya çıkaran muhteviyatı dolayısıyla üzerinde durulmaya değer görülmüştür.

“Türkçede diğerkâmlık ve özgecilik, Batı dillerinde ise altruizm karşılığında kullanılan îsâr kavramının sözlükte “bir şeyi veya bir kimseyi diğerine üstün tutma, tercih etme, bir şeye karşı sevgisi olmak, öncelik vermek, ikram etmek” gibi manalara gelmektedir. Îsâr, ahlâk terimi olarak “bir kimsenin, kendisi ihtiyaç içerisinde bulunsa bile sahip olduğu imkânları başkalarının ihtiyacını karşılamak üzere kullanması, başkasının yararı için fedakârlıkta bulunması” demektir. Başka bir ifade ile başkalarının hak ve menfaatlerini, kendi hak ve menfaatlerinden önde tutmaktır. Cürcânî îsârı, “kişinin başkasının yarar ve çıkarını kendi çıkarına tercih etmesi veya bir zarardan öncelikle onu koruması” şeklinde tarif ederek bu anlayışın din kardeşliğinin en ileri derecesi olduğunu belirtir. Bir kimsenin cömertlikte îsâr derecesine ulaşabilmesi için ikram ettiği şeye kendisinin fiilen muhtaç durumda bulunması şart değildir; önemli olan, muhtaç olsa dahi başkasını kendisine tercih edebilecek bir ahlak anlayışına ve irade gücüne sahip bulunmasıdır. Îsâr konusu, tasavvuf kaynaklarında çok daha geniş bir yelpazede ele alınmakta, konu değişik hikâye ve görüşlerle geniş olarak anlatılmaktadır. Îsâr, iman, sevgi, şefkat ve aşk coşkusunun bir tezahürü ve neticesidir.

Îsârın zıttı olan bencillik, insanın yalnız kendisiyle ilgilenmesi, ilişkide bulunduğu herkesi ve her şeyi kendi yararına kullanma isteği anlamına gelmekte, ahlak sistemlerinde ve insan davranışlarında ciddi bir kusur olarak kabul edilmektedir. Bencillik, hemen her konuda ve alanda yardımlaşmaya, dayanışmaya ve iş birliğine engel olmaktadır. Kibir, cimrilik, kin gütme, aşırı hırs, açgözlülük, tamahkârlık gibi bazı kötü huylar, bencillik duygusundan kaynaklanabilmektedir. Bencilliğin dayanağı, bireyin kendi özüne bağlılığı, başkalarına karşı kendini üstün görme arzusudur. Bencillik aslında bir açgözlülüktür. Bencil insan, her şeyi kendisi için ister, kimseyle bir şeyi paylaşmaya yanaşmaz. Hadiste bencil karakterli insanlar yadırganmakta ve bencilliğin kötü bir huy olduğu vurgulanmaktadır: “İnsanların en düşük karakterlileri bencil ve korkak kimselerdir.” “İman ve haset Müslüman bir kimsenin kalbinde bir araya gelemez.” Çocuklara iyi huyları, özellikle cömertlik gibi güzel huyları sistematik

olarak çok erken dönemlerde kazandırmaya başlanması gerekir. Aksi takdirde belli bir dönemden sonra bu eğitimde başarılı olmak mümkün olmayabilir.

Başkalarının iyiliğini düşünmek, yararına davranmak; hazlarını artırmak, acılarını dindirmek, başkalarının yararı için kendi isteklerinden özveride bulunmak ve tutkularını sınırlamak sosyal hayatın geleceği açısından fevkalade önemlidir. Diğer bütün ahlâkî faziletlerde olduğu gibi, diğerkâmlık da insanda bir huy ve meleke hâline gelmekle kazanılmış olur. Bunun meleke hâlini alması da bu alandaki davranışların örnek alınmasına ve güçlü bir irade eğitime bağlıdır. Yarar ummadan ve karşılık beklemeden bir insanın diğerine yardım etmesi, yani özgeci davranış biçimi can, mal ve ırz güvenliğinin teminatıdır. Birey kendi canını, malını, namusunu nasıl kutsal biliyor ve koruyorsa, diğerlerinininkini de öyle bilmelidir.”⁷⁰

Bu bakımdan, STK’yı aslında ihtiyaçtan doğan bir oluşum olarak tanımlamak ve ihtiyaç ekseninde yorumlamak mümkündür. Osmanlı medeniyetinin temel dinamiklerinden birisini oluşturan vakıfları, bu duruma uygun bir örneklik teşkil etmektedir. Hatta, o dönemin vakıflarını bugünün STK’ları olarak ele almak, insani ilişkilerin yozlaştığı günümüz toplumlarındaki gönüllülük faaliyetlerinin geliştirilmesine mühim katkılar sağlayabilir. İhtiyaç mefhumunun, bu türden bir hissiyatla desteklenmesi mutlak bir gereklilik hâlini almıştır. Dünya çapındaki birtakım STK’ların; insanlığın kanayan yarası olarak tanımlanmış, unutulmuş, ihmal edilmiş ve kendi kaderlerine terkedilmiş yoksun coğrafyalardaki kadim sorunların hâlâ etkin politikalarla köklü olarak çözüme kavuşturamamış olmasındaki asıl etkenin, bahse konu edilen hissiyat eksikliğinden ileri geldiği düşünülmektedir.

2.1. Sivil Toplum Kuruluşu Tanımı: Karmaşa mı Zenginlik mi?

“Sivil toplum kavramı genel anlamıyla, bir ülkede [a] devlet ile topluma, [b] siyasi aktörler ve bürokrasi ile gönüllülüğe dayalı siyasi alan dışı örgütlenmeler ve etkinliklere, [c] kamusal alan ile özel alan arasında yer alan ya da bu alanlarda ortaya çıkan karmaşık ilişkilere işaret eder. Dolayısıyla, bir kavram olarak sivil toplum, devlet denetimi dışında kalan, dolaylı veya dolaysız ama belli düzeyde siyasi bir nitelik içeren, fakat özünde toplumsal sorunların çözümüne dönük sivil etkinlikleri, ilişkileri, çıkarları yaşama geçiren bir alana tekabül eder. Kavramsal düzeyde düşündüğümüzde sivil toplum, demokratikleşme, toplumsal sorunlara çözüm arama ve kamusal tartışma alanıdır. Sivil toplum, devlet ile ekonomi ve aile arasında kalan sivil toplumsal sorunları çözmeye dönük bir kamusal tartışma alanı ve bu tartışmanın

⁷⁰ Saffet Sancaklı, "Hz. Peygamber'in Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında İlsâr [Diğergamlık] Kavramına Verdiği Önem", Tasavvuf: İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi, Yıl 7 [2006], Sayı 17, s. 30-31.

yaşama geçirildiği örgütsel etkinliktir. Sivil toplum örgütleri de, belli toplumsal sorunlara çözüm bulunmasını, belli değerlerin korunmasını ve belli çıkarların yaşama geçirilmesini amaçlayan örgütsel etkinliklerdir.”⁷¹

Sivil toplum anlayışı, yardımlaşma ve diğerkâmlık gibi birtakım insani değerlerin üzerinde yükseldiği için insanlık tarihi ile yaşıt tutulmaktadır. Her kesimden insanın günümüzde rahatlıkla ulaşabildiği ilgili literatür kaynakları da öteden beridir farklı toplum ve kültürlerden düşünürlerin sivil toplum hakkında muhtelif tanımlama ve değerlendirmelerde bulunduğunu teyit etmektedir. Bu nedenle, herkesçe üzerinde mutabakata varılmış yeknesak bir sivil toplum kavramı tanımlamasından söz etmek güçtür. Bununla birlikte, çeşitli ve birbirlerinden farklı tanım ve değerlendirmelerin varlığı, herhangi birinin yanlış olduğunu göstermez. Tam aksine, dünya genelindeki etnik ve kültürel zenginliğin sivil toplum anlayışı ile ne denli iç içe geçtiğine işaret ettiği düşünülmektedir.

En genel ifadesiyle “kâr amacı gütmeyen kuruluşlar” olarak tanımlanan sivil toplum kuruluşları,⁷² misyon olarak isimlendirilen kuruluş gayeleri doğrultusunda hizmet vermek vermeye öncelik tanımak zorundadır. Bu minvalde, mevcut bütün organizasyonlar misyonlarını etkin bir şekilde gerçekleştirme gayreti içerisinde. Bununla birlikte, kâr amaçlı işletmeler genel olarak sahipleri için değer oluşturmaya gözetirken, sivil toplum kuruluşları sosyal misyonlarına ulaşmaya ve paydaşlarının ihtiyaçlarını karşılamaya odaklanır.⁷³

Sivil toplum kuruluşunun tanımı ülkeden ülkeye ve coğrafyadan coğrafyaya değişkenlik gösterebilir. Bu nedenle, yerli ve yabancı araştırmacıların tanımlarını birbirleriyle mukayese etmekten ziyade, burada daha çok ön plana çıkmış ayrıntılara temas edilecektir. STK’lar genel itibariyle kâr gütmeyen kuruluşlar olarak bilinirken, Birleşmiş Milletler başta olmak üzere bazı çevreler daha teknik adlandırmalara giderek STK’ların işlevlerini ve yükümlülüklerini bilinenin dışına çıkarma teşebbüsünde bulunmuş ve STK’ları buna göre kategorize etmişlerdir.⁷⁴

⁷¹ Fuat Keyman, *Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde Bir Vaka*, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi [STGM], Ankara, Kasım 2006, s. 15.

⁷² Arno Kourula & Salla Laasonen, “Nongovernmental Organizations in Business and Society, Management, and International Business Research”, *Business & Society*, Vol. 40, Number 1, March 2010, s. 35-67.

⁷³ Cam Scholey & Kurt Schobel, “Performance Measurement for Non-Profit Organizations – The Balanced Scorecard as an Approach”, *Research, Guidance and Support: Non-for-Profit Governance*, Summary Resource Guide, Chartered Professional Accountants of Canada, April 2019, s. 1-21.

⁷⁴ Peter Willets, *Non-Governmental Organizations in World Politics – The Construction of Global Governance*, Global Institutions Series: 49, Edited by Thomas G. Weiss and Rorden Wilkinson, Routledge, 2011, s. 32-37.

Çalışma genelinde de referans alındığı hâliyle STK'lar siyasi, sosyal, hukuki, çevresel ve kültürel kimlikler veya öncelikler taşıyabilen, bütünüyle gönüllülük esası ile faaliyetlerini sürdüren ve kâr amacı taşımayan kuruluşlar olarak kullanılmışlardır.⁷⁵ Küresel sorunların, gıda krizlerinin ve iklim değişikliği kaynaklı çevre felaketlerinin belki de en yoğun yaşanmakta olduğu günümüzde, STK'lar; oda, sendika, vakıf ve dernek adı altında yapılanabilmektedirler. Bunların her birinin tanımı yapılabilir olmakla birlikte, çalışma kapsamı gereği bunlara temas edilmeyecektir. Önemli olan, adlandırma veya tanım ne şekilde olursa olsun içerik ve varlık amaçlarının değişmeyen benzerliğinin hatırdâ bulundurulmasıdır.

2.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Mahiyeti

İnsan, yardıma muhtaç bir varlıktır. İnsanlık tarihi, her yönüyle bu gerçeği teyit etmektedir. Kitleleri bir araya getiren değerlerin güçlü olduğu veya onları ortak paydada buluşturmaya imkân sağlayan bağların canlı tutulduğu toplumlarda, güçlü bir yardımlaşma kültüründen rahatlıkla söz edilebilir. Bu yardımlaşma, çeşitli şekillerde ve formlarda günümüze kadar ulaşmıştır. STK'lar da bunlardan birisidir.

Sivil toplum kuruluşu hem tanımlama hem de kendine has muhteviyatı temelinde oldukça geniş bir arka plana sahiptir. Genel olarak; dernek, vakıf ve kooperatif benzeri muhtelif yapılanmalara tekabül gelse de STK denildiğinde spesifik olarak neye atıf yapıldığı veya neyin anlaşıldığı daha çok önem kazanmaktadır.

Bu bağlamda, STK tanımlamalarının aşağı yukarı benzer içeriğe atıfta bulundukları söylenebilir. Dolayısıyla, STK denildiğinde neye atıfta bulunulduğu veya neyin anlaşıldığı belirleyici olmaktadır.

STK; İdare ve sevk noktasında devlet erkiyle bir bağı bulunmayan, tamamıyla gönüllü birlikteliğe dayanan, üyelerinin veya paydaşlarının çıkarlarını gözetmeyen, yalnızca toplumsal fayda amaçlı işleyen, kâr amacı taşımayan veya gütmeyen ve hukuki bir zeminde faaliyet gösteren oluşum olarak tanımlanabilir.⁷⁶

⁷⁵ <https://www.britannica.com/topic/nongovernmental-organization> [23.04.2022].

⁷⁶ Mehmet Sahin, *Kamu Ekonomisi ve Sivil Toplum Kuruluşları*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2007, s. 31; Debabrata Mondal, Sarthak Chowdhury and Debabrata Basu, "Role of Non-Governmental Organization in Disaster Management", *Research Journal of Agricultural Sciences*, 6 [Special]:1485-1489, December 2015; <https://www.ngosource.org/what-is-an-ngo> [22.04.2022].

Genel hatlarıyla STK'ların bütün karakteristiklerini yansıtan tanım içerisinde; kâr amacı gütmeyen, sadece toplumsal huzuru önceleyen ve devlet iş birliğinde ancak devletten bağımsız çalışan kurumlar vurgusu dikkat çekmektedir.

STK'lar, sosyoekonomik, kültürel ve siyasi dönüşümün aracısı olarak devlet karşılığı olmaları veya devlete alternatif oluşturmaları beklenemez. Zira devlet, STK'ları kendi politikaları ve programlarının içerisinde konumlandırmıştır. Bir başka ifadeyle, STK'ların devletten ayrı tasavvur edilemeyeceği; ancak, bir devlet kuruluşu olarak da görülemeyeceği belirtilmektedir. Bu bakımdan, devlet üstü yapılar olarak da değerlendirilmekten uzaktırlar. Benzer şekilde, STK'ların varlığı; devletin yokluğu, etkisizliği, yetersizliği veya zayıflığıyla da ilişkilendirilmekten ve açıklanmaktan uzaktır. Tam aksine, devlet hizmeti ve faaliyetlerine eklenmesinde yadsınamaz faydalar görülen bir gönüllü paydaş olarak ele alınmalıdır.⁷⁷

Devlet ve STK arasındaki ilişkiyi, mutlak surette etkin bir şekilde işlemesi gereken iş birliği ve koordinasyon mefhumlarının birlikteliğiyle açıklayabiliriz. Bir otorite çatışmasından ziyade acil durumlardan ve zorunlu ihtiyaçların bir araya getirmesi beklenen iki aktörün uyum içerisinde aynı amaç doğrultusunda çalışması söz konusudur.

Sonuç olarak, sivil toplum kavramı esas olarak toplumsal ihtiyaçların bir sonucu ve gereği olarak ortaya çıktığından, STK'nın insanlık tarihinin ayrılmaz bir parçası olduğu düşünülmektedir. Tarihsel süreçte, toplumların ve medeniyetlerin birbirlerinden bütünüyle ayrılan veya birbirleriyle benzerlik gösteren yaşam biçimleri, dini inançları, sosyal yapıları, siyasi anlayışları ve kültürel kimlikleriyle ön plana çıktıkları görülmüştür. Tüm bu çeşitlilik, benzerlik ve farklılıklar yeni zenginliklerin veya aidiyetlerin ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur.

Bu nedenle, geçmişten günümüze kadar uzanan seyir içerisinde sivil toplum kavramı, içerisinde filizlendiği topluluğun aidiyetleriyle şekillenmiş, toplumsal yapılar ve siyasi sistemlerin değişmesiyle mana, içerik ve özellikler noktasında farklı boyutlar kazanmıştır. Bununla birlikte, tüm farklılıklara rağmen kavramsal olarak STK'nın günümüzdeki kimliğine bürünmesi, siyasi kuramların ve düşünce tarihinin Batı'da ulaştığı seviyenin bir neticesi olarak değerlendirilmiştir.⁷⁸ Diğer taraftan, STK tanımının çeşitlilik ve farklılık göstermesi de bahse konu tarihsel süreçteki gelişim seyridir.

⁷⁷ K. L. Sharma, "Hint Devleti ve STÖ'ler: Bazı Düşünceler", *Sivil Toplum Örgütleri Neoliberalizmin Araçları mı, Halka Dayalı Alternatifler mi?*, [Çev. Işık Ergüden], Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi [WALD] Yayını, Demokrasi Kitaplığı Açılımlar Dizisi: 2, İstanbul, 2001, s. 152.

⁷⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Non-governmental_organization [22.04.2022].

2.3. Afet ve İnsani Yardım Bağlamında Sivil Toplum Kavramının Gelişimi

Sosyal değişimin tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkardığı bir olgu olarak ele alınabilecek STK, adından da anlaşılacağı üzere sivil toplum gerçekliğine atıfta bulunmaktadır. STK'ları doğru anlamak ve doğru konumlandırabilmek için, sivil toplumdaki rollerini, fonksiyonlarını, işlevlerini, amaçlarını, hedef kitlelerini ve daha genel hatlarıyla toplumsal değişimin dünya genelindeki tarihsel bağlamıyla ele almak gerekmektedir. Sivil toplumun kendisi, STK mekanizması ve sosyal değişim üçgeni, tabii olarak uçsuz bucaksız bir alana yayılmış olduğundan meşakkatli olacaktır. Bu geniş mozaik, tanım ve içerik noktasındaki tartışmaların da çıkış noktasıdır. Bu nedenle, STK'ları anlamadaki ve sınıflandırmadaki zorluklar ve herkesçe referans alınabilecek veya üzerinde mutabık kalınmış kavramsal bir çerçevenin bulunmaması, bu alanı anlama ve analiz etme çabalarında güçlükler neden olmaktadır. İlginç bir ayrıntı olarak, STK terimi, belki de yalnızca ne olmadıklarını tanımlamakta ve böylelikle farklı kökenler, motivasyonlar, organizasyon ve finansman yapılarından meydana gelen oldukça geniş bir tuval bırakmaktadır.⁷⁹

STK'ların kökenlerinin iç veya dış kaynaklı olması, anlaşılabilir bir durumdur. Genel olarak özel kuruluş veya kâr amacı gütmeyen bir yönelim ile ilişkilendirilir.⁸⁰ Bununla birlikte, STK'ları çevreleyen tanımsal ikilem sadece teorik ve kavramsal bir sorun değildir; aynı zamanda, anlama ve öğrenme teşebbüsleri için de pratik engeller ortaya çıkarır. Bilindiği üzere, literatür STK'ları özel gönüllü kuruluşlar [private voluntary organizations-PVO]⁸¹ veya kâr amacı gütmeyen kuruluşlar [non profit organizations-NPO]⁸² olarak tanımlamaktadır.⁸³ Bunların yanına hâlihazırda eklenmiş ve daha yaygın kullanıldığını düşündüğümüz diğer bir adlandırma da hükümet dışı örgüttür [non governmental organization-NGO].⁸⁴

STK'lar insan merkezlidir. İnsani yardım, rehabilitasyon ve çeşitli kalkınma desteklerinin sunulmasında doğrudan aktif rol üstlenirler. Bu kaynakların ve yardımların hedef

⁷⁹ Shu-ming Khoo, "Development NGOs, Civil Society and Social Change", *Handbook on International Development and Social Change*, G. H. Fagan and R. Mucnk [eds.], Cheltenham; Edward Elgar, s. 190-210.

⁸⁰ Roger C. Riddell, *Does Foreign Aid Really Work?*, Oxford University Press, Oxford, 2008, s. 53-54.

⁸¹ E. Schwartz, "U.S. Private Voluntary Organizations in Development: An Assessment", *Dev Dig.*, Oct; 8 [4], 1980, s. 67-71 [PMID: 12336516].

⁸² Karla W. Simon, "International Non-Governmental Organizations and Non-Profit Organizations", *The International Lawyer*, Vol. 44, No. 1, International Legal Developments Year in Review: 2009 [Spring 2010], Published by American Bar Association, s. 399-414.

⁸³ Lester M. Salamon, "The Rise of the Nonprofit Sector", *Foreign Affairs*, Vol. 73, No. 4 [Jul. – Aug., 1994], s. 109-122.

⁸⁴ Karla W. Simon & Zaine Watson, "Not-for-Profit and Non-Governmental Organizations", *The International Lawyer*, Vol. 39, No. 2, International Legal Developments Year in Review: 2004 [Summer 2005], Published by American Bar Association, s. 639-648.

muhtaç kitlelere veya muhataplarına ulaştırılması ekonomik açıdan STK'ların tek başlarına üstesinden gelebilecekleri bir durum değildir. Dolayısıyla, bunlar büyük oranda gönüllü bağışların, özel, kamu, resmî hükümet veya hükümetler arası yardımlarını da kapsayacak şekilde bağışçı kuruluşlardan sağlanan fonlarla finanse edilir. Uluslararası STK'lar örneğinden de anlaşılabilir ki üzere STK'ların özerk, yerel, ulusal ve uluslararası devlet aktörlerinden bağımsız olarak tasavvur edilmesi zordur. STK'ların faaliyetleri, kamu amaçlarını gerçekleştirmede devlet kurumlarından daha özgecil, yardımsever, verimli ve etkili olarak gerekçelendirmektedir.⁸⁵

Bu bağlamda, STK kavramının gelişiminde finansman kaynağı veya fon tedariki etkeninin belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. 1990'lar itibariyle STK'ların bağışçı politikalarının etkisine daha çok maruz kaldığı öne sürülmüştür. Bu bakımdan, bağışçı politikalarına bağımlı hâle gelmelerinden ötürü, STK'ların baskın analizi ve anlayışının, kanıta dayalı araştırmalara dayanmak yerine değişen makroekonomik ideolojilerin etkisini yansıtmaya eğiliminde olduğu ifade edilmiştir.⁸⁶

Yakın dönemde, dini veya teolojik yapıların da STK bağlamında irdelendiği görülmektedir. Buna göre, STK'dan çok daha eski ömürlü olan dini, kolektif aktivizm ve eylem biçimleriyle olan süreklilik ilişkisine işaret edilmektedir. Dini örgütlerin STK'lara dâhil edilmesi veya eklenmesinin, STK'ları aşağı yukarı sekiz veya dokuz yüz yaşında yapacağı ve bunun da hükümetlerden çok daha eski bir soyağacı anlamına geleceği belirtilmiştir.⁸⁷ Bu nedenle, STK'lar, potansiyel olarak tarih öncesinden başlayarak 1990'lı yılların ikinci yarısında başlayan hiper kolektif eylem dönemine kadar uzanmaktadır.⁸⁸

Benzer doğrultuda, devlet sistemleri henüz mevcut değilken bile toplulukların korunma ve yardım gibi temel ihtiyaçlar temelinde örgütlenebildikleri ve bu nedenle STK'ların devletlerden çok daha eski bir fenomen olduğu belirtilmiştir.⁸⁹

⁸⁵ Khoo, *a.g.e.*, s. 190-193.

⁸⁶ T. Wallace, "Trends in UK NGOs: A Research Note", *Development in Practice*, Vol. 13, No. 5 [November 2003], Published By; Taylor & Francis, Ltd., s. 564-569; Glen W. Wright, "NGOs and Western Hegemony: Causes for Concern and Ideas for Change", *Development in Practice*, Vol. 22, No. 1 [February 2012], s. 123-134.

⁸⁷ Kimberly A. Lowe, [Review of *NGOs: A New History of Transitional Civil Society; Shaping the Transitional Sphere: Experts, Networks, and Issues from the 1840s to the 1930s*, by Thomas Davies, D. Rodogno, B. Struck, & J. Vogel], *Journal of World History*, Vol. 26, No. 4, s. 893-897; Thomas Davies, *NGOs: A New History of Transitional Civil Society*, London: Hurst and Company, London, 2014.

⁸⁸ Jean-Michel Severino & Olivier Ray, "The End of ODA: Death and Rebirth of a Global Public Policy", CGD Working Paper 167, Washington, D.C.: Centre for Global Development, March 2009.

⁸⁹ David C. Korten, "The Role of the Nongovernmental Organizations in Development: Changing Pattern and Perspectives", in Samuel Paul and Arturo Israel [eds.], *Nongovernmental Organizations and the World Bank*, The World Bank Publications, Washington D.C., 1991, s. 1-18.

STK'nın ortaya çıktığı yer üzerindeki tartışmalarda belirginlik kazanan değerlendirmeye göre Batı menşeli olmayan örgütlerin ve daha kadim oluşumların ihmal edilme eğilimine maruz kalmakta ve insancılık tarihi, STK'ların, kökleri Batı tarihine dayanan, çıkarlara ve fikirlere büyük ölçüde duyarlı şekillerde görünürlik kazanan evrimsel görüşünü sorunlu hâle getirmektedir. Bu nedenle, daha uzun vadeli ve küresel bir yaklaşım benimseyen akademisyenler, STK gelişimini doğrusal genişleme olarak değil; koşullu, karmaşık ve muhtemelen küresel genişleme, tasarruf ve parçalanmanın döngüsel ve diyalektik kalıplarını takip eden seyir olarak görmek eğilimindedir.⁹⁰

Burada aktarılan içeriğin de teyit ettiği üzere, STK kavramı, çok yönlü ve derindir. STK'ların bu boyutuna değinmeksizin bölüm kapsamının anlaşılabilirliğini kolaylaştırmak için kavramsal gelişim seyrindeki kilit noktaların altı çizilmektedir.

STK genellikle hem kamu sektörünü hem de özel piyasa sektöründen ayrı bir üçüncü sektörü temsil eden ve kalkınma ile ilişkilendirilen sivil toplum ile eş anlamlı olarak anlaşılmaktadır. STK'lar, küresel kalkınmanın neoliberal dönüşümleri bağlamında ele alındığında, kesin ve belirsiz tanımlayıcı kriterlerin bir arada yer bulması anlaşılır olmaktadır. Bu bakımdan, STK'lar; devletin, piyasanın ve sivil toplumun görece rollerinin aktif ve değişen yapılandırılması içerisinde konumlandırılmıştır. Dolayısıyla, 1980'lerden önce devletlerin rolüne odaklanılırken, 1980'ler ve 1990'larda piyasaların rolü teşvik edilmekte ve akabinde piyasa başarısızlıklarına işaret edilmektedir.⁹¹ Bu nedenle, STK'ların yükselişi, 1980'den bu yana ön plana çıkan küresel kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasıyla ilgili ideolojik alt örüntüleri yansıtmaktadır. STK'ların tanımlanmasına yönelik teşebbüsler, iki önemli tartışmayı da bu temelde gün yüzüne çıkarmıştır; STK'ların ne ölçüde sivil toplum adına hareket ettiği ve STK sektörü ile devlet arasındaki ilişkinin mahiyeti. Sivil toplum on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkmış ve yirminci yüzyılda sürekli olarak ivme kazanan bir gelişim seyri yakalamıştır. Şimdilerde, yirmi birinci yüzyıldaki devinimle kendisine yüklenen anlamlar zenginleşmeye ve derinlik kazanmaya devam etmektedir. Bundaki arka plana bakacak olursak, ilk olarak Alman filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel,⁹² 1820'lerin başında devlet oluşumunun ön koşulu olarak sivil toplumu teorik hâle getirmiştir.⁹³ Fransız düşünür ve tarihçi Alexis de

⁹⁰ Khoo, a.g.e., s. 190-193.

⁹¹ March Lindenberg & Coralie Bryant, *Going Global – Transforming Relief and Development NGOs*, Bloomfield, CT: Kumarian Press, 2001, s. 1-30.

⁹² <https://www.britannica.com/biography/Georg-Wilhelm-Friedrich-Hegel> [30.04.2022].

⁹³ Andrea Paganini, *Globalization and the Rise of NGOs: A Model of Empowerment between Hegelian Dialectics and Complexity Science*, Bachelor's Degree Thesis, Department of Political Science-Chair of International Relations, LUISS Guido Carli University, supervisor Raffaele Marchetti, Rome, 2019/2020; Hans-Martin Jaeger,

Tocqueville,⁹⁴ 1830’larda Amerikan demokrasisine ilişkin gözlemlerinde sivil toplumu oldukça farklı bir düzlemde devletten ayrı bir sivil işler alanı olarak değerlendirmiştir.⁹⁵ Alman filozof Karl Marx,⁹⁶ 1840’larda sivil toplumu bir burjuva devletin iktidar kaynağı olarak gördü. İtalyan düşünür, siyasetçi ve sosyalist kuramcı Antonio Gramsci,⁹⁷ Marx’ın yaklaşımına benzer olarak, sivil toplumu, devlet ve egemen zümreler arasındaki ittifak kanalıyla sağlanan hegemonya olarak tahayyül etmiştir.⁹⁸ Sivil toplum; sendikalar, kilise, eğitim kurumları gibi hassas ve özel kuruluşları kapsamaktaydı. Bu da, tabii olarak devletin sivil toplum üzerinden siyasi yönetim için halk tarafından onaylanması, destek görmesi ve meşruluk kazanması anlamına gelmekteydi. Bugün gördüğümüz durum, yaklaşık olarak Tocqueville’den bir buçuk yüzyıl sonra, sivil toplum anlayışının farklı bir bağlamda da olsa büyük ölçüde Tocqueville esintisi taşıyor olmasıdır. Çağdaş sivil toplum anlayışı, yakın sayılabilecek bir dönem olan 1980’lerde Doğu Avrupa’daki totaliter devlet yapısının çöküşüyle başlamıştır. Sivil toplum, bireycilik ve demokratikleşme ile sosyal ve siyasi özgürlüklere dayalı daha liberal bir yönelim lehine; egemen, devlet merkezli ve tek parti temelli kitle siyasetinin reddedilmesiyle eşitlenir hâle gelmiştir. 1980’lerde Doğu Avrupa’da yeni bir kimlik kazanan sivil toplum kavramı, bilhassa 1990’lardaki Afrika gelişimi bağlamında, kendi başına iyi bir şey olarak sivil toplum için bir karşılamaya çevrildi. Sonuç olarak, STK savunucuları, STK’ları artık sivil toplum olarak görme eğilimindedir.⁹⁹

Burada tahlil edilen değerlendirmeler ışığında, Türkiye’yi, sivil toplum veya sivil toplum kuruluşu kavramının değişim ve dönüşümünde nerede konumlandırabiliriz? Türkiye’nin bu gelişim sürecinde belirgin bir rol üstlenememiş olması, bir eksiklik olarak

“Hegel’s Reluctant Realism and the Transnationalization of Civil Society”, *Review of International Studies*, Vol. 28, No. 3, Published by Cambridge University Press, [July 2002], s. 497-517.

⁹⁴ <https://www.britannica.com/biography/Alexis-de-Tocqueville> [30.04.2022].

⁹⁵ Derek W. M. Barker, “From Associations to Organizations: Tocqueville, NGOs, and Civic Leadership”, *Alexis de Tocqueville and Democratic Statesmanship*, edited by Brian Danoff and L. Joseph Hebert, Lanham, MD: Lexington Books, 2011, s. 205-220; Aslıhan Çoban, *An Examination of Two Turkish NGOs From A Pluralist Perspective: Human Rights Association [İHD] and Women for Women’s Human Rights-New Ways [KİH-YCV]*, A Thesis Submitted to the Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University, In Partial Fulfilment of the Requirements for the Degree of Master of Science in Political Science and Public Administration, Supervisor Prof. Dr. Feride Acar, September 2006, s. 1-74.

⁹⁶ <https://www.britannica.com/biography/Karl-Marx> [30.04.2022].

⁹⁷ <https://www.britannica.com/biography/Antonio-Gramsci> [30.04.2022].

⁹⁸ Mansour Fakih, *The Role of Nongovernmental Organizations in Social Transformation: A Participatory Inquiry in Indonesia*, Submitted to the Graduate School of the University of Massachusetts Amherst in partial fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Education, School of Education, Massachusetts, February 1995, s. 33-48.

⁹⁹ Khoo, a.g.e., s. 190-210; Alan Whaites, “NGOs, Civil Society and the State: Avoiding Theoretical Extremes in Real World Issues”, *Development in Practice*, Vol. 8, No. 3 [August 1998], Published By: Taylor & Francis, Ltd., s. 343-349; Helmut Anheier, Marlies Glasius, & Mary Kaldor, “Introducing Global Civil Society”, *Global Civil Society*, Oxford: Oxford University Press, 2001, s. 3-20.

değerlendirilebilir mi? Tarihi sosyokültürel ve ilmi zenginlik ile bezenmiş olmasına rağmen Türkiye'nin Hegel, Tocqueville, Marx veya Gramsci gibi bir münevver ortaya çıkaramamış olması, Türkiye'nin bu alana nüfuz etmesinin önünde ne tür engeller oluşturabilir veya Türkiye'nin bu alanda belirleyici olmasına engel teşkil edebilir mi? Bütün bunlar, elbette, insan kaynağı ve nesir kültürü ile yakından ilintili olmakla birlikte, bunların Türkiye'de olmadığını söylemek doğru olmayacaktır. Batı tarafında teorinin modern kavramlarla buluşturulduğu bir çehre söz konusu iken Türkiye tarafında oldukça derin, canlı ve zengin bir yardımlaşma kültüründen ileri gelen bir pratik ön plandadır. Medeniyetlere ev sahipliği yapmış kadim bir kesişme merkezi olan Türkiye coğrafyası ve berisi, özellikle neredeyse bütün tarihçilerin üzerinde hemfikir kaldığı ve bir vâkıf devleti olarak kendi dönemine damga vurmuş Osmanlı Devleti gerçekliği temelinde; adı konulmamış, henüz STK olarak isimlendirilmemiş; ancak, STK'nın tüm karakteristikleriyle ve aidiyetleriyle var olduğu bir pratiğin beşiği olmuştur. Bu bakımdan, ruhu bu topraklarda olan ve tohumu bu coğrafyada atılmış; bununla birlikte, yalnızca Batı unsurlarınca isimlendirilmiş bir geleneğin kurumsal kimlik kazandığı bir sürece Türkiye'nin yapması gereken katkının değeri paha biçilemez görülmektedir. Kaldı ki, bu süreci Türkiye olmaksızın doğru tanımlamak ve doğru değerlendirmek mümkün gözükmemektedir. Türkiye'nin ortaya koyabilecekleri, her anlamda fark yaratabilecek ve katma değer oluşturabilecek bir niteliğe sahip olacaktır. Bu birikim, STK'ların eylem planlarındaki açıklıkları da giderebilir.

2.4. Sivil Toplum Kuruluşlarının Özellikleri

Afetler ve kriz hâllerinde toplulukların direncini uygun şekilde arttırmak, afet sahası ve berisinde müdahale operasyonlarının maksimum düzeye çıkartabilmek için STK'ların faaliyetlerini teşvik etmek, STK'ların önemini ve üstlendikleri görevleri iyi anlamak gerekmektedir.¹⁰⁰

STK olgusunun temelinde maddi karşılık gözetmeyen hümanist bir hissiyat yer almaktadır. İnsan merkezli olmak, dayanışma ruhunu geliştirmek ve güçlendirmek, her alanda faaliyet gösteren STK'ların ortak özelliğidir.

STK'lar; iktisadi bir amaç gözetmekten münezzeh, yalnızca ortak fayda ilkesini esas alan, kamuoyunu gerekli durumlarda bilgilendirmek ve yönlendirmek için gönüllülük

¹⁰⁰ Noriko Okubo, "Disaster Management in Japan: Towards Comprehensive and Collaborative Flood Control", *Carbon & Climate Law Review*, Vol. 9, No. 1, Special Issue: The Rule of Law and Climate Adaptation in the Asian Region, 2015, s. 32-39.

temelinde hareket eden kuruluşlar olarak özelliklerini kendiliğinden ortaya koymaktadır. Bu bakımdan, STK'ların başlıca özellikleri, salt kendi amaç ve değerleri için var olmamaları; devlet erki, resmî kurum ve politik örgütlenmelerden uzak olmaları, faaliyetlerinde ticari kaygı ve çıkar gözetmemeleri ve kâr peşinde koşmamaları olarak özetlenebilir.¹⁰¹ Bu dinamikler, STK'ların ne olmadıklarını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Öte yandan, STK'ların ne olduğunu en iyi açıklayan özelliğin ise şu olduğu düşünülmektedir: sivil toplum kuruluşları, devlet ve vatandaş arasında arabuluculuk yapan benzersiz oluşumlardır.¹⁰² Arabuluculuk kavramı, zihinlerde olumsuz bir çağrışım yapıyor olsa da STK'ların üstlendiği arabuluculuğun mahiyeti bütünüyle birleştirici, kaynaştırıcı, yapıcı ve inşa edici bir nitelik arz etmektedir. STK'lar, sorun giderici aktörler, uzlaşma ve barış tesis eden mimarlar; endişe, korku, panik, kaos ve karmaşa önleyici uzmanlar olarak da ele alınabilir. Bu nedenle, STK'nın çoğulcu kimliğiyle mevcut olmadığı bir toplum tahayyül etmek mümkün gözükmemektedir.

Esasen, STK'lar, dayanışma ruhuna çağrışımında bulunur. STK'nın sağlıklı faaliyet gösterebilmesi için hem insan hem de paydaş kurumların süreç içerisinde aktif yer alması, el ele vermesi ve sivil bir dayanışma kültürü tesis etmesi elzemdir. STK'lar, iyiliğin yayılması ve yardımlaşma ruhunun toplumun kılcal damarlarına nüfuzunu mümkün kılan boyutu ve özellikleri dolayısıyla birer çekim merkezi konumundadırlar. Hissiyatı ve bilinç düzeyi yüksek bireyler, gündelik sorumluluklarının haricinde diğergâmlığın veya vatandaşın merkezinde yer aldığı STK faaliyetlerine herhangi bir ücret almaksızın katkıda bulunmak amacıyla üye olurlar. STK'ları ve gönüllüleri ortak paydada buluşturan yegâne özellik, muhtelif toplumsal sorunlara çareler aranmasıdır. Her düşünceden, her inançtan, her zümre ve kesimden insani koşulsuz bir araya getirebilen nitelikleri dolayısıyla da faaliyet gösterdikleri toplumlarda daha çoğulcu ve daha katılımcı bir atmosferin kalıcı olarak ortaya çıkmasına vesile olurlar. Bu mühim karakteristik, STK'ların sorunları ulusal ve uluslararası platformlara taşıyarak daha etkili çözümler ortaya koyabilmelerine, ilgili meseleler hakkında farkındalık oluşturmalarına ve bu doğrultudaki faaliyetleri için daha büyük destekler bulmalarına imkân sağlamaktadır.

Her bir sivil toplum kuruluşu, özü itibarıyla farklı şekillerde örgütlenebilmektedir. Vakıf, dernek, sendika, konfederasyon, yerel birlik ve kooperatifler, yurttaş girişimleri,

¹⁰¹ Frank den Hond, "Reflections on Relationships Between NGOs and Corporations", Review Essay, *Business & Society*, Vol. 49, Number 1, March 2010, s. 173-178.

¹⁰² M. Halis Özer, "Günümüz İtibarıyla Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları – Economical and Social Functions of NGOs in Today's World", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi/Electronic Journal of Social Sciences*, ISSN:1304-0278, Güz-2008, C. 7, S. 26, s. 86-97; Nicolas M. Dahan, Jonathan Doh & Hildy Teegen, "Role of Nongovernmental Organizations in the Business-Government-Society Interface", *Business & Society*, Vol. 49, Number 1, SAGE Publications, March 2010, s. 20-34.

hemşeri dernekleri ve meslek odaları buna örnek gösterilebilir. Bu bakımdan, STK'lar; kuruluş yapısı, yönetim biçimi, faaliyet alanı ve organizasyon şekli farklılık gösterse de aşağıdaki esaslar etrafında şekillenmektedirler:¹⁰³

- a) Kâr amacı gütmemek;
- b) Bağımsızlık veya özerklik;
- c) Gönüllülük;
- d) Vizyon ve Misyon.

STK'ların sayıca çok olması, güçlü ve etkili bir insan kaynağını bünyesinde barındırması, finansal destekler noktasında zorluk yaşamaması ve dar sınırlar içerisinde kalmaması, insanlık adına değerli ve gereklidir. Önemli bir sorun olarak, ülkeler ve coğrafyalar arasındaki STK dağılımı dengeli olmaktan uzaktır. Tüm dünyanın bir ayıbı olarak nitelendirebileceğimiz açlık ve susuzluk gibi afetlerin ulaştığı eşik; dengesizliklerin ve eşitsizliklerin giderilmesi, kaynak israfının önlenmesi, mahrum coğrafyaların gözetilmesi, iyilik ve huzurun geniş kitlelerle buluşturulabilmesi için farklı ülkelerin STK'ları arasında yardımlaşma ruhunun vücut bulmasına imkân tanıyacak köprüler kurulmalıdır.

2.4.1. Kâr Amacı Gütmemek

Kâr amacı gütmemek, sivil toplum kuruluşlarının varlık sebebi ve ortaya çıkış gerekçesidir. Herhangi bir ticari faaliyet, STK'ların başlıca amacı olamaz. Bir başka ifadeyle, doğrudan kâr veya kazanç getirici bir faaliyet içerisinde yer alamazlar. Bununla birlikte, faaliyetlerini sürdürebilmek üzere gelir getirici teşebbüslerde bulunabilirler. Sivil toplum kuruluşlarının hizmetleri çoğunlukla gönüllüler üzerinden muhataplarına ulaştırılıyor olsa da STK bünyesinde daimi olarak istihdam edilen ilgili çalışanlara emeklerinin karşılığı olarak belirli bir ücret ödenebilmektedir. Gelir vergisi veya kurumlar vergisinden muaf olmaları da kâr amacı gözetilmemesinden ileri gelen bir kazanım ve ayrıcalıktır.¹⁰⁴

¹⁰³ Mikail Erol, “Sivil Toplum Kuruluşlarından [STK] Vakıflar ve Vakıflarda Muhasebe Kayıt Sistemi”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2007 [2], s. 333-348; Süleyman Kurt & H. Yunus Taş, “Sivil Toplum Örgütlerinde Profesyonel ve Gönüllü Çalışma İlişkileri: Tehditler ve Fırsatlar”, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt 4, Yıl 4, Sayı 8 [2015/1], ISSN:2147-3668, s. 199-214.

¹⁰⁴ Ali Seyyar ve Ömer Adalı, *Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede STK’ların Roller ve Önemleri: Deniz Feneri Örneği*, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları, İstanbul, 2003, s. 186; Ali Seyyar ve Ömer Adalı, “Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede STK’ların Roller ve Önemleri: Deniz Feneri Örneği”, *1. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*, Çanakkale, 2004, s. 4-5; Stephan Lloyd, *Charities Trading and The Law*, Published by the Charities Advisory Trust in association with The Directory of Social Change, London, 1995, s. 5-16.

2.4.2. Gönüllülük

Sivil toplum kuruluşları, varoluş amaçlarından ötürü benzersiz yapılanmalar olarak ele alınabilir. Kuruluş ve gelişim süreçlerindeki özgünlüklerine dayanarak stratejik, taktik ve işletme anlamında kendilerine has gönüllülük felsefesi ile faaliyetlerini icra etme eğilimindedirler. Sivil toplum kuruluşlarının özünü oluşturduğuna inanılan gönüllük ilkesi, "paydaş" tanımlamasında anahtar bir role sahiptir. Bu bağlamda, STK'lardaki gönüllülük boyutunu; katılımcı demokrasi çerçevesinde toplum, benzer rol ve mahiyetteki kuruluşlar, işletmeler ve fon tedarikçilerinin aktif katılımıyla kısıtlı imkânlarla oldukça mühim hizmetlerde bulunan saydam ve herkes için var olan bir gereklilik şeklinde tanımlamak mümkündür.¹⁰⁵

Her bir STK, aslında gönüllülük esasına dayanmaktadır. En çok aşına olduğumuz ve görünür olan STK özelliğidir gönüllülük. Gönüllü olarak STK'lara katılan bireylerin neredeyse bütünü hassasiyet sahibi ve maddi çıkar beklemeksizin toplumsal huzura katkıda bulunma niyetinde olan kimselerdir. STK'lara üye olma ve üye olduktan sonra STK'lardan ayrılma noktasında herhangi bir yasal bağlayıcılık veya zorunluluk söz konusu değildir. Bütünüyle gönüllü bireyin inisiyatifinde olan bu tasarruf hem STK'nın varlık amacı hem de gönüllünün sahih niyetini ortaya koyan ulvi bir boyuttur. Kâr amacı güden kurum ve kuruluşlarda, bu türden bir hissiyata tesadüf edilmesi güçtür. Diğer taraftan, gönüllülüğün başıboşluk veya tamamıyla keyfi bir dahiliyet olarak algılanması da doğru değildir. STK'lar, doğal olarak kendi iç disiplinlerini tesis ve idame için gönüllülerin veya genelin uymakla mükellef olacağı düzenlemeler yapabilirler.

2.4.3. Bağımsızlık [Özerklik]

Literatüre göre sosyoekonomik ve kültürel gelişimin sağlayıcılarından birisi olarak nitelendirilen sivil toplum kuruluşları, devlet karşısı olamayacakları gibi devlete alternatif de oluşturamazlar. Gerekçe olarak, devletin STK'ları kendi politikaları ve programlarının içerisinde konumlandırmış olması gösterilmiştir. Bir başka ifadeyle, STK'ların devletten bağımsız düşünülmemeyeceği ancak birer devlet kuruluşu olarak da görülmeyeceği vurgulanmaktadır. Devlet üstü bir oluşum olarak da değerlendirilmekten uzaktırlar. Benzer

¹⁰⁵ Ş. İbrahim Yıldırım, *Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2004, s. 218; İlyas Doğan, *Sivil Toplum*, Birinci Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002, s. 244; D. Balser & J. McClusky, "Managing Stakeholder Relationship and Nonprofit Organization Effectiveness", *Nonprofit Management & Leadership*, 15 [3], 2005, s. 295-315.

şekilde, STK'ların varlığı; devletin yokluğu, etkisizliği, yetersizliği ve zayıflığıyla da açıklanmaktan uzaktır. Tam aksine, devlet hizmeti ve faaliyetlerinin birer uzantısı olarak tasavvur edilmektedirler.¹⁰⁶

Liberal demokrasilerde hükümetlerin sivil toplum kuruluşlarına üç farklı şekilde etkide bulunduğu belirtilmiştir. Bunlar; üçüncü sektör olarak nitelendirilen sivil toplum kuruluşlarının dizginlenmesi, STK çalışmalarının değerinin toplum nezdinde itibarsızlaştırılması ve STK'lara finansman ve statü sağlarken kendi çıkarına bazı kuralların dikte veya empoze edilmesidir. Son sırada yer verilen uygulamaya, yakın dönemlerde hükümet-üçüncü sektör iş birliğinin gelişmesi ve resmî yardım imkânlarının artmasıyla daha sık rastlandığı ifade edilmiştir. Diğer taraftan, sosyal devlet anlayışının egemen olduğu dönemlerde ise hükümetlerin daha çok ilk iki seçeneğe başvurdukları öne sürülmüştür. Sosyal devlet anlayışının yerini neo-liberalizme bırakmasıyla birlikte STK'ların dışlanması, etki veya baskı altına alınması son bulmuştur. Üçüncü seçenek temelinde STK'ların paydaş olarak görüldüğü dönem başlamıştır. Bir dönüm noktasını simgeleyen bu dönüşüm süreciyle birlikte, dünya genelinde STK'ların giderek destek topladıkları, güç ve nüfuz kazandıkları görülmektedir. Bu durum, STK'ların kimlik değişimine de doğrudan etkide bulunmuştur. Devlet erki STK'lara finansman sağlayarak STK'ların faaliyetlerini sürdürmelerine imkân sağlarken; aynı zamanda, STK'lar eliyle veya üzerinden devlete karşı oluşabilecek muhtemel bir tepkinin de önünü almış olmaktadır. STK'ların icra etmekte olduğu bazı temel işlevlerinin haricinde devletin sorumluluğunda bulunan muhtelif alanlarda fonksiyon üstlenen belirli bir statüye sahip olması, STK'ların devletin karşısındaymış gibi gösterilmesinin veya devlete karşı konumlandırılmasının yanı sıra devlete alternatif oluşturmalarının önünü almaktadır. STK'ların benzersiz rolünün farkına varan devletler, STK'ları bir tehdit olarak görmek veya kontrol altında tutmak yerine onları mali desteklerle teşvik etmişlerdir. Tabii olarak, bu durum, bahse konu mali desteklerin etkileri ve sonuçları hususunda birtakım tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte, STK'lar kendi rollerini eksiksiz yerine getirebildiği ölçüde devletin ilgili teşviklerini almaya devam etmektedir.¹⁰⁷ Diğer taraftan, mali destekler temelinde STK'lara yöneltilen eleştirileri ve tartışmaları etkisiz kılan unsurun, STK'ların üstlenmiş olduğu karşılıksız fayda düsturu olduğu düşünülmektedir.

¹⁰⁶ K. L. Sharma, "Hint Devleti ve STÖ'ler: Bazı Düşünceler", *Sivil Toplum Örgütleri Neoliberalizmin Araçları mı, Halka Dayalı Alternatifler mi?*, [Çev. Işık Ergüden], Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi [WALD] Yayını, Demokrasi Kitaplığı Açılımlar Dizisi: 2, İstanbul, 2001, s. 152.

¹⁰⁷ M. Sahin, *Kamu Ekonomisi ve Sivil Toplum Kuruluşları*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2007, s. 159.

Bu bakımdan, bağımsızlık kavramı genel hatlarıyla sivil toplum kuruluşlarının siyasal erk karşısında özerk olmasına atıfta bulunuyor olsa da hükümet ve sivil toplum kuruluşu arasında mutlak surette mevcut olması gereken iş birliği ve koordinasyon kültürü çerçevesinde ele alınmalıdır. Bugün her zamankinden daha fazla ve daha şiddetli yaşanan afet ve sorunların ele alınmasında, stratejiler geliştirilmesinde ve çareler aranmasında, sivil toplum kuruluşlarının ve hükümetlerin el ele vererek uyum içerisinde birlikte hareket etmesinden daha gerekli bir şey bulunmamaktadır. Otorite, görev, yetki ve yükümlülük bağlamındaki tartışmalarına girmeden, STK'ların hükümetleri dikkate aldığı ve hükümetlerin de STK'ların doldurmakta olduğu boşluğu kıymetli bulduğu bir çevrede, doğal afetler ve insani krizlerin üstesinden gelinmesi çok daha etkili olabilecektir.

2.4.4. Sivil Toplum Kuruluşlarının Vizyon ve Misyonu

En genel hatlarıyla, vizyon ve misyon, STK'nın kim için var olduğunu, en önemli amacının ne olduğunu ve bu amacı temelde nasıl gerçekleştirebileceğini belirli normlar içerisinde anlatabilmesidir. STK'nın her bir üyesi ve toplum tarafından anlaşılabilir şekilde kısa, öz ve uzun süre geçerli olabilecek bir nitelik taşımalıdır.¹⁰⁸

Hayata geçirilmesi planlanan bir ideal etrafında tesis edilmiş olan STK'lar, özverili çalışmalarda bulunmaktadır. Hedefleri kendileriyle sınırlı olmayan STK'lar; eğitimsizlik, işsizlik, ayrımcılık, yoksulluk, ırkçılıkla mücadele, çevre, ticaret, kalkınma, sosyal refah ve insan hakları gibi hassas konularda vatandaşların görüşlerine, beklentilerine ve isteklerine tercüman olmaktadır. Bu minvalde, zaman zaman kısa ve uzun vadeli kampanyalar ve türlü etkinliklerle temas edilmek istenen sorunlar hakkında bilinç oluşturulmaktadır.¹⁰⁹

Belirli bir zaman diliminde uygulanması planlanan, kaynak ayrılan, belirli bir amaç için tasarlanan ve gerçekleştirilen çalışmaların tümü, proje olarak tanımlanmaktadır. Bir STK için proje, misyonuna ulaşmak için belirli bir vizyon ile oluşturulan stratejiyi gözeterek oluşturulur. Bir başlangıcı ve sonu vardır. Bir anlamda, projeler, STK'nın misyonunu gerçekleştirmek için kullandığı önemli araçlardan birisidir. Bu nedenle, ilk olarak misyonun spesifik olarak bir gaye olduğunu ve sivil toplum kuruluşlarının varlık amacını ortaya koyduğunu vurgulamak gerekir.

¹⁰⁸ Alan Hudson, "NGOs' Transnational Advocacy Networks: From Legitimacy to Political Responsibility?", *Global Networks*, 1 [4], January 2001, s. 331-352.

¹⁰⁹ Leman Erdal, "Türkiye'de Avrupa Birliği'ne Uyum Çabaları ve Sivil Toplum", *Sivil Toplum/Sivil Toplum Kuruluşlarına Tarihsel ve Kavramsal Bakış*, III. Uluslararası STK'lar Kongresi, STK-Özel Sektör-Devlet Etkileşimi, Çanakkale, 9-10 Aralık 2006, s. 559-566.

Bu gaye etrafından şekillenen yaklaşım, gelişim seyri ve bakış açısı, STK'nın gelecek perspektifini yansıtmaktadır.¹¹⁰

¹¹⁰ https://portal.sivilant.org/uploads/cms/main.ant/4810_4.pdf [06.05.2022].

3. DÜNYADA AFET YÖNETİMİ VE GÖNÜLLÜLÜK

İnsan, tabiatı gereği koruyup gözetilme ihtiyacı taşıyan bir canlıdır. Nelerin kendisi için tehlike arz edebileceğinin farkında olması, risklerin bütünüyle ortadan kaldırıldığı veya minimize edildiği bir yaşam alanı arayışında olmasını sağlayacaktır. Bu ihtiyaç ve devinim, tarih boyunca kesintisiz bir şekilde değişmeden günümüze kadar ulaşmıştır. Gerek başka canlılar gerekse tabiat koşullarından ileri gelen bahse konu arayış, insanın kendisine mesken tuttuğu coğrafyayla da bütünleşmiştir. Ancak, insanın yanı sıra tabiat ve coğrafyanın da korunmaya ve gözetilmeye ihtiyacı bulunmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'nin afet geçmişinde de vurgulandığı üzere; yardımlaşma, koruma ve bakımın doğru ve etkili yöntemlerle tatbiki, ihmallerden kaynaklanabilecek maddi ve manevi kayıpları minimize edebileceği gibi çevre ve tabiat üzerinde oluşabilecek baskıları da ortadan kaldırmaya katkı sağlayabilecektir.

3.1. Afet Yönetimi ve Gönüllülük Niçin Gereklidir?

Tezin farklı kısımların altı çizildiği üzere herhangi bir ülkenin afet alanında sahip olduğu birikim ve tecrübesi, o ülkenin afet yönetim sistemleri ve mekanizmalarını doğrudan şekillendirmektedir. Afetlerden en fazla etkilenen ülkeler doğal olarak tecrübe dolayısıyla daha ileri afet yönetim sistemleri tesis edebilmektedirler. Japonya en belirgin örneklerden birisidir. Ayrıca, dünya geneline bakıldığında, Japonya gibi bazı ülkelerin afetlere daha fazla maruz kaldığı, sayıca az veya belli başlı afetler nedeniyle bazı ülkelerde afet olgusunun dar bir çerçevede kaldığı ve birtakım ülkelerde de afet türlerinin çeşitlilik gösterdiği görülmektedir. Bir başka ifadeyle, afet temelinde maruz kalınan tehlike ve riskler ülkeden ülkeye değişkenlik gösterebilmektedir. Tehlike düzeyi ve afet yaşanma yoğunluğu derecesine koşullu olmaksızın, ülkeler, afetleri en az zararla atlatma ve önleme noktasında kurumsallaşma, teknik imkânlar ve eğitilmiş işgücü gibi çeşitli yatırımlar kanalıyla kalıcı, geliştirilebilir ve sürdürülebilir tedbirler alma çabası içerisindeyler. Dünyadaki en iyi örnekler göz önüne getirildiğinde, bu gayretin, genel olarak insanlar ve çevre üzerinde sarsıcı ve kalıcı etkiler bırakan felaketler sonrasındaki çalışmalarla somut bir zemine oturduğu ve istifade edilen bir birikim hâline dönüştüğü anlaşılmaktadır. Nihai gaye, benzer felaketlerin önünü almak olsa da muazzam boyutlardaki yatırımlara ve teknik ilerlemelere rağmen afetler insanlık için tehlike arz etmeye devam etmektedir. Bu sorumluluğun paylaşılması ihtiyacı, STK'ların afet yönetimine eklemlenmesini kaçınılmaz kılmıştır. Devletlerin bu alanı STK'lar gibi gerekli paydaşlar olmaksızın yalnız

başlarına yönetemeyecekleri hususu genel kabul gören bir gerçekliktir.¹¹¹ Bu nedenle, devletler afet ve insani yardım yönetimi sistemlerinin merkezine sivil toplum kuruluşlarını, gönüllü kitlesini ve özel sektörü uyumlu iş birliği esasında konumlandırma yoluna gitmiştir.

Gönüllülük, gönüllü eylem veya gönüllüler esasına dayanarak bir şeyler yapma ilkesi veya sistemi olarak tanımlanmaktadır.¹¹² Gönüllü kimse de içinde yaşamakta olduğu toplumda veya bulunduğu yerde herhangi bir fayda gözetmeksizin bir işi yapmayı kendi rızasıyla seçen kişidir. Gönüllüler, çalışmalarını resmî veya özel statüdeki herhangi bir kurum veya kuruluş bünyesinde gerçekleştirebilir.¹¹³ Tıpkı afetler ve afet algısında olduğu gibi gönüllülük dünyanın her yerinde görülebilen kolektif bir inisiyatif olup içinde filizlendiği toplumun coğrafyası, kültürü ve aidiyetlerine bağlı olarak farklı şekillerde yorumlanabilmektedir. Yapısal ve teknik farklılıklara rağmen insanları gönüllü olmaya sevk eden etkenler evrenselidir. Toplumlara meydana getiren ortak değerler, gönüllülük ilkesinin bir diğer ortaya çıkış gerekçesidir. Toplumsal bağların kuvvetlendirilmesi, insan onuruna aykırı hâllerin ortadan kaldırılması ve dünya genelinde farklı coğrafyalarda geride bırakılmış zümrelerin yardımına koşulması ideallerinin yön verdiği gönüllülük hareketi; adalet, eşitlik ve özgürlük gibi temel haklardan kimsenin mahrum kalmaması önceliği etrafında vücut bulmuştur. Ötekini düşünmek, diğerinin ihtiyacını gidermek ve acısına ortak olmak olarak da tanımlanabilecek gönüllülük, toplumsal huzuru geliştiren ve güçlendiren bir olgudur. Bu bağlamda, her üç yılda bir yayınlanan ve bir BM yayını olan Dünya Gönüllülük Raporu [World's Volunteerism Report],¹¹⁴ gönüllük anlayışını güçlendirmek, evrenselliğini ve kapsamını herkese ulaştırmak için tasarlanmıştır. Gönüllülük ruhunun güçlü olduğu toplumların haricinde dünyanın birçok noktasında bu yönde bir bilincin oluşmasını hedefleyen BM, vatandaşların refahını arttıran boyutları nedeniyle devletlerin gönüllülüğü desteklemeleri ve teşvik etmeleri çağrısında bulunmaktadır. Buna dikkat etmeyen ülkelerin gönüllülük girişiminin sağlayacağı değerlerden ve faydalardan mahrum kalacağı vurgulanmaktadır.¹¹⁵

Toplumsal sorunların önlenmesi, ortadan kaldırılması ve yeniden yaşanmaması noktasındaki birleştirici etkisi itibariyle gündemde tutulmasında ve geliştirilmesinde fayda bulunan gönüllülük ve gönüllüler, bilhassa afetlerin önlenmesinde, afet yaralarının

¹¹¹ <https://forum-ids.org/2022-state-of-the-worlds-volunteerism-report/> [12.06.2022].

¹¹² <https://www.merriam-webster.com/dictionary/voluntarism#learn-more> [12.06.2022].

¹¹³ <https://www.varotherham.org.uk/what-is-volunteering/>; <http://www.sheffieldvolunteercentre.org.uk/what-is-volunteering>; <https://www.yesilay.org.tr/en/member-and-volunteer-actions/what-is-volunteering> [12.06.2022].

¹¹⁴ <https://www.unv.org/swvr> [12.06.2022].

¹¹⁵ United Nations Volunteers [UNV] Programme [2021], *2022 State of the World's Volunteerism Report – Building Equal and Inclusive Societies*, December 2021, Bonn.

sarılmasında, arama-kurtarma ve ilk yardım müdahalelerinde toplumsal direncin güçlü tutulmasında mühim işlev görmektedir. Afet risklerinin azaltılmasında gönüllü ordusunun değerli roller üstlendiği, STK'lar ve yerel örgütlerin kitleleri seferber edebildiği ve böylelikle afet risk yönetiminde topluma özgü mekanizmalar geliştirebildiği vurgulanmıştır.¹¹⁶

Tür ve hacim bakımından oldukça deneyimli kabul edilen Japonya, Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya'nın sahip oldukları birikim, afet yönetim sistemleri, afet planlamasında sivil toplum kuruluşlarının entegrasyonu ve gönüllülüklerin afet yönetim sistemi içerisinde ne şekilde konumlandırıldıkları incelenmeye değer görülmüştür. Ülkelerin farklı coğrafyalardan olmasına dikkat edilmiştir. Bunun yanında, seçilmiş olan ülkelerdeki afet kültürünün çeşitlilik göstermesi de göz önünde bulundurulmuştur.

3.2. Afet ve Gönüllülük Bağlamında Japonya

Asya Afet Azaltma Merkezi [Asian Disaster Reduction Center-ADRC] Japonya hakkında aşağıda verildiği şekilde güncel bilgi sunmaktadır. Buna göre, Pasifik Okyanusu'nun batısında yer alan Japonya, afetlerle özdeşleşmiş ve bütünleşmiş bir ada ülkesidir. Sahip olduğu toplam arazi alanı, takriben 378.000 kilometrekaredir. Arazi yüzeyinin yüzde 70'inden fazlası dağlıktır. Pasifik çevresi genel olarak volkanik kuşakta yer aldığı için Japonya sınırlarında doğal olarak belirli başlı volkanik bölgeler bulunmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak sıklıkla büyük ölçekli depremler yaşanmakta ve tsunamilerden etkilenmektedir. Japonya afet kültürünün bir diğer özelliği de Japon iklimindeki mevsimler arası keskin sıcaklık farkları ve değişimleridir. Sahip olunan alanın küçüklüğüne rağmen, Japon iklimi, subarktik bir iklimden subtropikal bir iklime kadar olan bölgeler içerisinde farklılıklar göstermektedir. Ülkenin Japon Deniz'ine bakan tarafında, kışın Sibiry'a'dan gelen mevsimlik rüzgarlarla çok kar yağışlı bir iklim yaşanmaktadır. Genel olarak bölgelerin çoğunda, Pasifik Okyanusu'ndan esen mevsimlik rüzgarlarla yoğun kar yağışlı iklim koşulları egemendir. Benzer şekilde, Japonya'da mevsimsel rüzgarlar nedeniyle Mayıs-Temmuz aralığında nemli yağışlar görülmektedir. Temmuz-Eylül aralığında ise sıklıkla tayfunlar meydana gelmektedir. Başkenti Tokyo olan Japonya'nın güncel nüfusu yaklaşık 127.77 milyondur.¹¹⁷

¹¹⁶ Mustafa Kaya, *Türk Kamu Yönetiminde Gönüllülük ve Afet Yönetimi*, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara-2013, s. 48-49.

¹¹⁷ <https://www.adrc.asia/nationinformation.php?NationCode=392&Lang=en> [13.06.2022]; *Statistical Handbook of Japan 2021*, Statistics Japan, Ministry of Internal Affairs and Communications Japan, September 2021, s. 1-21; <https://www.stat.go.jp/english/data/handbook/index.html> [13.06.2022].

ADRC'nin sunduğu verilerden anlaşılacağı üzere, Japonya'nın önemli jeolojik ve hidro-meteorolojik tehlikelere maruz kalan afet eğilimli bir ülkedir. Dünya genelinde büyüklüğü 6'nın üzerinde olan depremlerin yüzde 20'si Japonya'da kaydedilmektedir. Hızlı bireysel tepkinin depremler sırasında hayat kurtarmanın anahtarı olduğu kanıtlandığından, Japonya'da uzun sürelerden beri risk bilinci programları geliştirilmektedir. Örnek verilecek olursa, okula ve çocuklara özel odaklanma, acil durum planlaması, güvenlik teftişleri ve tahliye tatbikatları gibi uygulamalar, 2008'de revize edilen 1958 tarihli Okul Sağlığı ve Güvenliği Yasası ile başlatılmıştır.¹¹⁸

Deprem ve tsunami gibi afetlerden yoğun bir şekilde etkilenen Japonya, müdahale anlamında ihtiyaç duyulan hukuki düzenlemeleri erken dönemlerde hayata geçirmiştir. Buna göre; afet önleme, zarar azaltma ve hazırlık, acil müdahale, iyileştirme ve rehabilitasyon aşamalarının tamamının uygulanabilmesi için belirli kanun ve yönetmelikler çıkarılmıştır. Bunlardan başlıcaları; Afet Önlemleri Temel Yasası [1961], Erozyon Kontrol Kanunu [1897], Afet Yardım Yasası [1947], Bina Standardı Yasası [1950], Heyelan Önleme Yasası [1958], Nehir Yasası [1947] ve Büyük Ölçekli Depremler İçin Özel Önlemler Yasası'dır [1978].¹¹⁹

Japonya'nın afet tarihinde yer edinmiş önemli hadiseler çoğunlukla depremlerdir. 17 Ocak 1995'te gerçekleşen ve Büyük Hanshin-Awaji [Great Hanshin-Awaji Earthquake] olarak isimlendirilen 7.3 büyüklüğündeki deprem ciddi tahribata yol açmıştır. Batı Japonya'da Hyogo Eyaleti'ne bağlı Awaji Adası'nda meydana gelen deprem sonucunda 6.434 kişi hayatını kaybetmiş, 43.792 kişi yaralanmış, 104.906 konut bütünüyle zarar görmüş, 144.274 mesken yarı yarıya ve 390.506 ev de kısmi tahribata uğramıştır. Depremle birlikte çıkan yangınlar sonucunda da 835.858 metrekarelik alan tahrip olmuştur. 2004'te gerçekleşen 6.8 ölçekli Niigata [Mid Niigata Prefecture] Depremi'nde 68 kişi hayatını kaybetmiş ve 4.805 kişi de yaralanmıştır. 120.000'ni aşkın mesken de farklı derecelerde tahribata uğramıştır. 11 Mart 2011 tarihli Büyük Doğu Japonya Depremi [Great East Japan Earthquake], o zamana kadar tespit edilen en büyük deprem olarak kayıtlara geçmiştir. 9.0 ölçeğindeki deprem Sanriku, Iwate ve Ibaraki bölgelerini kapsayan geniş yayımlı bir etki oluşturmuştur. Deprem sonrasında, büyüklüğü 7.0 olarak tespit edilen artçı sarsıntılar yaşanan felaketin boyutu hakkında fikir vermektedir. Depremin Pasifik ve Tohoku bölgelerindeki deniz tabanını da etkilemesiyle tarihteki en büyük tsunamilerden birisi yaşanmıştır. Ulusal Polis Teşkilatı'na

¹¹⁸ White Paper – Disaster Risk Management In Japan, Cabinet Office Japan, 2015; <https://www.oecd.org/governance/toolkitonriskgovernance/goodpractices/page/disasterriskreductioneducationinapan.htm> [13.06.2015].

¹¹⁹ <https://www.adrc.asia/nationinformation.php?NationCode=392&Lang=en> [13.06.2015].

göre deprem ve tsunami birlikte benzeri görülmemiş insani acılara yol açtı; 15.870 kişi yaşamını yitirdi, 2.814 kişi kayboldu ve 6.114 kişi de yaralandı. Öte taraftan, 129.472 bina tamamen, 255.977 bina yarı ve 702.928 konut da kısmen yıkılmıştır. Bunların haricinde; sosyal altyapı, konutlar ve kurumsal tesislerin toplam yıkım maliyeti 16.9 trilyon yen olarak tespit edilmiştir. Deprem ve tsunaminin Japonya ekonomisi üzerinde oluşturduğu tahribat da bu istatistiklerden anlaşılmaktadır.¹²⁰

Japonya'nın en önemli özelliği her bir afetten çıkarılan derslerin birer eylem planı, yasal düzenleme veya strateji belgesi hâline dönüştürülmesidir. Tohoku Depremi ve Tsunamisi olarak da bilinen Büyük Doğu Japonya Depremi, Ekstrem Afet Yönetim Merkezi'ne [Extreme Disaster Managenemet Headquarters], hasarın bütün resmini kavraması ve büyük afetlerde etkilenen alanlardaki yardım taleplerini beklemeden ivedilikle harekete geçmesi gerektiği hususlarında ders vermiştir. Bu bakımdan, afetin etkide bulunduğu veya bulunma ihtimali bulunan alanların kapsama alınmasını ve böylelikle gelecekte yaşanması muhtemel olan benzer felaketlerin önlenmesi, risklerin minimize edilmesi ve önlenmesi amaçlarıyla aşağıdaki düzenlemelere gidilmiştir: Tsunamiye Karşı Önlemlerin Teşviki Hakkında Kanun [2011], Tsunami Afetlerine Dayanıklı Alanların Geliştirilmesi Hakkında Kanun [2011], Afet Önlemleri Temel Yasasında Değişiklik Yapılması, Nükleer Düzenleme Kurumu Kuruluş Yasası [2012], Büyük Ölçekli Afetlerden Yeniden Yapılanma Yasası, Binaların Depreme Karşı Güçlendirilmesinin Teşviki Hakkında Kanunda Değişiklik. Daha yakın bir örnek olarak, 2016 yılında gerçekleşen Kumamoto Depremi'nden sonra ağırlıklı olarak Afet Riskini Azaltma Temel Planı [Basic Plan for Disaster Risk Reduction] ve Volkanik Patlama Durumunda Ayrıntılı ve Pratik Tahliye Planları Hazırlama Rehberi ve Tahliye Rehberi [Guide to Preparing Detailed and Practical Evacuation Plans in Case of Volcanic Eruption and the Guideliness for Evacuation] gözden geçirilmiştir.¹²¹ Bütün bu düzenlemeler ışığında, Japonya'nın afet profilinde öne çıkan başlıca karakteristiklerden birisi de afetin boyutu ne olursa olsun zaman kaybedilmeksizin felaketin yaraları henüz sarılmadan rehabilitasyon süreçlerinin devreye girmesi, mevcut afet düzenlemelerinin afet sonuçları doğrultusunda revize edilmesi ve ihtiyaç duyulabilecek alanlarda yeni yasal düzenlemelere gidilmesidir. Afetlerle yaşamak, onları Japonya gündelik yaşamının birer parçası olarak kabul etmek ve bu nedenle maksimum

¹²⁰ <https://www.adrc.asia/nationinformation.php?NationCode=392&Lang=en> [13.06.2022]; *Information and Communication Technology for Disaster Risk Management in Japan – How Digital Solutions are Leveraged to Increase Resilience through Improving Early Warnings and Disaster Information Sharing*, published by the World Bank, October 2019, Washington, s. 15-26.

¹²¹ Jimée, G., Meguro, K., ve Dixit, A., “Learning From Japan for Possible Improvement in Existing Disaster Risk Management System of Nepal”, *Open Journal of Earthquake Research*, 8, 2019, s. 85-100.

düzeyde önleyici tedbirlerin alınmasına yönelik süreçlerin, afetlerden çıkarılması gereken dersler noktasında faydalı çıkarımlar yapma imkânı sunduğu düşünülmektedir.

Japonya Hükümeti, farklı seviye ve statülerdeki afet risk yönetimi paydaşları arasında afet bilinci anlayışını güçlendirmek ve kapasite geliştirmek için stratejik olarak çeşitli programlar başlatmıştır. Bu minvalde, Kabine Ofisi [The Cabinet Office],¹²² afet müdahalesi de dâhil olmak üzere afet yönetimine zamanında ve uygun şekilde destek sunabilecek, ulusal ve yerel makamlar arasında bir ağ oluşturabilecek kişileri afet bağlamında geliştirebilecek bir “Afet Yönetim Uzmanları Geliştirme Programı [Program for Developing Disaster Management Specialists]” başlatmıştır. Muhteviyata göre değişik lokasyonlarda ilgili temalarda eğitimler verilmektedir. Merkez Afet Yönetim Konseyi,¹²³ gerek ulusal gerekse de yerel düzeylerde afet tatbikatları için temel yönergeleri belirler ve hükümet tarafından uygulanan tatbikat ve tatbikatlara genel bir bakışı şart koşan “Afet Azaltma Tatbikat Planı”nın ana hatlarını çizer. Japon Hükümeti, toplumun afet direncini arttırmak ve tüm paydaşları içeren afet riskini azaltmak düşüncesiyle 1 Eylül tarihini “Ulusal Afet Önleme Günü [National Disaster Prevention Day]”¹²⁴ olarak ilan etmiştir. Bu amaçla, her yıl ülke genelinde 1 Eylül haftasının tamamında “Ulusal Afet Önleme Haftası [National Disaster Prevention Week]” olarak farklı afet risk azaltma ve bilinçlendirme çalışmaları yürütülmektedir.¹²⁵ Afet günü ve haftası pratiği, afet risk bilgileri hakkında halkın farkındalığını arttırmak amacıyla bilinçlendirme etkinlikleri ve uygulama tatbikatlarına dayanmaktadır.

Gönüllülük de bu minvalde Japonya’nın büyük önem atfettiği bir meseledir. Nitekim 17 Ocak tarihi “Afet Yönetimi ve Gönüllüler Günü [Disaster Management and Volunteer Day]”, 15-21 Ocak tarihleri de “Afet Yönetimi ve Gönüllüler Haftası [Disaster Management and Volunteer Week]” olarak kabul edilmiştir. Bu tarihlerde, tüm ülke genelinde afet riskinin azaltılmasına yönelik etkinlikler ve gönüllü aktiviteler düzenlenmektedir. Bütün etkinlikler ve ilgili çalışmalar; merkezi hükümet, yerel yönetim birimleri ve ilgili kuruluşların uyumlu birlikteliğinde gerçekleştirilmektedir. Televizyon, radyo, gazete ve broşürlerdeki tanıtıcı faaliyetlerine ek olarak muhtelif basın kuruluşları tarafından özel içerikte haberler sunulmaktadır. Okulların da bu çalışmalara dâhil edildiği, afis yarışmalarına ve gönüllü

¹²² <https://www.cao.go.jp/index-e.html> [14.06.2022].

¹²³ https://japan.kantei.go.jp/99_suga/actions/202105/00018.html [14.06.2022].

¹²⁴ Japonya’nın farkındalık oluşturma çabaları dış dünya için esin kaynağı olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Lori Dengler, “Not my fault: What we can learn from Japan’s Disaster Prevention Day”, *Times-Standard*, September 5, 2018.

¹²⁵ [10.4236/ojer.2019.82006](https://doi.org/10.4236/ojer.2019.82006) [14.06.2022].

faaliyetlere katıldıkları görülmektedir. Programların bütünü, genel olarak halka hitap edecek şekilde düzenlenmektedir.¹²⁶

En ileri teknolojilerden birisine sahip olan Japonya, en ağır felaketleri tecrübe etmeye devam ederken sınırlarının bütününde benzer farkındalığı oluşturabilmek için teyakkuz ve seferberlik hâlinindedir. Afet önleme erken uyarı sistemlerine, altyapı yatırımlarına ve konut güvenliğine ayrılan ciddi meblağların yanında gerek STK'lar gerekse de gönüllülüklerin oluşturacağı güçlü etkinin farkında olan Japonya her bir bireye ulaşabilmenin, yerel ve ulusal otoriteleri afet paydaşları ile güçlü bir şekilde ve sürdürülebilir bir temelde buluşturabilmenin çabası içerisinde.¹²⁷

3.3. Almanya'nın Afet Yönetimi ve Gönüllülük Anlayışı

Almanya, bir hükümet başkanı [şansölye] ve birincil sorumlulukları temsili olan bir devlet başkanı [cumhurbaşkanı] tarafından yönetilen federal bir parlamenter cumhuriyettir. Devlet, her biri kendi anayasasına sahip ve iç organizasyonları bakımından büyük ölçüde özerk olan 16 eyaletten oluşmaktadır. Bunlardan Bremen, Berlin ve Hamburg şehir devleti statüsüne sahiptir.¹²⁸ 83 milyon nüfusa sahip Almanya'nın başkenti, 3.7 milyon nüfusu bulunan ve bağımsız bir eyalet olan Berlin'dir. Almanya'daki toplam belde sayısı 11.054'tür. Beldeler, kendi idaresi olan en küçük yerel yönetimler olarak bilinmektedir.¹²⁹

Almanya'nın federatif yapısı dolayısıyla, ulusal afet yönetimi sistemi, federal hükümet ve eyaletler arasında paylaşılan sorumluluklar temeline dayanmaktadır. Nüfusun gözetilmesi [bevölkerungsschutz] bağlamında ele alınan "sivil savunma" [zivilschutz] kapsayıcı bir terimdir ve 2 temel unsurdan oluşur; sivil koruma [katastrophenschutz] ve sivil savunma [zivilschutz]. Alman Anayasası'na göre, barış zamanlarında afet yönetiminden federal eyaletler [länder] sorumludur. Bir başka ifadeyle, afetlerde ortaya çıkan her bir soruna ilişkin kurtarma ve korunma hizmetleri eyaletlerin sorumluluğundadır. Savaş ve afet hâllerinde ise sivil savunmadan merkezi hükümet sorumludur. Federal hükümet, sivil savunma süreçlerindeki masrafların eyaletlerce karşılanmasını ön görür. Bununla birlikte, ihtiyaç durumunda veya

¹²⁶ National Report of Japan on Disaster Risk Reduction for the World Conference on Disaster Reduction, Government of Japan, Kobe-Hyogo, Japan, 18—22 January 2005.

¹²⁷ Detaylı bilgi için bkz. *Disaster Management in Japan*, Published by Director General for Disaster Management Cabinet Office, Government of Japan, Tokyo, July 2021.

¹²⁸ https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles/germany_de [14.06.2022].

¹²⁹ <https://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/de/politik-deutschland/foederale-republik;>
<https://www.deutschland.de/de/topic/politik/deutschland-in-fakten-und-zahlen-das-wichtigste-ueber-land-und-leute> [14.06.2022].

felaketin şiddetine bağlı olarak eyaletlere ek donanım, malzeme ve eğitim gibi desteklerde bulunur. İçişleri, Konut ve Tolum Bakanlığı [Federal Ministry of the Interior, Building and Community-BMI], sivil savunmada federal hükümetin en üst makamıdır. Bakanlıklar arası iş birliğinin koordine edilmesinden ve iç güvenliğin tesisinden sorumludur. BMI'nin denetlemekte yükümlü olduğu iki sivil savunma kurumu bulunmaktadır. Bunlar: [1] Sivil Savunma ve Afet Destek Ofisi [Federal Office of Civil Protection and Disaster Assistance-BBK]: Risk yönetimi; kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer savunma gibi belirli görevleri yerine getirir. Bunun yanı sıra halk sağlığının temini, kritik öneme haiz altyapı ve kültürel mirasın korunması, bu hususlarda araştırma yapılması ve uluslararası iş birliğinin geliştirilmesi konularında da rol üstlenmektedir. Afet yönetimi alanında stratejiler geliştirmek, kriz yönetimi tatbikatlarını uygulamak ve halk nezdinde farkındalık geliştirmek için faaliyet icra eder. [2] Teknik Yardım Ajansı [Federal Agency for Technical Relief-THW]: Kâr amacı gütmeyen bir kuruluştur. Teknik ve operasyonel bir kurum olarak esas görevi, Almanya içinde ve yurt dışında acil durumlarda teknik yardım sağlamaktır. Afet noktasındaki operasyonel yetkinlik afet yönetimi yetkililerinin, katılımcı yardım kuruluşlarının ve THW'nin gönüllü potansiyeline dayanmaktadır. 1.8 milyonu aşkın gönüllü, tam zamanlı profesyonel kadrolarla güçlendirilen sistemin belkemiğini oluşturmaktadır. Barış ve savaş zamanlarında sorumluluğun farklı aktörler tarafından paylaşılması dolayısıyla sivil-asker iş birliğine Almanya'da büyük önem atfedilmektedir. Asker sivil dayanışması tüm idari seviyelerde planlama, eğitim ve tatbikat gibi süreçleri de kapsayan bir kültüre dönüşmüştür. Almanya'da, BBK ve Federal Silahlı Kuvvetlerin Ortak Destek Komutanlığı [Bundeswehr] sivil askeri faaliyetleri koordine eder.¹³⁰

“Almanya'da afet durumunda ortaklaşa çalışan kurumlar sayesinde meydana gelen olağan üstü durumlarla mücadele edilebilmektedir. Bunlar; 30.000 profesyonel personel ile yaklaşık 1,1 milyon gönüllü yardımcı çalışanı bulunan İtfaiye teşkilatı, 40.000 hazır, 10.000 yedek kuvveti ile kurtarma hizmetlerinde teknik destek sağlayan THW [Technisches Hilfswerk] teşkilatı. Ayrıca özel yardım kuruluşları bağlamında Alman Kızılhaç Örgütü, Johanitter Kaza Yardım Örgütü, Maltaser Yardım Hizmeti, Alman Hayat Kurtarma Cemiyeti [DLRG] ve İşçi Yardımlaşma ve Dayanışma Birliği [ASB]'nin katkılarıyla çok sayıda çalışan ve gönüllü bir yapının desteğinde olağanüstü durumlara anında müdahale edilmektedir.

Almanya'da gönüllülüğün korunması ve geliştirilmesi gönüllülük hizmeti toplumda bugün olduğu gibi gelecekte de önemli bir yer teşkil etmektedir. Almanya'da gönüllülük

¹³⁰ https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/civil-protection/national-disaster-management-system/germany_en [15.06.2022].

ilkesine dayanan sivil savunma ve afet yönetimi, sivil halkı korumadaki en önemli unsurlardan biridir. Almanya'da 1.8 milyon gönüllü, afet yardımı alanında eğitim almıştır. Bunlar organize bir şekilde çalışmaktadırlar. Eğitim etkinlikleri ve tatbikatlara düzenli olarak katılmaktadırlar. Ülke genelinde de performanslarını, gerektiğinde olaylara müdahale ederek göstermektedirler. Almanya'da gönüllü çalışanlar olmasaydı, yetkililerin olaylara müdahale gücü olumsuz olarak etkilenir ve halkın aktif olarak afetlere ve iç güvenlik sistemine katılımı da bu kadar etkin olmazdı.”¹³¹

3.4. Amerika Birleşik Devletleri'nde Afet Yönetimi ve Gönüllülük

ABD, Kuzey Amerika'da yer alan 50 eyaletten oluşan federal bir cumhuriyettir. Kıtanın orta enlemlerinde konumlanmış 48 iç eyaletin yanında Kuzey Amerika'nın kuzeybatı ucundaki Alaska Eyaleti ile Pasifik Okyanusu'nun ortasındaki Hawaii Ada Devleti, ABD'nin bütünü oluşturumaktadır. Birbirine bitişik eyaletler; kuzeyde Kanada, doğuda Atlantik Okyanusu, güneyde Meksika Körfezi ve Meksika ve batıda Pasifik Okyanusu'yla çevrilidir. ABD; Rusya, Kanada ve Çin'den sonra dünyanın dördüncü büyük ülkesidir. Ulusal başkent, 1790'da federal başkent olarak oluşturulan Kolombiya Bölgesi boyunca uzanan Washington'dur. ABD'nin en belirgin özelliği neredeyse her alanda göstermekte olduğu çeşitlilik zenginliğidir. Sınırları, Kuzey kutbundan subtropikallere, nemli yağmur ormanlarından kurak çöller, engebeli dağ zirvesinden düz çayırlara kadar uyanır. ABD'nin toplam nüfusu dünya standartlarına kıyasla büyük olmasına rağmen genel nüfus yoğunluğu düşüktür. Kimi bölgeler kentsel nüfus yoğunluğu ile ön plana çıkarken kimi bölgeler de yerleşimden yoksun oldukça geniş alanlar olarak dikkat çekmektedir.¹³²

ABD'nin; olağanüstü hâller, acil durumlar ve afet yönetiminden sorumlu otoritesi Federal Acil Durum Yönetimi Kurumu'dur [Federal Emergency Management Agency – FEMA]. Genel merkezi başkent Washington D.C.'de olan FEMA'nın, tüm Amerika genelinde 20.000'i aşkın çalışanı bulunmaktadır. Ülkenin farklı noktalarına konumlandırılmış 10 bölgesel ofisiyle FEMA, Amerika Birleşik Devletleri'nin afetlere hazırlanmasında, afetlere müdahale ve insani yardım süreçlerindeki etkin işleyişini sağlamakla yükümlüdür. Afet öncesinde, sırasında ve sonrasındaki periyotlarda insanlara yardım ulaştırmayı kendisine bir misyon belirleyen FEMA, bazı temel değerler¹³³ ve hedefler¹³⁴ etrafında örgütlenmiş stratejik

¹³¹ Kaya, a.g.e., s. 56

¹³² <https://www.britannica.com/place/United-States> [15.06.2022].

¹³³ <https://www.fema.gov/about/we-are-fema> [15.06.2022].

¹³⁴ <https://www.fema.gov/about/pub-1> [15.06.2022].

bir kuruluştur. FEMA'nın amaç ve hedefleri, 2022-2026 Stratejik Planı¹³⁵ içerisinde detaylı bir şekilde açıklanmaktadır. Temel öncelik ve odak, acil durum yönetiminin başarısını temin etmektir. Buna göre belirlenmiş olan üç önemli hedef şunlardır:

- Eşitliği, acil durum yönetiminin temeli olarak aşılama;
- İklim hazırlılık ve dayanıklılık konusunda toplumun tamamına liderlik etmek;
- Afete hazırlıklı bir toplum ile dinamik ve aktif bir FEMA'yı teşvik etmek ve sürdürülebilir kılmak.¹³⁶

ABD'nin afet yönetiminde dikkat çeken bir diğer özellik, başta bütün mesleki saha çalışanlarının, her kesimden insanın ve çocukların da dâhil edildiği ve toplumun kalıcı temelde afetlerin bilincinde olmasını hedefleyen bir anlayışın afet yönetim sistemine egemen kılınmış olmasıdır. Bu bakımdan, bireysel anlamda ve toplumsal düzeyde afetlere hazırlıklı olmayı geliştirmek, afetlere ve acil durumlara müdahale etmek üzere herkesin birlikte çalışabileceklerine yönelik yerleşmiş bir kültürden söz etmek mümkündür. FEMA, bu noktada beklenmedik durumlar için kapasite oluşturulması ve planlamaya destek sunulması çağrısında bulunmaktadır. Bu doğrultuda, aşağıdakilerin bu iş birliği seferberliğine katılmalarında fayda bulunduğu belirtilmiştir:

- Federatif, eyalet, yerel, kabilesel ve bölgesel yönetimler;
- Her sektörden sivil toplum kuruluşları;
- Mahalle bazlı topluluk grupları;
- İnanç temelli kuruluşlar;
- Gençler, çocuklar ve kreşler.¹³⁷

FEMA'nın olağanüstü durumlara müdahale etmek için eğittiği ve ihtiyaç duyulması durumunda afet bölgesine göndermeye hazır tuttuğu binlerce profesyonel, gönüllü veya afet sırasında acil durum müdahale takımlarına destek amaçlı geçici ve ücretli çalışan "Afet Yardım Görevlisi" ekipleri bulunmaktadır. Bu ekiplerin asıl görevleri, doğrudan arama-kurtarma çalışmalarına katılmak ve gruplar arasında eş güdümü tesis etmektir. Bu görevliler, afetzedelerle mülakat yapmaktan binalardaki hasar tespit çalışmalarına katılmaya, halkı

¹³⁵ <https://www.fema.gov/about/strategic-plan/introduction>; <https://www.fema.gov/about/strategic-plan>; https://www.fema.gov/sites/default/files/documents/fema_2022-2026-strategic-plan.pdf [15.06.2022];

FEMA Strategic Plan 2022-2026 – Building the FEMA our Nation Needs and Deserves, FEMA publication.

¹³⁶ <https://www.fema.gov/about> [15.06.2022].

¹³⁷ <https://www.fema.gov/emergency-managers/individuals-communities> [15.06.2022].

bilgilendirmekten resmî kurumlarla iş birliği ve koordinasyon sağlamaya kadar birçok alanda aktif görev ifa etmektedirler.¹³⁸

¹³⁸ Kaya, a.g.e., s. 52.

4. TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ GELİŞİM SÜRECİ, GÖNÜLLÜLÜK ANLAYIŞI, AFET VE İNSANİ YARDIM YÖNETİMİ POLİTİKASI

Nelerin afet olarak kabul edilebileceği hususunda sosyolojik birtakım değerlendirmeler yapılabilir. Afetlerin başlıca özelliklerinden birisi, insan yaşamı için teşkil ettiği tehdittir. İnsani konforun zarar görmesi ve kolektif yaşamı aksatabilecek durumlar, doğrudan birer afet olarak isimlendirilemese bile bunların afetle ilişkilendirilmesi mümkündür. Can kaybı ve tabiattaki tahribatlar bu bağlamda ele alındığında çevresel ve sosyal eksikliklerin giderilmesine yönelik her girişimi afet yönetimi bağlamında ele almak mümkündür. Afetin boyutu da bu noktada önem kazanmaktadır. Tehlike ile etkin bir şekilde mücadele edilmediğinde tehlike olarak telakki edilen hadisenin felakete dönüşmesi kaçınılmaz hâl alabilir. Bu nedenle; sosyal, çevresel ve ekonomik temele dayanan birtakım hadiselerin toplumsal huzurun devamını sağlamak düşüncesiyle devlet eliyle kontrol altına alınmaya çalışılmış olması, STK ruhunun ortaya çıkışı olarak görülmektedir. Türkiye geçmişinde bu maneviyatın güçlü bir şekilde canlı tutulduğunu, aşağıdaki olgular teyit etmektedir.

Genel Türk Tarihi içerisinde belirgin olarak ön plana çıkmış özelliklerden birisi, Türk topluluklarının tarih sahnesine çıktıkları ilk andan yakın dönemlere kadar, köklü ve sağlam bir sosyal dayanışma örneği göstermiş olmalarıdır. Uygur ve Kırgız Türkleri, bugün STK'ların yerine getirmekte olduğu mühim bir hizmete benzer olarak, yoksul ve fakir kimseler başta olmak üzere fiziksel engeli bulunan, kimsesi bulunmayan ve yardıma muhtaç herkesin muhtelif ihtiyaçlarını gidermiştir. Refah dönemlerindeki hoşgörü atmosferi ile meşakkatli ve sorunlu süreçlerin yaşandığı zamanlardaki maddi ve manevi hareketlilik, bu dayanışmayı canlı tutan ve devamlı kılan mühim bir unsurdur.¹³⁹

Osmanlı Devleti sınırları içerisinde vücuda getirilmiş sosyal yardımlaşma cemiyetleri ve vakıfların eriştiği muazzam sayıların da işaret ettiği tarihi gerçeklik ışığında, çalışmalarında çeşitli yönleriyle Osmanlı Devleti'ni esas almış akademisyenler ve Osmanlı toplumunun dikkat çekici heterojen mozağini gözlemleyebilme imkânı yakalamış münevverler, Osmanlı Devleti'nin tam anlamıyla bir "vakıf medeniyeti" olduğu nitelendirmesinde bulunmaktadır. Yalnızca belirli bir nüfus yoğunluğuna, ticari ve sosyal etkileşime sahip kentlerde değil, aynı zamanda devletin en ücra köşelerinde bile, bugün STK'ların da sahip olduğu bir ideal benzerliği doğrultusunda, büyük bir hassasiyetle kurulmuşlardır. Osmanlı kimliğinin bir gereği

¹³⁹ Mehmet Şükrü Yaman, *Son Dönem Osmanlı Toplumunda Kimsesiz Çocuklar 1850-1920*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara, 2012, s. 17.

olarak; din, dil ve ırk gözetmeksizin vakıf hizmetlerinin tüm Osmanlı tebaasına ulaştırılmasına önem verilmiştir. Her Osmanlı padişahının kendi hükümrânlığı süresince bu türden faaliyetlerin hâmisî ve uygulayıcısı olması, bahse konu hassasiyetin ve müşkül hâldeki tebaaya olan yakınlığın tezahürü olarak görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde yoksullara iâşe temini maksadıyla oluşturulan imaretlerin kurucusu kabul edilen Orhan Gazi, İznik'te yaptırmış olduğu ilk imaretin¹⁴⁰ açılışında yoksullara bizzat hizmet etmiş ve fakir kimselerle doğrudan ilgilenmiştir.¹⁴¹ Yoksul ve yardıma muhtaç zümrelerin en üst mertebeden gözetilmiş olması, toplum sathındaki dayanışma bilincinin canlı ve daimi olmasında belirleyici bir etken olmuştur. Orhan Gazi ile tesis edilmiş bu yardımlaşma kültürü, devletin yıkılışına kadar her dönemde önemini muhafaza ettirmiştir. Gerek kendi meşruiyetleri ve nüfuzları gerekse de kendi aile bireylerinin hayrı için nerdeyse her Osmanlı padişahının sosyal hizmet faaliyetlerine değer atfetmiş olması, vakıf sayılarının artışıyla belirleyici rol oynamıştır.

Türk devletlerinin İslamiyet'le karşılaşması, sosyal yardım ve dayanışma uygulamalarının manevi boyutuna olumlu anlamda önemli etkide bulunmuştur. Bu türden faaliyetler, birleştirici ve toplumsal bağları güçlendirici bir çehreye dönüşecektir. Ortadoğu İslam kültürünün esintilerini Osmanlı Devleti'nde de sürdürdüğü süreç zarfında, İslamiyet'in yapıcı, kaynaştırıcı ve bütünleştirici hükümleri Osmanlı gündelik yaşamında vakıflar üzerinden uygulamaya geçirilmiştir.¹⁴²

Sivil toplum kuruluşlarının geniş faaliyet alanıyla göstermekte olduğu benzerlik itibarıyla Osmanlı vakıflarına ilişkin aşağıda yer verilen saptama değerlidir: “Vakıflar yalnızca ibadet, eğitim, sağlık ve ulaşım gibi temel ihtiyaçları konu almaz. Genelden özele doğru insanların toplum hayatı içinde yolculara yardım etmek, esirleri azat etmek, dul kadınlara yardım, fakir kızlara çeyiz temini, düşkünlere bakılması, mektep çocuklarının gezdirilmeleri, muhtaç kadınların çocuklarını bir yerde toplayarak onlara sütannelerin tayin edilmesi, yetim fakir çocukların korunması, hizmetçilerin kırdıkları kap-kacak ve testi gibi malzemelerin ödenmesi, kimsesiz fakirlerin cenazelerinin defni, zayıf hayvanların otlayıp beslenmeleri için çayır ve hatta yollara atılan pisliklerle balgamların kaldırılması, duvarlara, hela kapılarına yazılan çirkin yazıların sildirilmesi gibi akla gelebilen tüm toplumsal ihtiyaçları gidermek,

¹⁴⁰ <https://islamansiklopedisi.org.tr/imaret--osmanli> [08.05.2022].

¹⁴¹ Cemil Kutlutürk, “Hayırseverlikte Öncü Kuruluşlar – Osmanlı Dönemi Vakıfları”, *Her Yönüyle Dernekler/Turkish Quarterly of Associations*, 12, s. 27-31; Yaman, a.g.e., s. 17-18.

¹⁴² Bernard Lewis, *Ortadoğu – İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*, [Çev. S. Y. Kökyay], Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2005, s. 122-126; Bahaeddin Yediyildiz, *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi – Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s. 27.

sıkıntıları hafifletmek amacıyla sürekliliği olan nakdi, aynı gelirler ve araziler vakfedilmiştir.”¹⁴³ Sivil toplum kuruluşunun veya anlayışının özünü, varlık amacını, ilham verici idealistliğini ve ehemmiyetini bu alıntıda bulabilmek mümkündür.

Osmanlı Devleti’ndeki benzersiz sivil toplum ve sosyal hizmet atmosferine, Osmanlı Devleti’nde bulunmuş yabancılar da yakından tanıklık etmiş ve gözlemlerini kaleme aldıkları ilgili eserlerinde bu ayrıntılara da temas etmişlerdir. Eserinde Osmanlı Devleti’nden Türkiye olarak söz eden Pitton de Tournefort; Türkiye’de dilencilere tesadüf etmenin zor olduğunu; çünkü, yardıma muhtaç kimselerin ihtiyaçlarının karşılandığını, zengin kimselerin muhtelif suçlardan mahpusa düşmüş insanları ziyaret ettiğini ve onlara yardımcı olmaya çalıştıklarını, genel itibarıyla insanların yardımsever olduğunu, kimsesiz ve muhtaç herkesin yardımına koşulduğunu vurgulamıştır.¹⁴⁴ Bir başka yabancı M. D’ohsson, İstanbul imarethânelerinin günlük otuz bin kişiye iâşe hizmeti sunabilecek kapasiteye sahip olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁵

Kuruluşundan yıkılışına kadar, Osmanlı Devleti’nde toplumsal huzuru tesis etmek ve muhtaç zümrelerin korunup gözetilmesini hedeflemiş sosyal yardımlaşma kuruluşları hakkında spesifik olarak detayla bilgilendirmede bulunmak mümkün olsa da çalışmanın kapsamı gereği daha çok ön plana çıktığını düşündüğümüz gelişmelere değinilmiştir. Osmanlı Devleti’nden Türkiye’ye doğru evrilen süreci daha iyi anlamak için Osmanlı Devleti’nin üzerine inşa edildiği sosyal zemine ve Türkiye’ye miras kalmış zengin birikime temas etmekte fayda görülmüştür.

Türkiye’deki STK gelişimine geçmeden önce Osmanlı Devleti ile söylenebilecek son husus, uçsuz bucaksız içerik ve uygulama zenginliğine rağmen Osmanlı sosyal refah sistemine sürdürülebilir kurumsal bir hüviyete kazandırılmamış olmasıdır. Batı’da erken sayılabilecek vakitlerde ortaya çıkan kurumsal yönetim ve topluma hizmet gibi mefhumlar, Osmanlı Devleti’nde geç sayılabilecek bir dönemde, 19. yüzyılda dikkate alınmaya başlanmıştır. Bu anlamda, Türkiye’nin bugün sivil toplum kuruluşları bağlamında sahip olduğu zenginlikte etkisi olduğuna inanılan bir gelişme olarak, Sultan III. Selim [1789-1807], Sultan II. Mahmud [1808-1839] ve Sultan Abdülhamid [1876-1909] hükümlerinde kurumsallaşma çabaları

¹⁴³ E. Özbilgen, *Bütün Yönleriyle Osmanlı – Adab-ı Osmaniyye*, İz Yayıncılık, Yeni Şafak Kültür Armağanı, İstanbul, 2011, s. 207.

¹⁴⁴ [Joseph] M. Pitton de Tournefort, *Relation d’un Voyage du Levant fait par ordre du roi contenant l’histoire ancienne et moderne de plusieurs Isles de l’Archipel, de Constantinople, des cotes de la Mer Noire, de l’Arménie, de la Géorgie, des frontières de Perse et de l’Asie Mineure*, Amsterdam : Aux Dépens de la Compagnie, 1718, s. 46.

¹⁴⁵ F. Bilici, “Les imaret ottomans: un instrument de lutte contre la pauvreté?”, *Pauvreté et richesse dans le monde musulman méditerranéen/Poverty and Wealth in the Muslim Mediterranean World*, dirigé par Jean-Paul Pascual, Paris: Maisonneuve et Larose, 2003, s. 271-288.

ivme kazanmıştır. Geleneksel Osmanlı kurumlarının feshedilmesiyle Batılı tarzda kuruluşlara zemin hazırlanmıştır. Eğitim, sağlık ve sosyal hizmet alanlarında faaliyet gösteren geleneksel yapılanmaların yeni ihtiyaçları karşılamada eksik kalması, Osmanlı Devleti'nin bütün hizmet kollarında sorumluluk üstlenmesine ve kurumsal hüviyet kazandırılmış bir sistem üzerinden kamu hizmetlerinin halka ulaştırmasına ön ayak olmuştur.¹⁴⁶

Osmanlı Devleti'nin bütün dönemlerinde var olan millet sistemi, lonca, vakıflar ve dini cemaatler [tarikatlara] tarzındaki örgütlenmelerin yanında,¹⁴⁷ devletin son zamanlarında Batılı tarzdaki gelişmelerin bir uzantısı olarak dernek şeklindeki yapılar da oluşmuştur. Bu bakımdan, Türkiye'de sivil toplum örgütlenmelerinin yasal bir hak olarak tanınması ilk kez 1908 Anayasası ile mümkün olabilmektedir. Ayrıca, 1909 ve 1938 yıllarında çıkartılan Cemiyetler Kanunu uyarınca da sivil toplum alanına ilişkin mevcut düzenlemeler genişletilmiştir.¹⁴⁸

4.1. Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Gelişim Evresi [1923-1999]

Osmanlı uygulamalarından farklı olarak, sosyal yardım işleri Cumhuriyetin ilk zamanlarında mütehassıs bakanlıklara tevdi edilmiştir. Bakanlık üzerinden yurdun her köşesine aynı ölçüde ulaşmak mümkün olmadığından, bakanlıkların danışma işlevi gördüğü ve asıl sorumluluğun işin yürütücüsü olarak belirlenen mahalli idareler ile belediyelere verildiği bir aşamaya geçilmiştir. Bu noktada, sosyal yardım alanındaki ilgili kurum ve kuruluşların yükümlülükleri arasında aşağıdakiler gösterilmiştir:

- Dilencileri dilencilikten alıkoyacak önlemler almak;
- Kaza geçirmiş ve afete maruz kalmış insanlar ile kimsesiz ve kendi bakımını yapmaktan aciz yetişkin ve çocukları devlet himayesinde koruma altına almak;
- Geliri olmayan parasız kimselerin gerekli bakım ve tedavilerini karşılamak;
- Yoksul, fakir ve kimsesizlerin defin işlemlerini ücretsiz olarak yerine getirmek;
- Yetimhâne [dârüleytam], aceze hâne [dârülaceze]; doğum, emzirme ve ihtiyaç sahipleri için ücretsiz doğumhâne, tımarhâne, tephirhâne ve temizleme merkezleri kurmak ve işletmelerini üstlenmek;
- Yersiz yurtsuz kişilere iş bulmak;

¹⁴⁶ Mehmet Şükrü Yaman, *Osmanlı Posta Teşkilatı'nın Dünya Posta Birliği ile İlişkileri [1874-1920]*, Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2021, s. 1.

¹⁴⁷ D. M. Seyrek, "Türk Sivil Toplumunun Kökenleri: Osmanlı Dönemi", *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5/4, 2010, s. 1421-1447.

¹⁴⁸ Ahmet İçduygu, Zeynep Meydanoğlu ve Deniz Ş. Sert, *Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası – Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu II*, TÜSEV Yayınları No. 51, Baskı: Uzerler Matbaacılık ve Tanıtım Sanayi Tic. Ltd., İstanbul, Mart 2011, s. 55.

- Fakir kimseler için barınabilecekleri evler inşa etmek ve idaresini sağlamak.¹⁴⁹

Devletin ilgili kurumlara yüklediği sorumlulukların öz itibariyle Osmanlı Devleti'ndeki uygulamalarla örtüşüyor olması, örgütlenmeler değişse de toplumsal ihtiyaçların büyük oranda aynı kaldığını ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin 1945'te çok partili siyaset ortamıyla buluşması, örgütlenmenin daha çoğulcu bir fırsat yakalaması dolayısıyla bir kırılma noktası olarak değerlendirilmiştir.¹⁵⁰ Bu kapsamda, 1961 Anayasası'nın Türkiye'deki örgütlenmenin kilidi olduğu ve sivil toplumun gelişmesine katkı sunduğu ifade edilmiştir. Benzer şekilde; sendikal yapılanmanın kurumsal bir zemine oturması, dernekleşmenin hız kazanması, köylü ve kentli sınıfların toplumsal hareketlere eklemlenmesi, STK kalkınmasında öne çıkan diğer gelişmelerdir. Bununla beraber, Türk siyasal hayatının bu süreçlerde istikrar kazanamamasının bir sonucu olarak, 12 Mart 1971 Muhtırası ve 12 Eylül 1980 Askeri İhtilali, bahse konu gelişmeleri kesintiye uğratmıştır.¹⁵¹

Askeri ve siyasi karmaşa ortamıyla mücadele etmek zorunda bırakılan Türkiye, Avrupa'da 1980 ve 1990'larla beraber hız kazanan demokratikleşme temelli gelişmeler karşısında, entegre olmak ve geride kalmamak düşüncesiyle yapısal bir uyum programı içerisine girerek Avrupa'daki gelişmelere ayak uydurmaya çalışmıştır. Entegrasyonun salt ekonomi temelli olamayacağı ve dolayısıyla siyasal bütünleşmenin de göz ardı edilemeyeceği anlaşılmıştır.¹⁵²

1980-2000 aralığındaki döneme bakılacak olursa: “1980 darbesi ve askeri rejiminin sivil topluma yaklaşımı son derece baskıcı olmuştur: neredeyse tüm sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri bir süreliğine durdurulmuş; pek çok sivil toplum kuruluşu ise tamamen kapatılmıştır. 1982 Anayasası demokrasiye yeniden dönüşün simgesi olduysa da bu anayasanın ülkedeki örgütlenme özgürlüğünün önünü açtığını söylemek mümkün değildir. 1982 Anayasası'nda 1961 Anayasası'nın yurttaşlara sağladığı hak ve özgürlükler konusunda sayısız sınırlamaya gidilmiş; devletin yurttaş karşısındaki sınırlayıcı gücü artırılmış; dernek çalışmaları, sendikal etkinlikler ve hatta siyasi parti örgütlenmeleri sıkı denetim ve kontrol mekanizmalarına tabi olmuştur. 1983 yılında yürürlüğe giren yeni Dernekler Yasası da bu

¹⁴⁹ Zinnet Karakaş, *Sivil Toplum Kuruluşlarında Hizmet Performansının Ölçümü ve Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, Ağustos 2016, s. 31-32; Çağla Ünlütürk Ulutaş, *Sosyal Yardımlara Yerelden Bakmak*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2015, s. 14-15.

¹⁵⁰ *Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci – Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu*, [editörler Filiz Bikmen ve Zeynep Meydanoğlu], Baskı: Sena Ofset Ambalaj, Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti., TÜSEV Yayınları No. 39, TÜSEV 2006, s. 37.

¹⁵¹ Karakaş, *a.g.e.*, s. 32.

¹⁵² F. Onbaşı, *Sivil Toplum*, Leyla ile Mecnun Yayınları, İstanbul, 2005, s. 63-64.

rejimin yasakçı ve vesayetçi ideolojisinin devamını yansıtmıştır. Bu kapsamda pek çok devlet memurunun derneklere üyelik hakları kısıtlanmış; devlete derneklerin çalışmalarını kontrol etme ve durdurma yetkileri verilmiştir. 1983 seçimleri ile biçimsel olarak demokrasiye geçilse de 1982 Anayasası'nın yarattığı kısıtlayıcı ortamda sivil toplum örgütlenmelerinin yeniden canlanması oldukça uzun zaman almıştır. Örgütsel yaşamın nitelik ve nicelik olarak canlanıp önem kazanması 1990'lı yıllarla birlikte olmuştur. 1995'te 1982 Anayasası'nın dernek kurma özgürlüğünü düzenleyen 33. maddesinde yapılan değişiklik 1990'ların ortasında başlayan demokratikleşme yolundaki dönüşümün bir parçasıdır. Ayrıca, 1980'den sonra bazı iç ve dış etkenler askeri rejimle sekteye uğrayan demokratik sistemin yeniden kurulmasına katkıda bulunmuş ve devletin toplumsal yaşam üzerindeki etkisinin azalmasına yol açmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de sivil toplumun devlet denetimi dışında gelişimini sağlayan üç temel etken sayılabilir: ekonomide serbest pazar temelli ihracata yönelik sanayileşmeye geçiş, siyasal ve kültürel yaşamda ortaya çıkan dinsel ve etnik temelli kimlik talepleri ile küreselleşme sürecinin getirdiği dinamikler. Son olarak, küreselleşme sürecinin de etkisiyle bu dönemin sonunda sivil toplum alanında ulusal nitelikten daha bölgesel ve küresel bir yaklaşım ve faaliyet düzeyine geçildiği de görülmektedir.”¹⁵³

STK'lar genel olarak demokratikleşmenin ve ekonomik kalkınmanın katalizörlerinden birisi olarak kabul edilirler. Bu bağlamda, özellikle son yıllarda dünyanın eriştiği gelişmişlik düzeyine bağlı olarak, STK'lar ülkemizde de bilinirlik kazanmış, sayılarında önemli artışlar meydana gelmiş, STK kavramı ve söylemi siyasi partiler ve devlet birimleri tarafından sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır.¹⁵⁴

Herhangi bir STK'nın ihdası, desteklenmesi, yaygınlık kazanması, kabul görmesi veya toplumsal yaşama başarılı bir şekilde eklemlenmesi, dönem koşullarından ayrı düşünülemez. STK varlığının hukuki bir temele oturtulması, hareket alanlarının kısıtlanmaması, faaliyetlerinin desteklenmesi ve ülke içerisindeki fikri hürriyet alanının zengin olması, STK'ların gelişimi açısından son derece önemlidir.

Bununla birlikte, sivil toplum kuruluşlarının belirli sorunlarla karşı karşıya kalması bütünüyle kaçınılmaz olmaktan uzaktır. Risk, tehlike ve maruz kalma gibi unsurlar sivil toplum kuruluşlarının kendisi için de geçerlidir. Bu bağlamda, Türkiye'de sivil toplum

¹⁵³ Ahmet İçduygu, Zeynep Meydanoğlu ve Deniz Ş. Sert, a.g.e., s. 57.

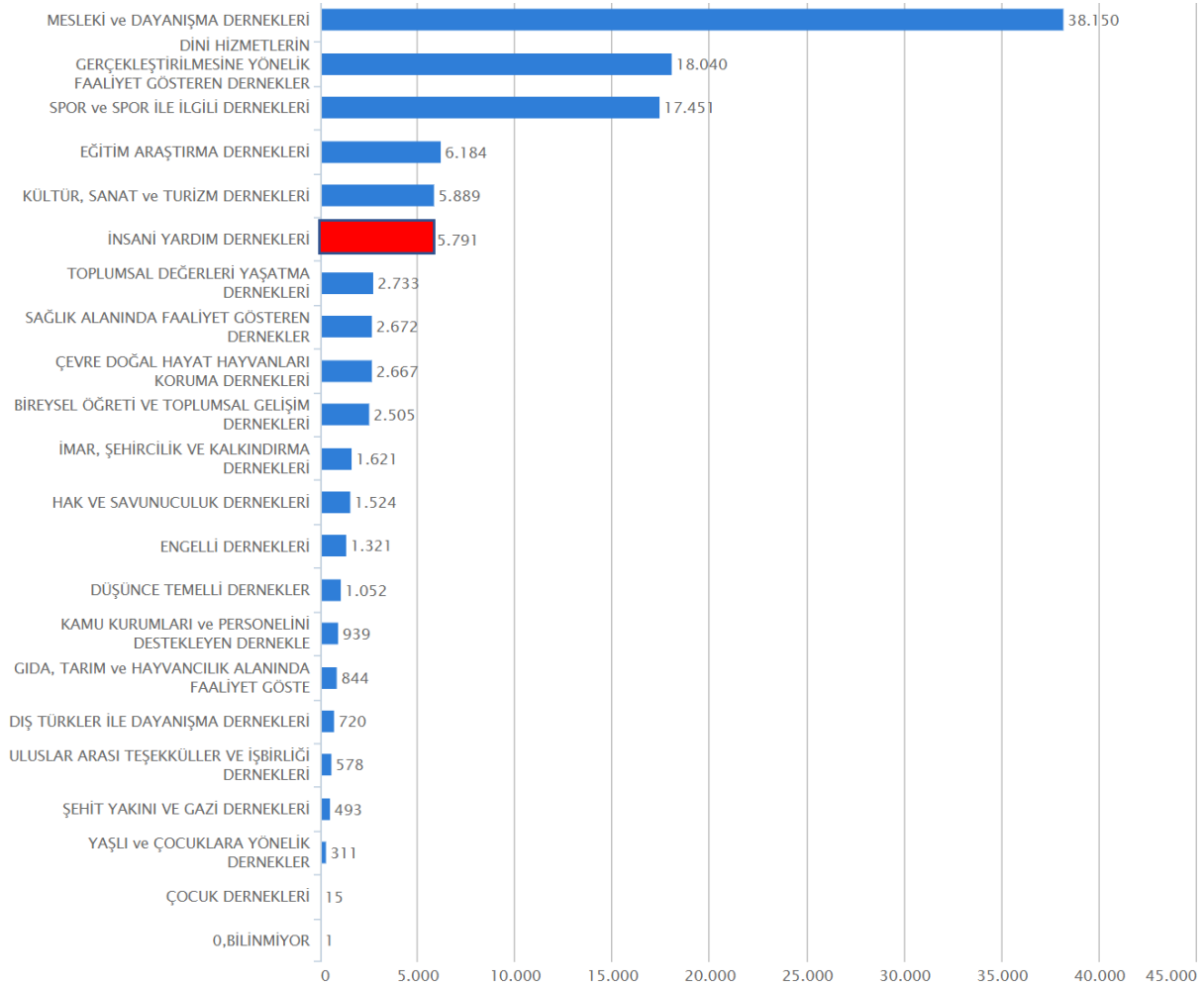
¹⁵⁴ Karakaş, a.g.e., s. 32.

kuruluşlarının karşılaştığı birtakım sorunlar ile bunlara yönelik çözüm önerilerini aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür:

- Türkiye’de öteden beridir sivil toplum kuruluşlarının fonlanması veya fon kaynakları temelinde meydana gelen tartışmalar; sivil toplum kuruluşlarına tanınacak imtiyazların, maddi desteklerin veya sağlanacak finansmanın ne şekilde ve hangi ölçütlerde belirleneceği ve fon talebinde bulunan sivil toplum kuruluşlarından hangilerine neye göre fon tahsis edileceği hususlarındaki belirsizlikler etrafında şekillenmeye devam etmektedir. Bu nedenle; devlet, vatandaş ve sivil toplum kuruluşu arasında karşılıklı güveni tesis edecek bir mekanizmanın olması gerekmektedir. Böylelikle, vatandaşın devlete karşı itimadı sağlanabilecek ve sivil toplum kuruluşları ile kamuoyunun devlete karşı oluşabilecek güvensizlikleri ortadan kaldırılabilir. Bu türden bir ortamın gerçekleşebilmesi için devletin sivil toplum kuruluşlarına destek verme kısıtlarını şeffaf olarak beyan etmesi ve bunları tüm ilgililer, muhataplar ve kurumların kolayca erişebileceği bir mecra üzerinden yayınlaması gerekmektedir.
- Devlet tarafından sağlanacak fonun neye göre ve hangi miktarlarda tahsis edildiği, destek alan projenin veya sivil toplum kuruluşunun ilgili fonu doğru şekilde ve amacına uygun olarak kullanıp kullanmadığı yakından takip edilmelidir. Böylelikle, kamu vicdanında müphem kalabilecek noktaların önü alınabilecek ve güven ortamının sürekliliği sağlanabilecektir.
- Devlet ve kamusal birimler, benzer alanlarda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına eşit mesafede kalabilmelidir. Fon, sivil toplum kuruluşunun ismine değil önerilen projeye tahsis edilmelidir. Projenin, uygulanabilir ve sonuç alabilir nitelikte olmasına dikkat edilmelidir. Ayrıca, projesi onaylanan sivil toplum kuruluşunun daha önce gerçekleştirdiği projelerine yönelik bir tahkikat yapılması, kaynakların doğru kullanılması adına önemlidir.¹⁵⁵

¹⁵⁵ F. Gündoğdu, “Merkezi ve Yerel Yönetimlerin STK’lara Desteğinin Objektif Ölçütlere Kavuşturulması”, *Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu: Avrupa Birliği Yolunda Türkiye’de STK-Devlet İlişkisi*, Tarih Vakfı, İstanbul, 2001, s. 87-88.

Şekil 7: Faaliyet Alanlarına Göre Sivil Toplum Kuruluşları¹⁵⁶

4.2. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın Kurulması

Doğal afetlerin ortaya çıkardığı maddi ve manevi kayıplar dolayısıyla afet ve insani yardım yönetimi koordinasyonunun titizlikle ele alınması ve yasal bir çerçeve oturtulması, kaçınılmaz bir gereklilik hâlini almıştır.

Bu yöndeki ilk adımlar, 1939 Erzincan Depremi sonrasında atılmış ve doğal afetlere özgü politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Akabinde, 1959 tarihinde hazırlanan 7269 Sayılı "Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun"¹⁵⁷ kapsamında, afet yönetimi ve koordinasyonu özelindeki boşlukların, eksikliklerin ve aksaklıkların giderilmesi amaçlanmıştır. Türkiye, yaklaşık 30 yıl gibi uzun bir müddet

¹⁵⁶ <https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarina-gore-dagilimi> (25.07.2022).

¹⁵⁷ "Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun", T.C. Resmi Gazete, 25 Mayıs 1959, Sayı 10213.

boyunca 7269 Sayılı düzenleme hükümlerini tatbik etmiştir. Daha kapsamlı düzenlemeler, 1988 yılında bütün devlet imkânlarının afet bölgesine zaman kaybedilmeksizin hızla ulaştırılmasını ve afetlerden etkilenen vatandaşlara en etkin ilk yardımın ulaştırılmasını öngören "Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik"¹⁵⁸ ile olmuştur. Türkiye’de afet yönetimi ve koordinasyonunun olgunluk kazandığı ve bir dönüm noktası olarak nitelendirilmekte olan tarih ve hadise ise 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi’dir. Ülkenin afet tarihinde görülmemiş can kaybına ve geniş çapta hasara neden olan deprem, afet ve insani yardım yönetimi anlayışının derinlemesine ve tüm paydaşlarca ele alınmasını zorunlu hâle getirmiştir.¹⁵⁹

Afet ve acil durum hâllerinde sorumluluk üstlenen ve gerekli koordinasyonu sahada mümkün kılan uzman bir kuruluş henüz kurulmamışken, Türkiye’de; İçişleri Bakanlığı’na bağlı Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı’na bağlı Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve Başbakanlık’a bağlı Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü, afetlerden sorumlu üç farklı otorite olarak faaliyet göstermekteydi.¹⁶⁰ Marmara Depremi’nin beraberinde getirdiği yıkımların bir daha yaşanmaması ve gerekli önlemlerin daha geniş bir perspektifle alınmasını temin etmek üzere, yukarıda bahsi edilen 3 farklı afet otoritesi kapatılmış ve 2009 yılında çıkarılan 5902 Sayılı yasa ile Başbakanlık uhdesinde Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD] kurularak, afet yönetimi ve koordinasyonuna ilişkin tüm yetki, görev ve sorumluklar tek bir çatı altında toplanmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne ilişkin düzenlemeler uyarınca, 15 Temmuz 2018 tarihinde yayınlanan 4 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi¹⁶¹ ile Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, İçişleri Bakanlığı’na bağlanmıştır.¹⁶²

“Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması, afetlere müdahale edilmesi ve afet sonrasındaki iyileştirme çalışmalarının süratle tamamlanması amacıyla gereken faaliyetlerin planlanması, yönlendirilmesi, desteklenmesi, koordine edilmesi ve etkin uygulanması için ülkenin tüm kurum ve kuruluşları arasında iş birliğini sağlayan, çok yönlü, çok aktörlü, bu alanda kaynakların rasyonel kullanılmasını gözetken, faaliyetlerinde disiplinler arası çalışmayı esas alan iş odaklı, esnek ve dinamik yapıda

¹⁵⁸ “Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik”, *T.C. Resmî Gazete*, 8 Mayıs 1988, Sayı 19808.

¹⁵⁹ <https://www.afad.gov.tr/afad-hakkinda> [18.06.2022].

¹⁶⁰ Kaya, a.g.e., s. 76.

¹⁶¹ “Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”, *T.C. Resmî Gazete*, 15 Temmuz 2018, Sayı 30479.

¹⁶² <https://www.afad.gov.tr/afad-hakkinda> [18.06.2022].

teşkil edilmiş bir kurumdur. Bu çerçevede; ülkemizde yeni bir afet yönetim modeli uygulamaya konulmuş olup, getirilen bu model ile öncelik "**Kriz Yönetimi**"nden "**Risk Yönetimi**"ne verilmiştir. Günümüzde "**Bütünleşik Afet Yönetimi Sistemi**" olarak adlandırılan bu model, afet ve acil durumların sebep olduğu zararların önlenmesi için tehlike ve risklerin önceden tespitini, afet olmadan önce meydana gelebilecek zararları önleyecek veya en aza indirecek önlemlerin alınmasını, etkin müdahale ve koordinasyonun sağlanmasını ve afet sonrasında iyileştirme çalışmalarının bir bütünlük içerisinde yürütülmesini öngörmektedir."¹⁶³

4.2.1. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın Yapısı ve Rolü

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı hakkında yeni bir yapılanma içeren kanuni düzenleme, 9 Haziran 2022 tarihli *Resmî Gazete* içerisinde yayınlanmıştır. Mevcut düzenleme, 2018 tarihli 4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'ni referans almaktadır. Değişikliklerin, ekleme ve çıkarmaların hem STK özelinde hem de afet ve insani yardım yönetimi bağlamında günün ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir yapıda ele alındığı gözlemlenmektedir. Bu kısım içerisinde, bahse konu revizyon üzerinde durulacaktır. Düzenleme içerisinde dikkat çeken husus, AFAD'ın teşkilat yapısında önemli değişikliklere gidildiği, afet yönetimi ve koordinasyonun daha etkin yapılabilmesini mümkün kılacak yeni kadroların tahsis edildiği ve mevcut düzenlemelerin afet terminolojisiyle uyumlu hâle getirildiğidir.

Yeni düzenleme içeriğine geçmeden önce, "Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" içerisinde gerek afet yönetimi gerekse de STK'lara yapılan atıflara değinmekte fayda bulunmaktadır. Aşağıdaki alıntılarının bütünü, referans gösterilen Kararname içerisinden alınmıştır. Bu bağlamda, Madde 30 ve 31 şöyle geçmektedir.¹⁶⁴

“[Amaç ve Kapsam] Madde 30 - [1] Bu Bölümün amacı, afet ve acil durumlar ile sivil savunmaya ilişkin hizmetleri yürütmek üzere İçişleri Bakanlığına bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın kurulması, teşkilatı ile görev ve yetkilerini düzenlemektir.

[2] Bu Bölüm; afet ve acil durumlar ile sivil savunmaya ilişkin hizmetlerin ülke düzeyinde etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli önlemlerin alınması ve olayların meydana gelmesinden önce hazırlık ve risk azaltma, olay sırasında yapılacak müdahale ve olay sonrasında gerçekleştirilecek iyileştirme çalışmalarını yürüten kurum ve kuruluşlar arasında

¹⁶³ <https://www.afad.gov.tr/afad-hakkinda> [18.06.2022].

¹⁶⁴ “Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”, *Resmî Gazete*, 15 Temmuz 2018/30479, Sayı, 4.

koordinasyonun sağlanması, yurt içinde ve yurt dışında insani yardım operasyonlarının yapılması ve koordine edilmesi ile bu konularda politika önerilerinin geliştirilmesi ve uygulanması hususlarını kapsar.

[Tanımlar] Madde 31 - [1] Bu Bölümde yer alan;

a) Acil Durum: Toplumun tamamının veya belli kesimlerinin normal hayat ve faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan ve acil müdahaleyi gerektiren olayları ve bu olayların oluşturduğu kriz hâlini,

b) Afet: Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan doğal, teknolojik veya insan kaynaklı olayları,

c) Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezi: Afet ve acil durumlarda müdahalenin koordine edildiği, 24 saat esasına göre çalışan, kesintisiz ve güvenli bilgi işlem ve haberleşme sistemleri ile donatılan merkezi,

ç) Akreditasyon: Başkanlığın koordinasyonunda çalışılabilmesi için özel kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşlarına uygunluk belgesi verilmesini,

d) Bakan: İçişleri Bakanını,

e) Başkan: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanını,

f) Başkanlık: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığını,

g) Hazırlık: Afet ve acil durumlara etkin bir müdahale amacıyla önceden yapılan her türlü faaliyetleri,

ğ) İnsani Yardım: Doğal afetler, teknolojik afetler, savaş ve toplumsal çatışmalar neticesinde can güvenliği, açlık, susuzluk, kıtlık, geçici barınma, salgın hastalık ve benzeri nedenlerle ihtiyaç sahibi olan yerler için uluslararası toplumun istikrarında önemli bir unsur olması nedeniyle siyasi, ekonomik ve askeri amaçlardan bağımsız yapılacak yardımları,

h) İyileştirme: Afet ve acil durum sebebiyle bozulan hayatın normalleştirilmesine yönelik faaliyetleri ve yeniden yapılanmayı,

ı) Müdahale: Afetlerde ve acil durumlarda can ve mal kurtarma, sağlık, iâşe, ibate, güvenlik, mal ve çevre koruma, sosyal ve psikolojik destek hizmetlerinin verilmesine yönelik çalışmaları,

i) Risk: Belirli bir alandaki tehlike olasılığına göre kaybedilecek değerlerin ölçüsünü,

j) Risk Azaltma: Belirli bir kesim veya alanda geliştirilen afet senaryolarına göre, olası risklerin önlenmesi, kabul edilebilir ölçülere indirilmesi ya da paylaşımı amacıyla alınacak her türlü planlı müdahaleyi,

k) Risk Yönetimi: Ülke, bölge, kent ölçeğinde ve yerel ölçekte risk türleri ve düzeylerini tespit etme, azaltma ve paylaşma çalışmaları ile bu alandaki planlama esaslarını,

l) Sivil Savunma: Düşman saldırılarına karşı halkın can ve mal kaybının en az seviyeye indirilmesi, hayati önem taşıyan her türlü resmî ve özel tesis ve kuruluşların korunması ve faaliyetlerinin devamını sağlayacak iyileştirmenin yapılması, savunma gayretlerinin halk tarafından en yüksek seviyede desteklenmesi ve halkın moralini yüksek tutmak için alınacak her türlü silahsız koruyucu ve kurtarıcı tedbir ve faaliyetleri,

m) Zarar Azaltma: Afetlerde ve acil durumlarda meydana gelmesi muhtemel zararların yok edilmesi veya azaltılmasına yönelik risk yönetimi ve önleme tedbirlerini,

ifade eder.”¹⁶⁵

9 Haziran 2022 tarihli ve 31861 Sayılı *Resmî Gazete* içerisinde yayınlanan 103 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi gereğince 4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nde yapılan diğer önemli değişiklikler şu şekilde sıralanabilir:

- “Sivil Savunma” ifadesi, “Afet ve Acil Durum” olarak güncellenmiştir.
- “Planlama ve Risk Azaltma Dairesi Başkanlığı” ibaresi, “Deprem ve Risk Azaltma Genel Müdürlüğü” şeklinde değiştirilmiştir.
- “Müdahale Dairesi Başkanlığı” ibaresi, “Afetlere Müdahale Genel Müdürlüğü” olarak revize edilmiştir.¹⁶⁶

Değişikliklerin bütünü, elbette yalnızca bunlar değildir. Burada daha ziyade, afet veya STK bağlamındaki değişiklikler esas alınmıştır. 4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’ne 103 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile getirilen değişiklikler, yeni afet yönetim modelinde sivil toplum kuruluşlarının rolünü pekiştiren ve uzmanlaştıran bir etki sunmaktadır.

¹⁶⁵ “Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”, *Resmî Gazete*, 15 Temmuz 2018/30479, Sayı, 4.

¹⁶⁶ “Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”, *Resmî Gazete*, 15 Temmuz 2018/30479, Sayı, 4; “Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”, Kararname Numarası 103, *Resmî Gazete*, 9 Haziran 2022, Sayı 31861.

4.2.2. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde STK'lara Yapılan Atıflar

Yeni dönemin en mühim özelliği, AFAD çatısı altında daha önce görülmemiş bir uygulama olarak sivil topluma özgü bir ihtisas dairesinin planlanmış olmasıdır. Buna göre, Deprem ve Risk Azaltma Genel Müdürlüğü bünyesinde Sivil Toplumla İlişkiler ve Akreditasyon Dairesi'nin kurulması karara bağlanmıştır. Bunun altyapısını, 4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nde vurgulanan hükümlere bağlamak mümkündür. Bu bağlamda, bahse konu kararname içerisinde STK'larla ilişkilendirilebilecek atıflar şu şekilde özetlenebilir:

- AFAD Başkanı'nın görev ve sorumluluklarını tanımlayan 33. maddesinin "c" bendinde, "Sivil savunma [**afet ve acil durum**] arama ve kurtarma birlik müdürlüklerinin görev yerlerini, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları ile koordine ederek belirlemek";
- Planlama ve Risk Azaltma Dairesi Başkanlığı'nın [**Deprem ve Risk Azaltma Genel Müdürlüğü**] görevlerini belirleyen 36. madde "e" bendi 4. fıkrasında, "Hizmet standartlarını ve akreditasyon esaslarını belirlemek ve denetlemek";
- Müdahale Dairesi Başkanlığı'nın [**Afetlere Müdahale Genel Müdürlüğü**] görevlerini belirleyen 37. madde "a" bendinde, "Afet ve acil durum esnasında kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları, yabancı kişi ve kuruluşlara ait her türlü kaynakları değerlendirerek afet veya acil durumun etkilerini gidermeye yönelik müdahale çalışmalarını yürütmek";
- Müdahale Dairesi Başkanlığı'nın [**Afetlere Müdahale Genel Müdürlüğü**] görevlerini belirleyen 37. madde "d" bendinde, "İtfaiye, arama ve kurtarma hizmeti veren kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapmak";
- Müdahale Dairesi Başkanlığı'nın [**Afetlere Müdahale Genel Müdürlüğü**] görevlerini belirleyen 37. madde "g" bendinde, "Yabancı devletlerle ve uluslararası kuruluşlarla görev alanına giren konularda iş birliği yapmak";
- İyileştirme Dairesi Başkanlığı'nın sorumluluklarını tanımlayan 38. maddesinin "d" bendinde, "Afetten etkilenen bölgelerde, kamu kurum ve kuruluşları, mahalli idareler, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içinde afet sonrası yeniden yapılanma ve iyileştirme planlarını hazırlamak, hazırlanan planların uygulanmasını koordine etmek, uygulamaya ilişkin ilerleme raporlarını hazırlamak";

- Sivil Savunma Dairesi Başkanlığı'nın görev sınırlarını açıklayan 39. madde "a" bendinde, "Kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşlarda sivil savunma hizmetlerini planlamak, uygulamak ve denetlemek";
- Sivil Savunma Dairesi Başkanlığı'nın faaliyet alanını açıklayan 39. madde "d" bendinde, "Kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer maddelerin meydana getireceği tehlikelere karşı alınacak önlemleri ve yapılacak çalışmaları tespit etmek ve bunlarla ilgili bakanlık, kamu ve özel kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak";
- Deprem Dairesi Başkanlığı'nın görev ve yükümlülüklerini düzenleyen 40. madde "c" bendinde, "Depreme hazırlık, müdahale ve iyileştirme aşamalarında kullanılabilecek kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları ile yabancı kişi ve kuruluşlara ait her türlü kaynakların tespit ve etkin kullanımını sağlamak";
- Deprem Dairesi Başkanlığı'nın görev ve yükümlülüklerini belirleyen 40. madde "d" bendi 2. fıkrasında, "Deprem gözlemi yapan üniversiteler, yerel yönetimler ve ilgili tüm kurum ve kuruluşlar deprem gözlem verilerini eşzamanlı olarak Başkanlığa aktarır. Meydana gelen depremin büyüklük ve şiddeti gibi temel veriler kamuoyuna resmî olarak sadece Başkanlık tarafından duyurulur";
- Personel ve Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'nın görev alanını tanımlayan 43. madde "d" fıkrasında, "Ulusal seviyede lojistik hizmetlerini yapmak veya yaptırmak, yerel yönetimler, diğer kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarına destek sağlamak";
- Eğitim Dairesi Başkanlığı'nın görev ve sorumluluklarını açıklayan 42. madde "a" bendinde, "Başkanlığın görev ve sorumluluk alanına ilişkin konularda kamuoyuna yönelik eğitici, aydınlatıcı ve bilinçlendirici faaliyetler yürütmek, topluma yönelik eğitimler düzenlemek, bu konuda ilgili kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve özel sektörle iş birliği yapmak";
- Eğitim Dairesi Başkanlığı'nın görev ve sorumluluklarını belirleyen 42. madde "c" bendinde, "Başkanlığın görev ve sorumluluk alanına giren konularda ilgili kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve özel sektörle iş birliği içerisinde tatbikatlar yapmak veya yaptırmak";
- Eğitim Dairesi Başkanlığı'nın görev ve sorumluluklarını belirleyen 42. madde "d" bendinde, "Başkanlığın görev ve sorumluluk alanına giren konularda kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının ihtiyaçları doğrultusunda eğitim politikası belirlemek, eylem planı oluşturmak ve bu çerçevede eğitim programları oluşturulmasını sağlamak";

- Gönüllü ve Bağışçı İlişkileri Dairesi Başkanlığı'nın faaliyet alanını düzenleyen 44. madde "d" bendinde, "Gönüllülük ile ilgili tüm konularda kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile iş birliği ve koordinasyonu sağlamak";
- Bilgi Sistemleri ve Haberleşme Dairesi Başkanlığı'nın görev ve sorumluluklarını tanımlayan 47. madde "f" bendinde; "Başkanlık birimleri ve diğer ilgili kuruluşlarla iş birliği yaparak bilgi işlem sisteminin etkin ve verimli bir şekilde çalışmasını sağlamak".¹⁶⁷

Bütün bu hükümler, AFAD çatısı altında afet yönetimi ve koordinasyonunda STK'ların entegrasyonuna ilişkin yetki, görev ve sorumlulukların farklı birimler arasında pay edildiğini ortaya koymaktadır. STK'ların bir şekilde sürecin içerisinde kabul edilmiş olması mühim olmakla birlikte afet temelli tüm STK'ların afet ve insani yardım yönetimine etkili bir şekilde tek elden eklemlenememiş olması, zaman ve kaynak israfına neden olabilecek bazı ihmal ve sorunları da beraberinde getirme ihtimalini doğurmaktadır. İhmallerin içerisine insan hayatının salahiyyeti de dâhil edilebileceğinden, Sivil Toplumla İlişkiler ve Akreditasyon Dairesi'nin temellerinin atılmış olması bir dönüm noktasıdır.

4.2.3. Türkiye Afet Müdahale Planı

Sivil toplum kuruluşlarının Türkiye'deki afet ve insani yardım yönetimine etkisini arttırmayı hedefleyen bir başka önemli gelişme olarak, Türkiye Afet Müdahale Planı [TAMP]¹⁶⁸ 20.12.2013 tarih ve 2013/2 sayılı karar ile Yüksek Kurul tarafından onanmış ve 03.01.2014 tarih ve 28871 sayılı *Resmî Gazete* içerisinde yayımlanmıştır.¹⁶⁹

"Türkiye Afet Müdahale Planının [TAMP] amacı; afet ve acil durumlara ilişkin müdahale çalışmalarında görev alacak hizmet grupları ve koordinasyon birimlerine ait rolleri ve sorumlulukları tanımlamak, afet öncesi, sırası ve sonrasındaki müdahale planlamasının temel prensiplerini belirlemektir. TAMP, ülkemizde yaşanabilecek her tür ve ölçekte, afet ve

¹⁶⁷ "Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi", *Resmî Gazete*, 15 Temmuz 2018/30479, Sayı, 4; "Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi", Kararname Numarası 103, *Resmî Gazete*, 9 Haziran 2022, Sayı 31861.

¹⁶⁸ Türkiye Afet Müdahale Planı [TAMP], Bu Plan Afet ve Acil Durumlarda Görev Alacak Bakanlık, Kurum ve Kuruluşlar ile Yapılan Değerlendirmeler Sonucunda AFAD Tarafından Hazırlanmıştır, T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 20.12.2013.

¹⁶⁹ T.C. *Resmî Gazete*, 3 Ocak 2014 Cuma, Sayı 28871.

acil durumlara müdahalede görev alacak, bakanlık, kurum ve kuruluşlar, özel kuruluşlar, STK'lar ve gerçek kişileri kapsar.”¹⁷⁰

4.2.4. AFAD Gönüllülük Sistemi

Kendi arzusuyla, toplumsal huzurun tesisinde doğrudan etkisi bulunan dayanışma ve yardımlaşma gibi ülkülerle bireysel çıkar gözetmeksizin ve herhangi bir maddi karşılık beklemeksizin yalnızca topluma fayda sağlamak hissiyatıyla imkânları ölçüsünde fiziksel kuvvetini, zamanını, bilgi birikimini, yetenek ve tecrübelerini kullanarak afet ve acil durumlar öncesinde, sırasında ve sonrasında toplum hizmeti çalışmalarına katılan kişiler, "AFAD Gönüllüsü" olarak tanımlanmaktadır. AFAD gönüllüleri bu özellikleri itibarıyla AFAD personeline alternatif görülemez veya tehdit teşkil edemez. Her iki taraf, aynı amaç ve hissiyat çerçevesinde iş birliği ve yardımlaşma dâhilinde birbirlerinin güçlerini arttıracak çalışmalarda bulunurlar. Buna göre, AFAD gönüllülük sisteminin hedefleri kısaca şu şekilde özetlenebilir:

- “Toplumda afetlere hazırlık ve gönüllülük bilincinin yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmak. Bu amaçla başvuru yapmış Temel AFAD Gönüllülerinin afet öncesi, sırası ve sonrasında doğru davranışlar ve alması gereken tedbirler konusunda gönüllülük sisteminden aldıkları uzaktan eğitimlerle farkındalık kazanması ve bilgi sahibi olması ile bu farkındalığı çevresinde yaygınlaştırmasını sağlamak;
- Destek AFAD Gönüllüsü olmayı talep eden gönüllülerimizin İl Müdürlüklerimizce düzenlenecek faaliyet, eğitim ve tatbikatlarla yetkinliklerini artırmak;
- AFAD ve gönüllülerinin katkılarıyla afetlerin getireceği maddi ve manevi zararı en aza indirmek ve toplumu afet ve acil durumlara karşı daha dirençli hâle getirmek;
- Afet ve acil durumlardan etkilenmiş topluluklara daha etkin bir hizmet sağlamak.”¹⁷¹

4.2.5. AFAD Akreditasyon Sistemi

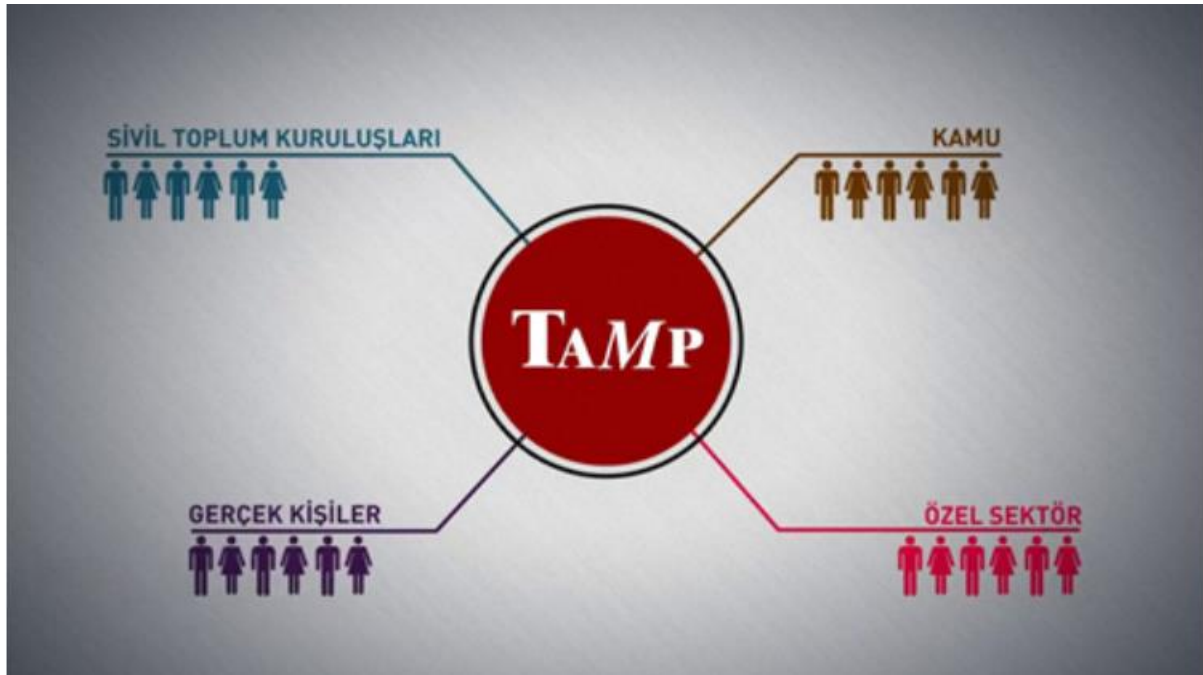
AFAD Akreditasyon Sistemi, Türkiye Afet Müdahale Planı çerçevesinde afet ve acil durumlarda sunulacak hizmetler ve bu alanlarda faaliyet gösterecek olan STK'lar, kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör kuruluşları ve AFAD gönüllüsü olmayı arzulayan kişiler arasında; afet ve insani yardım bağlamında sunulacak hizmetlere ilişkin standartların belirlenmesi, koordinasyonunun sağlanması, kalitenin artırılması ve sürekliliğin sağlanması için uygulanacak olan akreditasyonunun usul ve esaslarını tanzim etmek hedefiyle oluşturulmuştur.

¹⁷⁰ <https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-mudahale-planı> [19.06.2022].

¹⁷¹ <https://gonullu.afad.gov.tr/> [19.06.2022].

AFAD Akreditasyon Sistemi, bütüncül ve yeknesak standartlar getirmek ve acil durumlara ilişkin çalışmalara katılma, iş birliğinde bulunma, koordinasyon, etkinlik ve verimliliği artırma gibi hususlarda önemli faydalar sağlamaktadır. Sisteme akredite olanlar da TAMP sisteminde yer alma imkânı elde etmekte; görev, tatbikat ve eğitim gibi hazırlayıcı, eğitici ve önleyici faaliyetlere katılım hususlarında avantaj sahibi olmaktadır.¹⁷²

Şekil 8: Türkiye Afet Müdahale Planı Temel Bileşenleri

4.3. Türkiye’de Afet Yönetimi ve Sivil Toplum Kuruluşları

“17 Ağustos 1999 tarihinde İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Yalova, Bolu, Eskişehir ve Bursa’da etkili olan 7,4 büyüklüğündeki Marmara depremi ve 12 Kasım 1999 tarihinde Bolu’da meydana gelen 7,2 büyüklüğündeki Düzce depremleri ile sel, heyelan, çığ, uçak kazaları, vb. büyük kayıplar vermemize neden olmuştur. Böylece, Türkiye’de afetler, afet ve acil durum yönetimi konusunda kamu ve özel sektör çalışanlarının, sivil toplum örgütlerinin ve genel olarak bütün toplumun afetler ve acil durum yönetimi konusunda daha iyi bir eğitim ve öğretime ihtiyacı olduğunu ortaya koymuştur.”¹⁷³

Sivil toplum kuruluşlarının 1999 Depremi sonrasında önemli sorumluluklar üstlendikleri, görülmemiş fedakârlıkta bulundukları, halkın hissiyatına tercüman oldukları,

¹⁷² <https://akreditasyon.afad.gov.tr/tr> [19.06.2022].

¹⁷³ D. Ural ve diğ., “Eğitim ve Halkın Bilinçlendirilmesi Çalışma Grubu Strateji Raporu”, İstanbul Teknik Üniversitesi Afet Yönetim Merkezi ve AFAD, Ankara, 2010, s. 5.

yüklendikleri yükümlülükleri başarıyla yerine getirdikleri, halkın güvenini ve takdirini kazandıkları ifade edilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi 1999 Depremi, Türkiye’de afet ve insani yardım yönetimindeki eksiklikleri ve boşlukları gün yüzüne çıkarmıştır. Merkezi idare, yerel yönetim ve sivil inisiyatifler arasında beliren iletişim eksikliği ve iş birliği zafiyeti, yasal mevzuattaki aksaklıklar, afetlerin ortaya çıkardığı maddi manevi kayıpları azaltmak amacıyla geliştirilmiş politika ve planlama eksiklikleri diğer önemli sorunlar olarak yeni arayışların temelini oluşturmuştur.¹⁷⁴

1999’da yaşanan felaket sonrasında kamu yetkilileri ve devlet birimlerinden önce gönüllülerin afet bölgesine intikal ederek arama-kurtarma ve yardım faaliyetlerine girişmesi sayesinde çok sayıda hayat kurtarılmıştır. Bununla birlikte, kurumsal ve profesyonel bir afet yönetim sistemi bulunmadığından ve afet akreditasyon kültürü gelişmediğinden, müdahaleler plansız yapılmış ve zaruri boyut arz eden koordinasyon sağlanamamıştır. Bu nedenle, çok sayıdaki sivil inisiyatif; öncelik belirleme, olaylara nasıl ve ne şekilde müdahale edilmesi gerektiği hususlarında yetersiz kalmıştır. Doğal olarak, zaman kaybı ve kaynakların doğru kullanılamaması gibi durumlar ortaya çıkmıştır. Bütün bunlara rağmen, STK’ların 1999 yılında afet ve insani yardım yönetimi süreçlerinde tesis etmiş olduğu güçlü intiba ve yapmış oldukları fedakârlık dile getirilmeye devam edilmektedir.¹⁷⁵

“Türkiye’de afete hazırlık ve müdahale misyonunu üstlenmiş olan en büyük STK olarak Kızılay yıllardır gönüllülük sistemini yürütmektedir. Fakat Kızılay’ın afet gönüllüleri, yaşadıkları mahalle ölçeğinde değil profesyonel afet müdahale ekiplerinin içinde görev yapmaktadır. Ancak, afet gönüllüleri programını oluştururken, Kızılay’ın gönüllü yönetim kapasitesini geliştirme ve Zarar Görebilirlik ve Kapasite Değerlendirme [ZKD] yöntemini topluma dayalı programları ile bütünleştirme deneyimlerinden yararlanılabilir. Kızılay, 1999 depremleri sonrasında hem yerel hem de uluslararası çabalar ve IFRC’nin desteği sonucu yeniden yapılandırılmıştır. Kızılay şimdi risk azaltma çalışmaları için farkındalık yaratma adına gönüllüler ve toplum liderleri ile kapasitesini şube bazında geliştirmektedir.”¹⁷⁶

¹⁷⁴ S. Kayastü, “Afet Yönetiminin Kurumsallaşmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”, *Afet Risk Yönetimi: Risk Azaltma ve Yerel Yönetimler*, İstanbul, 2007, s. 67-71.

¹⁷⁵ Kaya, a.g.e., s. 97.

¹⁷⁶ D. Ural ve diğ., “Eğitim ve Halkın Bilinçlendirilmesi Çalışma Grubu Strateji Raporu”, İstanbul Teknik Üniversitesi Afet Yönetim Merkezi ve AFAD, Ankara, 2010, s. 6.

4.4. Afetlerle Öne Çıkmış Sivil Toplum Kuruluşları

Türk toplumunun tarihsel süreçte üstüne koyarak zengin bir birikime dönüştürdüğü dayanışma kültürünün bir yansıması olan STK'ların, afetlerdeki pozitif katkısı gittikçe artmaktadır. STK'lara atfedilen sürekli önemin sonucu olan bu katkı, devlet birimleri ve vatandaşların ortak bir paydada buluşmasıyla ortaya çıkmıştır. Afet tehlikesinin gündelik yaşamın bir parçası hâline geldiği devletler nazarında veya bir başka ifadeyle, afet riskinin mevcut olduğu ülkeler nezdinde STK'lar, sahadaki esas ortak olarak öne çıkmaktadır.

Bu bakımdan, afetlerle yaşamak zorunda kalmış ve insan yaşamı için tehdit oluşturan her tür felaketten mustarip ülkelerde afete özgü resmî ihtisas birimleri ile devlet erkine ek olarak sivil toplum kuruluşlarının afet ve insani yardım yönetiminin her bir safhasında aktif ve etkin bir şekilde var olması, mutlak surette gereklidir. Bu birliktelik, aynı zamanda bir zorunluluk hâlidir. Afet risklerinin tespiti, mevcut ve tespit edilen risk durumlarının minimize edilmesi ve idaresi, afet durumlarında etkin müdahale ve etkili rehabilitasyon çalışmaları için devlet, sivil toplum kuruluşları, gönüllüler ve akla gelebilecek diğer tüm paydaşların eksiksiz bir koordinasyon içinde olması ve iş birliği sergilemeleri beklenmektedir. 1999 Marmara Depremi bu türden bir uyumun, birlikteliğin, kolektif hareket kabiliyeti ve koordinasyonun belirgin bir şekilde görünürlük kazandığı en büyük afetlerden ilkidir. STK'ların afet anlarında üstlendiği sorumluluk alanları arasında arama-kurtarma çalışmaları, iâşe, barınma, sağlık, psikososyal ve insani yardım başta gelmektedir. Aşağıda temas edilen STK'lar, genel olarak bu hususlardaki rolleriyle afet süreçlerinin değerli ve yeri doldurulamaz aktörleri olmuştur.

4.4.1. Arama Kurtarma Faaliyetlerinde Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanları itibariyle sistematik bir düzene oturtulması gerektiği ihtiyacı, STK'ların akreditasyonu uygulamasına temel oluşturmuştur. Hangi STK'nın nerede ve ne şekilde afete müdahale edeceği ve afet yönetimine dâhil edileceği hususu hem kaynakların doğru kullanımı hem de maddi ve manevi kayıpların minimize edilmesi adına önemlidir. Afet alanı için ciddi risk ve tehlike anlamına gelen düzensizlik, aksaklık, kaos ve karmaşa gibi faktörlerin ortadan kaldırılabilmesi veya bu türden istenmeyen hâllerin önünü alabilmek için faaliyet bazlı bir STK tasnifine gidilmiştir.

4.4.1.1. AKUT Arama Kurtarma Derneği

Türkiye'de ismi en çok duyulan ve ilk öne çıkan STK'ların başında AKUT gelmektedir. 1995 yılında kurulduktan kısa bir süre sonra 1996 yılında "AKUT Arama Kurtarma Derneği"

şeklinde bir isim değişikliğine gitmiştir.¹⁷⁷ Bilinirlik ve tanınırlık kazandığı dönem, 1999 Marmara Depremi'dir.¹⁷⁸

Marmara Depremi'nin harabe hâline getirdiği yerlerdeki çalışmaları, hayat kurtarmakla özdeşleştirilmiştir. STK'ların esas faaliyet alanı ya da en acil ve en önemli önceliği hayat kurtarmak olarak değerlendirilebilir. Faaliyet alanları çeşitlilik göstermediği gibi daha çok afetlerin yaşanmasına müteakiben ortaya çıkan görünüm ile başa çıkması beklenen STK'ların, kendilerine biçilen bu hayati role ait yansımaları halen yazılı ve görsel basında takip edebilmek mümkündür.

Farklı krizlerdeki arama-kurtarma faaliyetlerinin haricinde ve henüz yeni bir STK olarak yapılanmasını sürdürürken Marmara Depremi'nin meydana gelmesi hem Türkiye hem de AKUT'un kendisi için gerçek bir test olmuştur. Depremi hemen sonrasında başlayan arama-kurtarma çalışmalarıyla toplumun teveccühünü ve saygısını kazanmıştır. Bugünden bakıldığında oldukça küçük bir sayı olarak görülse de AKUT 150 gönüllüsüyle sıra dışı bir fedakârlık örneği sergilemiş ve yaklaşık 200'ün üzerinde insanın hayatını kurtarmıştır. Hayatını kaybeden afetzedelerin enkaz altından çıkarılması çalışmalarına da kesintisiz katkı sunan AKUT, dönem itibarıyla belki de hiçbir yerli STK'nın sahip olamayacağı bir itibar kazanmıştır. AKUT hakkındaki bir diğer önemli özellik de STK'ların Türkiye'de kaydetmiş olduğu gelişimdeki öncü ve belirleyici rolüdür. AKUT'un faaliyetleri ve çalışmaları, sivil toplum kuruluşlarının olgunluk kazanmasına temel oluşturmuştur. Marmara Depremi'yle Türkiye'de STK'ların seviye atlamasında ve gönüllü faaliyetlerin yaygınlık kazanmasında referans alınmıştır. Birçok STK kendi bünyesinde özellikle arama-kurtarma birimleri kurmuş ve profesyonel ekipler oluşturmuştur.¹⁷⁹

4.4.1.2. GEA Arama Kurtarma

AKUT'tan bir yıl önce kurulan GEA -Toprak Ana-, 1994'te Yeni Yüksektepe Kültür Derneği üyelerince vücuda getirilmiştir. Tamamı farklı meslek kollarına mensup üyeler; arama-kurtarma, sosyal sorumluluk ve ekoloji alanlarında farkındalık yaratmak ve katkı sunmak üzere GEA çatısı altında bir araya gelmiştir. Bunlara ek olarak, ihtiyaç hasıl olması durumunda felaket bölgelerinde tıbbi ve insani yardım faaliyetleri de icra edebilmektedir. GEA'nın, afetten etkilenmesi muhtemel büyük şehirlerde olan İstanbul, Ankara, İzmir,

¹⁷⁷ Mücahit Günaydın, Özgür Tatlı ve Esra Ersöz Genç, "Arama Kurtarma Örgütleri ve Ulusal Medikal Kurtarma Ekipleri [UMKE]", *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, s. 59.

¹⁷⁸ <https://www.akut.org.tr/tarihce> [24.06.2022].

¹⁷⁹ <https://www.akut.org.tr/tarihce> [24.06.2022].

Eskişehir, Bursa ve Van şehirlerinde mukim, tam donanımlı ve gerekli eğitim süreçlerini tamamlamış arama-kurtarma ekiplerine ek olarak İzmir ve Adana illerinde de arama-kurtarma faaliyetlerine katılmak için hazır bekleyen destek ekipleri bulunmaktadır.¹⁸⁰

4.4.1.3. AKA Arama Kurtarma Araştırma Derneği

Marmara Depremi sonrasında kurulmuş STK'lardan olan AKA, deprem esnasında sorumluluk üstlenmiş alanında uzman bireyler tarafından kurulmuştur. Gönüllülerin de katılımıyla dernek bünyesinde bir araya gelmiş kişilerin oluşturduğu mesleki bir zenginlik ortaya çıkmıştır. Üyelerinin çoğunluğunu mühendis ve mimarların oluşturduğu AKA'nın genel merkezi İstanbul'dur. Yapılanmadaki uzmanlık, belirlenmiş olan faaliyet alanlarında kendisini göstermektedir: Arama-kurtarma seferberliğinde yer alabilecek gönüllüleri tespit etmek, belirlenen kişilerin uygun eğitimleri almasını sağlamak, arama-kurtarma faaliyetlerinde görev icra edebilecek kişilerin yurt içinde ve yurt dışında afet alanında tecrübe sahibi uzman kimselerce eğitime tabi tutulmalarını temin etmek, afetlere özgü sempozyumlar organize etmek, belirli aralıklarda afet tatbikatları düzenlemek, afete ilişkin hususlarda araştırma yapmak ve afet farkındalığı geliştirilmesinde etkisi olabilecek kitap, broşür, dergi ve bülten gibi yayınlar çıkarmak.¹⁸¹

4.4.1.4. Mahalle Afet Gönüllüleri

Afet farkındalığını yerele yaymayı gaye edinmiş Mahalle Afet Gönüllüleri [MAG] Vakfı, 2007'de kurulmuştur. Yapılanma noktasında kısmen diğer STK'lardan ayrılan MAG, 100'den fazla mahallede 5000'i bulan gönüllü ordusuyla çalışmalarına devam etmektedir. Genel merkezi İstanbul olan vakfın temel özelliği, mahalle ölçeğinde afetlere müdahale süreçlerinde imkân ve kabiliyetleri hazır ve güçlü tutmasıdır. Afet anlarında profesyonel desteği beklemeksizin afete etki edebilen bilinçli bir toplum amaç edinmiş anlayışa göre afet anlarında lokaldeki kişilerin ilk müdahalede bulunabileceği, öncelikli olarak kendisinin ve ailesinin güvenliğini sağlayabileceğini, daha sonra komşuları ve geri kalan mahalle sakinlerine ulaşarak destek olunabileceğini; uzman arama-kurtarma ve destek ekiplerinin afet alanına intikal etmesiyle de onlara destek olabileceğini ve koordinasyonun bu şekilde sağlanabileceğini öngörmektedir. Yerele hitap eden bu girişim haricinde afete hazırlık, afet risklerini azaltmak,

¹⁸⁰ <https://gea.org.tr/hakkimizda> [24.06.2022].

¹⁸¹ <http://www.aka-arama.org> [30.06.2022].

afet eğitimleri vermek, afet süreçlerine müdahil resmî kurumlarla iş birliğinde bulunmak ve ortak çalışmalar yapmak gibi yükümlülükleri yerine getirmektedir.¹⁸²

4.4.1.5. Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi

Bu kısımda yer verilen STK'ların içerisinde farklı bir görünüm sunan Ulusal Medikal Kurtarma Ekibi [UMKE], Marmara Depremi'nin görünür kıldığı eksikliklerden birisine yanıt olarak Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Acil ve Afetlerde Sağlık Hizmetleri Daire Başkanlığı koordinasyonunda afetzedelere tıbbi müdahalede bulunmak amacıyla 2004 yılında kurulmuştur. Başlıca sorumluluk alanları; afetzedelere afet mahallinde minimum süre içerisinde tıbbi müdahalede bulunmak, arama-kurtarma faaliyetleri sırasında kurtarılmış afetzedeleri hızlı ve doğru yöntemlerle ilgili sağlık birimlerine ve görevlilerine teslim etmek ve başta ilgili afet birimleri olmak üzere tüm kurum ve kuruluşlarla iş birliği tesis etmektir. UMKE'nin faaliyetlerini icra eden personel, sağlık birimlerinde görev yapan uzman ve tecrübe sahibi sağlık çalışanları arasından gönüllü seçilir. Tıbbi müdahalelerin haricindeki çalışmalar için de isteyen kişiler ilgili UMKE ekiplerine gönüllü olarak katılabilmektedirler.¹⁸³

4.4.1.6. Türkiye Radyo Amatörleri Cemiyeti

Afet yönetiminin tüm vatandaşların ve birimlerin müşterek koordinasyonunda olması gerektiği düşüncesi temelinde kurulan Türkiye Radyo Amatörleri [TRAC], haberleşme boyutu itibarıyla önemli bir sivil toplum örgütüdür. Bugün dahi orta ve yoğun şiddetteki afet durumlarında haberleşme altyapısının zarar görebildiği gerçekliği karşısında, teknolojik imkânların yeterince gelişmediği ve haberleşmenin geleneksel şekilde sınırlı sayıdaki iletişim araçlarıyla sağlandığı dönemlerde TRAC'ın üstlendiği rolün ehemmiyeti kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. İnsanlar doğal olarak afetlerin meydana geldiği bölgelerdeki yakınlarla en hızlı şekilde ulaşım durumları hakkında bilgi edinmek ister. Bu temennilerinin kesintiye uğraması veya sürdürülebilir olmaması, afet alanı haricindeki kitleler için de önemli bir sorun hâline dönüşebilmektedir. Artık günümüzde özellikle sosyal platformlar veya mecralar üzerinden afet bölgesine ulaşabilmek veya oradan haber almak mümkün olsa da afet alanı içerisindeki resmî iletişim ağları, yerel ve ulusal radyolar, internet altyapısı ile işler hâlde bulunan posta ve lojistik ağı, doğru bilgi ve hızlı müdahale noktasında kritik rol oynamaktadır.

¹⁸² https://tr.wikipedia.org/wiki/Mahalle_Afet G%C3%B6n%C3%BCll%C3%BCleri [30.06.2022].

¹⁸³ Mucahit Günaydın ve diğ., a.g.m., s. 59-62.

1962’de tesis edilen TRAC, Türkiye’de afet ve acil durum hâllerinde hizmet vermeyi yükümlülük addetmiş ilk gönüllü kuruluş olarak 1991 Tiflis Depremi, 1992 Erzincan Depremi, 1995 Dinar Depremi, 1998 Batı Karadeniz Sel Felaketi, 1998 Adana-Ceyhan Depremi ve Marmara Depremi dönemlerinde mühim hizmetlerde bulunmuştur. Ülke çapındaki şubeleri ve temsilcilikleri sayesinde afet bilinci yüksek bir haberleşme ağından söz etmek mümkündür. Bu rolü ve kapasitesi dolayısıyla Kandilli Rasathanesi ile iş birliği protokolü imzalanmıştır. Buna göre, deprem rasatlarının otomatik ve kesintisiz -internet ve telefona bağımlı olmaksızın, afet anlarında dahi enformasyon sağlayacak şekilde- dağıtımını hedefleyen ve aynı zamanda Amatör Telsizciliğin özgün aracı olan "APRS" sistemiyle işleyen bir ağ kurulmuştur. 60’ı aşkın ili kapsayan, Türkiye’nin etrafındaki 8 ülkeye ulaşan ve sistematik olarak geliştirilmeye devam edilen bu ağdan gelecekte farklı şekillerde istifade edilebileceği tahmin edilmektedir. TRAC, AFAD tarafından geliştirilmiş olan TAMP’ın destek çözüm ortaklarından birisi olarak, AFAD ile yakın iş birliğinde bulunmaya devam etmektedir.¹⁸⁴

4.4.2. İnsani Yardım Faaliyetlerinde Sivil Toplum Kuruluşları

Rusya ve Ukrayna arasında başlayan ve dünya gündemini meşgul etmekte olan son savaş, insanlığın afetlerin haricinde belki de sonu gelmeyecek askeri kriz ve çatışmalardan yıkıcı bir şekilde etkilenmeye devam edeceğini teyit etmektedir. Tıpkı belirli bir döneme kadar afetlerde olduğu gibi savaşların yalnızca belirli coğrafyalarda yaşanabileceğine ilişkin ilkel inanç, Avrupa’da cereyan eden ve tüm dünyayı derinden etkileyen hadiseyle ters yüz olmuştur.

Türkiye sahip olduğu birikim ve tecrübe, teknik imkânlar ve uzman işgücü ile dünyanın herhangi bir noktasında meydana gelen deprem, sel, kuraklık, kıtlık, yangın ve iç karışıklık gibi insan yaşamına tehdit oluşturan durumlarda insani yardım ulaştırmaktadır. Türkiye’nin bu bağlamda insani yardımda bulunduğu son ülke Ukrayna’dır. Dünya genelinde en fazla sığınmacıya ev sahipliği yapan Türkiye, Küresel İnsani Yardımlar Raporu’nda dünyanın en cömert ülkesi unvanını uzun yıllar boyunca elinde bulundurmıştır. Böylesi bir rapor içerisinde Türkiye’nin insani yardım kapasitesine yapılan vurgu, Türkiye’nin bu alanda faaliyet göstermekte olan STK’larının yetkinliği ile doğrudan ilintilidir. Türkiye’nin dışarıda tesis etmiş olduğu güçlü intiba, Türk dayanışma kültürünün ve STK ruhunun birlikteliğine dayanmaktadır.¹⁸⁵

¹⁸⁴ <https://trac.org.tr/hakkimizda/genel-tarihce> [30.06.2022].

¹⁸⁵ https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin_inساني-yardimlari.tr.mfa [30.06.2022].

4.4.2.1. Türk Kızılay

Türkiye'nin köklü sosyal dayanışma kurumlarının başında gelen Kızılay, "Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti" adıyla 11 Haziran 1868 yılında kurulmuştur. 1877 tarihinde ilk isim değişikliğine giderek "Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti" adını almıştır. 1923'te "Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti", 1935'te "Türkiye Kızılay Cemiyeti" ve 1947'de "Türkiye Kızılay Derneği" isimlerini alan Kızılay, Türkiye'nin en köklü sivil toplum kuruluşu olarak kalmaya devam etmektedir.¹⁸⁶

Diğer STK'larda olduğu gibi Kızılay'ın da Türkiye toplumu nezdindeki yeri ayrıdır. Kurumsallaşma ve tarihi itibarıyla diğer STK'lardan daha ileride olan Kızılay; kan merkezleri, sağlık hizmetleri, ilk yardım merkezleri, afet müdahale merkezleri, uluslararası yardımlar, göç ve mülteci hizmetleri, sosyal hizmetler, eğitim ve gençlik hizmetleri, mineralli su işletmeleri ve Türkiye'nin tüm şehirlerindeki 700'ü aşkın şubesi ile Türkiye'yi uçtan uca saran bir sivil toplum ağıdır.¹⁸⁷ Bu yönüyle, Türkiye'nin en iyi ve en geniş STK ağına sahip olan Kızılay, afet yönetimi ile insani yardım bağlamında bir bayrak taşıyıcı ve markadır. Yerli altyapının da vazgeçilmez bir bileşeni olarak hem Türkiye içerisinde hem de dünyanın herhangi bir noktasında meydana gelen afetlerde yürüttüğü afet merkezli insani yardım çalışmalarıyla ön plana çıkmaktadır.

Bazı STK'ların yalnızca bir alanda ihtisaslaştığı gerçeğine aykırı olarak Kızılay, afetten etkilenen kitleleri bir bütün olarak iyileştirmeyi amaçlayan boyutuyla farklı bir düzleme oturmaktadır. Afetten etkilenmiş ihtiyaç sahiplerine, afet riskine maruz kalmış ve tehlikeyi henüz bütünüyle atlatamamış kimselere yardım ulaştırmak ve maddi manevi destek sağlamak; toplumsal dayanışmayı tesis etmek ve özellikle kan tedariki noktasında hazırlıklı olmak gibi öncelikler etrafında bütünleşik çalışmalar yapan Kızılay; arama-kurtarma, iâşe temini, barınma ve insan psikolojisini anlamaya ve iyileştirmeye dönük hizmetleriyle de afet yaralarını sarmada kilit role sahiptir.

4.4.2.2. İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı

İnsani yardım denildiğinde akla gelen ilk gelen sivil toplum kuruluşlarından olan İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı [İHH], 1995 yılında kurulmuştur. Türkiye geneline

¹⁸⁶

<http://kizilaytarih.org/tarihce.html#:~:text=Abdullah%20Bey%2C%20K%C4%B1r%C4%B1ml%C4%B1%20Aiz%20Bey,ad%C4%B1n%C4%B1%20Ulu%20%C3%96nder%20Atat%C3%BCrk%20vermi%C5%9Ftir> [30.06.2022].

¹⁸⁷ <https://www.kizilay.org.tr/> [30.06.2022].

ve dünyanın farklı noktalarındaki mahrum coğrafyalara insani yardım ulaştırmaktadır. Doğal felaketlerin ortaya çıkardığı mağduriyetleri ortadan kaldırmaktan başka eğitim yardımları yapmakta, Ramazan ve Kurban bayramları esnasındaki çalışmaları kanalıyla müşkül durumda bulunan kitlelerin sıkıntılarına çare olmaktadır. İsminden de anlaşılacağı üzere insani yardım, insan hakları, insan diplomasisi, acil yardımlar, arama-kurtarma, gönüllü faaliyetleri ve farkındalık oluşturma gibi alanlarda etkili çalışmalar yürütmektedir. Vakfın insani yardım faaliyetlerinde temel öncelikler olarak belirlemiş olduğu aşağıdaki hususlar, üstlenilen sorumluluğun önemli bir göstergesidir:

- Savaş ve savaş etkisinin sürdüğü bölgeler;
- Afet bölgeleri;
- Yoksulluğun hâkim olduğu ülke ve bölgeler.¹⁸⁸

4.5. Afet ve İnsani Yardım Anlayışında Kırılma Noktası: Marmara Depremi ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü

Orta ve yüksek şiddetteki afetler, toplumsal hafızada kalıcı bir etki bırakmaktadır. Bu tür felaketlerin sonrasında eskiye dönülmesi çoğu zaman güçtür ve uzun yıllar alabilmektedir. Olumsuz ve yıkıcı tesirleri nesilden nesile aktarıldığı gibi yazılı ve görsel basında kapsamış olduğu yer, bu hadiselerin sürekli bir temelde hatırlanmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Öte taraftan, meselenin kendisi ve insanlar üzerinde oluşturduğu psikolojik¹⁸⁹ etki boyutu da akademik çevrelerin araştırma ve gündem maddeleri içerisinde kendisine yer bulmaktadır. Böylelikle, akademik çevrelerce oluşturulan bilimsel çalışmalar, bahse konu afetlerin her dönemde esas ve ölçü alınmasını da beraberinde getirmektedir. Benzer şekilde, bireylerin haricinde ilgili devlet kurumlarının bu türden afetler karşısındaki çaresizliği de kendilerini gözden geçirmelerine zemin oluşturmaktadır. Kısaca, her açıdan bir test olan ve tüm ilgililerin kendilerini sorgulamalarına yol açan sarsıcı felaketler, sivil toplum kuruluşları gibi sosyal aktörlerin de afet yönetimi ve insani yardım süreçlerine güçlü bir şekilde katılmalarına aracılık etmektedir. 17 Ağustos Marmara Depremi, bu bağlamda Türkiye'nin en uygun afet örneğidir. Yalnızca ders çıkarıldığında insanlık adına faydası bulunduğu söylenebilecek afetlerin bir başlangıç olması, yeni afetlerin meydana gelmesini beklemeden tüm ilgili birimlerce kabul görmüş afet stratejilerinin kendilerini zaman içerisinde güncelleyen bir nitelik kazanması,

¹⁸⁸ <https://ihh.org.tr/hakkimizda> [30.06.2022].

¹⁸⁹ A. Tamer Aker, "1999 Marmara Depremleri: Epidemiyolojik Bulgular ve Toplum Ruh Sağlığı Uygulamaları Üzerine Bir Gözden Geçirme", *Türk Psikiyatri Dergisi*, 17 [3], 2006, s. 204-212; Naci Kula, "Deprem ve Dini Başa Çıkma", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, 2002, s. 234-255.

STK'ların rolünü pekiştiren politikaların sistematik bir temele oturtulması ve afet bilincinin sürdürülebilirlik noktasında devamlı olarak toplumla buluşturulması elzemdir.

AFAD, Türkiye'nin afet tarihinde bir kırılma noktası olan Marmara Depremi hakkında şu açıklamada bulunmuştur: "17 Ağustos 1999'da yerel saatle 03:02'de merkez üssü Gölçük olan 40,70 kuzey enlemi ile 29,91 doğu boylamında Mw 7.6 büyüklüğündeki 45 saniye süren Gölçük Depremi sadece Kocaeli'nde değil, Ankara'dan İzmir'e kadar geniş bir bölgede ve Marmara'da hissedildi. Resmî bilgilere göre 17.480 kişi öldü, 23.781 kişi yaralandı, 505 kişi sakat kaldı, 285.211 ev, 42.902 işyeri hasar gördü. 2010 yılında yayınlanan Meclis Araştırması Raporu'nda ölen kişi sayısı 18.373 olarak güncellenmiştir."¹⁹⁰

İlk büyük sınav olarak değerlendirilebilecek Marmara Depremi sırasında; afete hızlı müdahale, enkaz yönetimi, arama-kurtarma, ilk yardım, beslenme, barınma, yardım ulaştırma ve dağıtma hususlarında aksaklıklar ve yetersizlikler yaşanmıştır.¹⁹¹ İnternette yapılacak bir tarama neticesinde devlet erkinin etkin bir müdahale planına sahip olmadığı ve ilgili devlet kurumlarının yetersizliği nedeniyle vatandaşların gönüllü olarak STK'larla birlikte afet yaralarını sarmaya giriştikleri görülecektir. Bu dönem itibariyle gönüllülük uygulaması ve STK kültürü görünür bir şekilde afet yönetimi süreçlerinde yer almıştır.

Kamu yararına dernekler olarak da isimlendirilebilecek STK'lar için, Marmara Depremi bir milattır.

"... Hasarın ekonomik ve sosyal boyutu yetkililer tarafından uzun süre tespit edilememiş ve uzun süre kamuoyuna bu konuda net bir açıklama yapılamamıştır. Depremden sonra, yaklaşık ilk bir hafta depremin etkilediği bölge ile iletişim kurulamamış ve kara ulaşım yolu güçlüklerle kullanılabilmiştir. İlgili devlet kurumlarının ve yerel yönetimlerin önceden hazırlanmış bir afet planlarının olmayışının bölgedeki kurtarma çalışmalarında ve gelen yardımların organizasyonunda ciddi eksikliklere ve problemlere neden olduğu gözlemlenmiştir. Depremin ilk gününden itibaren medyaya yansıyan haberlere göre, çok sayıda gönüllünün ve STK'nın devlet kurum ve kuruluşlarından önce deprem bölgesine giderek, kurtarma çalışmalarına ve yardım faaliyetlerine başladıkları tespit edilmiştir. ... Yaklaşık depremin üçüncü gününden itibaren başta İstanbul olmak üzere Ankara, İzmir, Bursa gibi büyük şehirlerin yanı sıra depremde hasar almamış civar illerden, ilçelerden ve köylerden çok

¹⁹⁰ <https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=37> [27.06.2022].

¹⁹¹ Hayriye Şengün, *Afet Yönetimi Sistemi ve Marmara Depremi Sonrasında Yaşanan Sorunlar*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi [Kent ve Çevre Bilimleri] Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2007, s. 248-251.

sayıda gönüllü, yerel ve mahalli örgütler ve sivil toplum kuruluşları ellerindeki olanaklarla yardım etmek üzere bölgeye gelmiş ve özellikle ilk bir hafta yakın tarihimizde benzerine rastlanması güç bir dayanışma örneği sergilemişlerdir.”¹⁹²

Marmara Depremi ile tüm Türkiye’nin yakından tanıdığı bir STK hâlini alan AKUT’un Yönetim Kurulu Başkanı Recep Şalcı, deprem sırasında arama-kurtarma çalışmalarına bizzat katıldığı AKUT’un rolüne ilişkin olarak şunları söylemektedir: “AKUT ilk olarak çalışmalarına İstanbul’da başladı, çünkü gece depremin merkezinin Avcılar olduğu sanılıyordu, ancak sabah olduğunda merkez üssünün Gölcük olduğu anlaşıldı ve AKUT Değirmendere’de çalışmalara başladı. Küçük gruplar hâlinde 200’den fazla insanın hayatının kurtarılmasına vesile oldu. ... AKUT, o dönem organize olmuş tek arama-kurtarma sivil toplum örgütüydü. Bu örgütlenmiş yapı enkazlardan kurtarma aşamalarını çok hızlandırdı, çok başarılı kurtarmalar yapıldı. ... Türkiye, kendi insanı içerisinden gelen bu çocukları çok sevdi. Çünkü o zamana kadar arama kurtarma ekipleri hep yurt dışından gelirdi. Türkiye’den böyle bir ekibin çıkması Türk milletini gururlandırdı. ... Marmara Depremi, arama-kurtarma için bir milattır. Bu tarihten sonra Türkiye’de arama-kurtarma alanındaki eksiklik görüldü ve çok fazla ekip kurulmaya başlandı. O çaresizliği yaşayan insanlar şunu gördü; Malzemeniz yoksa, organizasyonunuz yoksa kurtaramıyorsunuz. Bunun için de örgütlenmeye başladılar. ... AKUT, bir lokomotif oldu ve devletle birlikte diğer sivil toplum kuruluşlarını çok güzel bir yere getirdi. Şu anda Türkiye’de arama-kurtarma ekipleri çok başarılı, yetenekli, özverili, donanımları iyi. AFAD da dünyadaki en güçlü ekiplerden biri. Bununla gurur duyuyoruz. ... Şu anda hem devlet hem AKUT hem de diğer sivil toplum örgütleri gerçekten çok hazır durumda.”¹⁹³

Deprem sonrasında Türkiye’nin afet yönetimi ve insani yardım temelinde edindiği bir diğer kazanımı da gönüllü olarak nitelendirilen kimselerin afet süreçlerine daha etkin bir şekilde eklemlenmesidir. “Türkiye’de 1999 Marmara Depremi’nin ardından gönüllü hizmet sayılarında önemli bir artış olmuştur. Bu artış STK’ların bünyesinde bulunan gönüllü kişilerin sayısında da yaşanmıştır. Mahalle Afet Gönüllüleri, AFAD Gönüllüleri, Toplum Afet Gönüllüleri Marmara Depremi sonrası kurulan sivil toplum kuruluşlarından bazılarındandır. Pek çok can ve mal kayıpları yaşadığımız Marmara Depremi afet yönetim sisteminde ülkemizde bir dönüm noktası olmuş ve birlikteliği, dayanışmayı sağlayan gönüllü

¹⁹² N. Gamze Toksoy, *17 Ağustos 1999 Marmara Depremi Sonrasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı, Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2000, İstanbul, s. 18-19.

¹⁹³ <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/marmara-depremi-arama-kurtarma-icin-bir-milattir/1556985> [27.06.2022].

yapılanmaları harekete geçirmiştir. Marmara Depremi'nde gönüllüler arama-kurtarma, enkaz kaldırma, yangın söndürme, ilk yardım, gıda dağıtımı, barınma, kaynak dağıtımı gibi pek çok faaliyette yer almıştır.”¹⁹⁴

“... Depremi ilk saatleri, hatta ilk günlerinde Türkiye'nin dört bir yanından insanlar bir yandan yakınlarına ulaşmaya ya da yakınlarından haber almaya, bir yandan da kamu görevlileri tarafından da hazırlıksız yakalanan bu durum karşısında diğer insanlara nasıl yardım edebileceklerinin yollarını aramaya çalıştılar. Türkiye'de Ağustos 1999'a kadar alışıldık, belki de olağan olan, diğer insanlara yardım etmek için aynı ya da maddi kaynaklarını paylaşmaktı. Ancak bu denli büyük bir coğrafyada ve bu denli çok nüfusu etkileyen depremde, aynı ya da maddi bağış yapmak yeterli olmadı. Çeşitli iletişim kanallarından [radyolar, televizyonlar] Türkiye'de hiç duyurulmadığı kadar çok ve hiç duyulmadığı kadar sık gönüllülere ihtiyaç duyulduğundan bahsedilmeye başlandı. Gönüllü olmanın çok yeni olduğu bir dönemde, dayanışmak ve/ya insanlara yardım etmek için, pek çok farklı ulusal ya da uluslararası sivil toplum örgütü ya da yerel ya da ulusal inisiyatifler aracılığıyla deprem bölgesinde ya da depremden etkilenenler için bireyler gönüllü oldular. 1999 depremi Türkiye'de gönüllü olmak ve/ya gönüllülük kavramı için bir kırılma noktası oldu. Ardından gelen yıllarda gönüllülük kavramı daha sık kullanıldı, tartışmaya açıldı, tanımlandı, beğenilmedi, yeniden tanımlandı, hâlâ da tartışılmaya devam ediliyor.”¹⁹⁵

4.6. Van Depremi ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Çalışmaları

Marmara Depremi'nden sonra Türkiye'nin olumsuz etkilendiği önemli bir afet olan Van Depremi hakkında AFAD şu bilgilendirmede bulunmaktadır: “23 Ekim 2011 günü meydana gelen Van-Erciş merkezli deprem ve 9 Kasım 2011 günü yaşanan Van-Eđremit merkezli deprem; Van ve ilçelerinde çok kuvvetli bir şekilde hissedilmiş olup, bölgenin yapı stoku nedeniyle yıkıcı hasar yaratmış ve çok sayıda can kaybına yol açmıştır. 23 Ekim ve 9 Kasım 2011 depremlerinde toplam 644 vatandaşımız hayatını kaybetmiş, 1.966 vatandaşımız yaralanmış, 252 vatandaşımız ise enkazlardan sağ olarak kurtarılmıştır. ... AFAD tarafından Ulusal Sismoloji Gözlem Ağı'nın verilerine göre, deprem sonucu açığa çıkan enerji miktarının oldukça büyük olduğu, 23 Ekim'de ana şokun oluşturduğu enerjinin Hiroşima'ya atılan atom

¹⁹⁴ Ayşe Aydemir, “Afet Yönetim Sisteminin İncelenmesinde Gönüllülük Hizmetleri ve Bazı Sivil Toplum Kuruluşları”, *Afet ve Risk Dergisi*, 4 [2], s. 393.

¹⁹⁵ Laden Yurttagüler, “Gönüllülük ve Vatandaşlık Kavramı”, *Türkiye'de Gönüllülük – Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi*, Yayına Hazırlayan: Birleşmiş Milletler Gönüllüleri [UNV] Programı Türkiye & GSM Gençlik Servisleri Merkezi, Çeviri: Bordo Tercüme Bürosu & Eda Ertem, 2013, s. 18.

bombasının 33.2 katına, meydana gelen artçılar da hesaba katıldığında, açığa çıkan enerjinin 37 atom bombasına denk olduğu kaydedilmiştir. Ayrıca, depremin birinci haftasında bölgede büyüklüğü 4,0-4,9 arasında değişen deprem sayısı 187, 5'ten büyük olan deprem sayısı ise 13 olmuş, ilk ay içinde bölgede her gün ortalama 180 artçı deprem meydana gelmiştir.”¹⁹⁶

Van Depremi, hükümet yetkilerinin en üst düzeyde ve en geniş kapsamda temsilinin yanı sıra başta AFAD olmak üzere ilgili bütün devlet birimleri ve sivil toplum kuruluşları arasında tesis edilmiş olan güçlü koordinasyon ve iş birliğinin artık somut olarak gözlemlenebildiği bir afet olmuştur.

Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı [2012-2023] isimli strateji belgesi; afet gönüllülük sisteminin profesyonel niteliği, gönüllülüğün bütün yönleriyle teşviki, sivil toplum ve gönüllülük bağlamındaki asgari standartlar ve bu doğrultuda yapılacak çalışmaları açıklayan önemli bir rehberdir.¹⁹⁷

Marmara ve Van depremleri özelinde, STK bağlamında kaydedilen ilerlemenin beraberinde birtakım olumsuzlukları da getirdiği yönünde değerlendirmeler yapılmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının afet ve insani yardım yönetimi süreçlerine dâhil edilmesi noktasında birtakım soru işaretlerinin halen giderilememiş olmasının, yaşanması muhtemel benzer afetlerde ciddi sorunlara yol açabileceği ifade edilmiştir. Hiç şüphesiz, Marmara Depremi'yle gönüllü bireyler ve kuruluşlar ile kamu kurumları arasında daha önce benzerine rastlanılmamış iş birliği kültürü tesis edilmiş, STK'ların büyük bir çoğunluğu, kamu kurumları ve uluslararası kuruluşlarla tecrübe edilen süreç sonucunda değerli kazanımlar elde etmişlerdi. Van Depremi de STK'ların edindikleri birikim ve tecrübeleri şehir ve bölge halkıyla paylaştıkları önemli bir süreç olmuştu. Bununla birlikte, afet temelli STK, gönüllüler ve kamu kurumları arasında iletişim ve koordinasyon eksikliği halen tam anlamıyla giderilebilmiş değildir. Özellikle, Van Depremi sonrasında STK'lar arasında sağlıklı işleyen bir koordinasyon olmadığı, STK'ların birbirlerinden habersiz olarak aynı kitleye plansız bir şekilde yardım götürme yarışına girdikleri vurgulanmıştır.¹⁹⁸ AFAD'a ilişkin yeni organizasyon yapısında, AFAD bünyesinde STK özelinde bir daireye yer verilmiş olmasıyla Van Depremi'nde görünürlük kazanan önemli bir eksikliğin giderilmesi, afet yönetimi ve insani yardım süreçlerinde STK'ların daha organize

¹⁹⁶ <https://www.afad.gov.tr/van-depremi-hakinda> [28.06.2022].

¹⁹⁷ Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2023, T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara, İkinci Baskı Düzeltmelerle Şubat 2013.

¹⁹⁸ Elvan Cantekin, “Türkiye’de Afet Yönetiminde Gönüllülük”, *Türkiye’de Gönüllülük – Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi*, Yayına Hazırlayan: Birleşmiş Milletler Gönüllüleri [UNV] Programı Türkiye & GSM Gençlik Servisleri Merkezi, Çeviri: Bordo Tercüme Bürosu & Eda Ertem, 2013, s. 59-64.

olmalarına imkân tanıyacak bir denetim ve idare mekanizmasının hayata geçirilmesi sağlanmış olacaktır.

Van Valiliği kriz masası bünyesinde faaliyet gösteren sivil toplum irtibat bürosuna deprem sonrasında Van'dan 18, Türkiye genelinden 82 ve yurtdışından 24 STK akredite olmuştur. Bunların içerisinde en çok ön plana çıkmış STK'ların başında Türk Kızılay gelmiştir. Türk Kızılay'ının faaliyetleri AFAD tarafından şu şekilde özetlenmiştir: “Depremin hemen ardından ihtiyaç tespit çalışmalarında bulunmak üzere Elazığ, Muş ve Erzurum Afet Yönetim Merkezleri ile Van ve yakın çevresinde bulunan Şube Başkanlıklarından öncü ekipler alana gönderilmiştir. Kuzeydoğu Anadolu [Erzurum], Güneydoğu Anadolu [Elazığ], Doğu Anadolu [Muş], Akdeniz [Adana] Bölge Afet Yönetim Merkezleri ile Sivas ve Diyarbakır Yerel Afet Yönetim Merkezlerinde kriz masaları kurulmuş ve Afet Operasyon Merkezi [AFOM] koordinasyonunda Türk Kızılay Van İnsani Yardım Operasyonunu başlatmıştır. Hâli hazırda Van Depremi İnsani Yardım Koordinatörlüğü ve Erciş Ekip Başkanlığı olarak teşkil edilen yapılanma çerçevesinde sürdürülen faaliyetler kapsamında 7 kurum personeli, 28 sözleşmeli personel olmak üzere toplam 35 personel ve 4'ü kurum, 8'i kiralık olmak üzere toplam 12 araç deprem bölgesinde hizmet sunmaktadır. 23 Ekim ve 9 Kasım 2011 tarihleri arasında meydana gelen depremlere müdahale kapsamında Türk Kızılay tarafından bölgeye 53.126 aile barınma çadırı, 3.794 Mevlana Evi, 213.390 battaniye [adet], 409 çadır genel maksat 6.806 ısıtıcı ve soba [adet], 23.611 uyku tulumu [adet], 21.496 mutfak seti [set], 2.047.699 muhtelif gıda [kg], 54.367 gıda kolisi [adet], 23.944 kumanya [paket], 15.210 yatak [adet], 15.210 sevk edilmiştir. Özellikle barınmayla ilgili olarak duyulan ihtiyacın kapasitelerin üzerinde vuku bulmasından ötürü Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı tarafından uluslararası yardım çağrısında bulunulmuştur. Eş zamanlı olarak Uluslararası Kızılay Kızılaç Dernekleri Federasyonu aracılığıyla Türk Kızılay tarafından da çadır, battaniye ve ısıtıcı gibi temel afet malzemeleri için uluslararası yardım çağrısı gerçekleştirilmiştir. Van Valiliği tarafından Van Merkez'de kurulan 31 konteyner kente yerleştirilecek yaklaşık 12.000 ailenin temel ihtiyaçlarının karşılanması maksadıyla kurumumuz tarafından toplam 60.000 adet battaniye, 12.000 adet yatak, 12.000 adet gıda kolisi ve 12.000 adet mutfak seti temin edilerek bölgeye sevk edilmiştir. Erciş Ekip Başkanlığı tarafından yürütülen yemek dağıtım faaliyeti çerçevesinde 28.10.2011-29.02.2012 tarihleri arasında toplam 3.410.195 kap yemek dağıtımı yapılmıştır. Türkiye Vodafone Vakfı'nın, Anne Çocuk Eğitim Vakfı [AÇEV] ile yürütmekte olduğu “Geleceğe İlk Adım Projesi” kapsamında, AFAD ile yapmış oldukları protokol kapsamında Türk Kızılay'ına yapılan bağışlarla 2'si Erciş, 1'i Van'da olmak üzere toplam 3

adet çocuk evi açılmıştır. Bahse konu çocuk evi projesiyle eş zamanlı olarak yürütülen “Bir Oyuncak Bir Tebessüm” projesiyle Vanlı ve Ercişli çocukların yüzlerini güldürmeyi, çocuklara depremin acısını unutturmayı amaçlayan Türk Kızılay’ı Çekmeköy Şubesi tarafından, aylarca süren kampanya sonucu toplanan oyuncaklarda öğrencilere ulaştırılmıştır. Afetzedelerin acil barınma ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla gerek Türk Kızılay’ı, gerek Van Valiliği gerekse diğer ulusal ve uluslararası yardım kuruluşları tarafından Van ve Erciş merkez ve köylerinde kurulan/dağıtılan yaklaşık 80.000 adet barınma çadırı [53.535 adeti Kızılay tarafından dağıtılmıştır] diğer olası afetlerde kullanılmak üzere alandan toplanması, temizlenmesi ve yeniden paketlenerek Türk Kızılay’ı stoklarında muhafaza altına alınması amacıyla başlatılan Çadır Toplama hizmetleri çerçevesinde geline aşama itibariyle toplam 20.589 adet çadır toplanmıştır.”¹⁹⁹

Türk Kızılay’ına ek olarak AKUT, UMKE ve Sarmaşık Derneği gibi STK’lar arama-kurtarma faaliyetleri, nakdi ve ayni yardımlar yoluyla bölge halkının yardımına koşmuştur. AFAD bu süreçte yardımların tek elden, hızlı ve doğru bir biçimde deprem bölgesine ulaştırılmasında kilit rol oynamıştır. Türk Eğitim Gönüllüleri Vakfı, Anne Çocuk Eğitim Vakfı, ve Türk Eğitim Vakfı gibi etkin sivil toplum kuruluşları da Van şehri ve civarında anne sağlığı ve eğitim gibi konularda önemli çalışmalarda bulunmuşlardır. Gündem Çocuk Derneği, Mazlum-Der ve İnsan Hakları Derneği [İHD] gibi STK’lar da çocuk sağlığı, çocuk ve insan hakları alanlarında çalışmalarda bulunmuş ve bu konulara ilişkin raporların hazırlanmasına doğrudan katkı vermiştir.²⁰⁰

AFAD koordinasyonunda bölgeye ulaştırılan yardımları aşağıdaki şekilde listelenebilir:²⁰¹

Tablo 9: Van Depremi’nde İlk 6 Saatte Ulaştırılan Yardımlar

Yardımanın Niteliği	Sayısı
Arama-Kurtarma Personeli	903
UMKE ve Sağlık Ekibi	159 Personel 7 Ekip
İş Makinesi ve Araç	192
Ambulans	40 [5 Hava Ambulansı]
Arama Köpeği	9
Çadır	2.471
Battaniye	7.046
Gıda Paketi	1.120

¹⁹⁹ <https://www.afad.gov.tr/deprem-bolgesine-yonelik-calismalar> [28.06.2022].

²⁰⁰ Van Depremi ve STK’lar – Vaka Analizi, TÜSEV – Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, 23 Ekim 2013.

²⁰¹ <https://www.afad.gov.tr/van-icin-7-gun-24-saat-yapilanlar> [28.06.2022].

Gıda Kolisi	10.040
Bol Miktarda Kumanya	

Tablo 10: İlk 24 Saatte Ulaştırılan Yardımlar

Yardımanın Niteliği	Sayısı
Arama-Kurtarma Personeli	2.522
UMKE ve Sağlık Ekibi	699
İş Makinesi ve Araç	384
Ambulans	113 [7 Hava Ambulansı]
Arama Köpeği	12
Genelkurmay Başkanlığı Uçağı	16
THY Uçağı	10
Jeneratör	33
Seyyar Tuvalet	95
Çadır	8.544
Battaniye	25.229
Gıda Paketi	1.120
Gıda Kolisi	10.064
Seyyar Mutfak	21
Mutfak Seti	2.619
Katalitik Soba	3.812
Uyku Tulumu	425

Tablo 11: Bölgeye Gönderilen Toplam Yardımlar

Yardımanın Niteliği	Sayısı
Arama-Kurtarma Personeli	5.267
Sağlık Personeli	2.976
Arama Köpeği	34
İş Makinesi ve Araç	732
Ambulans	201 [18 Hava Ambulans]
Seyyar Hastane	11
Jeneratör	146
Projektör	79
Tuvalet – Duş Konteyneri	151
Çadır	76.802
Genel Maksat Çadırı	480
Prefabrik Ev	310
Mevlana Evi	3.794
Battaniye	336.089
Yorgan	1.940
Yatak	2.007

Seyyar Mutfak	37
Mutfak Seti	3.149
Soba/Isıtıcı	27.573
Uyku Tulumu	7.192
Kampet	1.536
Mobil Fırın	1

Bölgeye ulaştırılan destekler, büyük bir koordinasyon ve iş birliği gerekliliğine işaret etmektedir. Tüm bu yardımların tek başına resmî makamlarca sevk ve idaresi güç olduğundan afet yönetim ve rehabilitasyon süreçlerine katılmış olan STK'ların ve gönüllülerin yapmış oldukları çalışmaların, afet yaralarının sarılmasında eşsiz olduğu düşünülmektedir.

Van Depremi'nde STK'ların kapsadığı alanı ortaya koyan bir diğer gösterge olduğu düşünülen harcama tablosu aşağıda verilmiştir:²⁰²

Tablo 12: Van Harcama Dağılım Tablosu

Yardımanın Niteliği	Sayısı
Gönderilen Toplam Acil Yardım Ödeneği	502.175.666 TL
Başbakanlık	10.000.000 TL
İnsani Yardım Hesaplarından Yapılan Harcamalar	224.030.000 TL
Diğer Bakanlık, Kamu Kurum ve Kuruluşları Harcamaları	1.210.552.445 TL
Kızılay	121.740.373 TL
STK'lar [Bilgi Alınabilen]	27.112.540 TL
Valilikler	21.345.000 TL
Özel Sektör	13.880.000 TL
Yurtdışından Gelen Malzemelerin Toplam Tutarı	76.849.000 TL
Kalıcı Konutlar İçin TOKİ'ye Aktarılan Tutar	2.362.000.000 TL
EYY Kapsamında Aktarılan Tutar	254.500.000 TL
Van Harcama Maliyeti Toplam	4.824.185.024 TL

4.7. İzmir Depreminde Sivil Toplum Kuruluşları

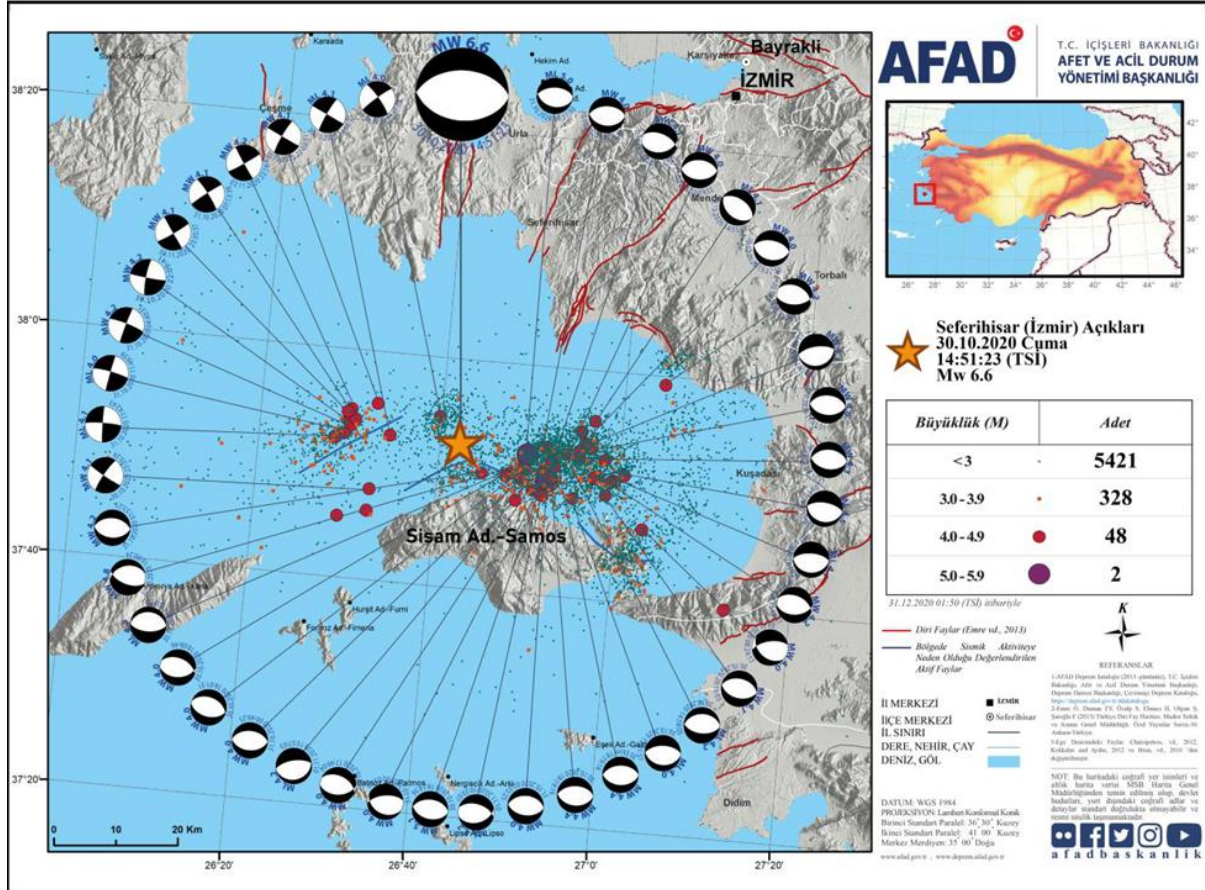
Türkiye'nin afet gerçeğine rağmen hemen her felakette altı çizilen ihmallerin benzerliği, kısa bir süre önce meydana gelen İzmir Depremi'nde AFAD tarafından hazırlanan özel rapor içerisinde net bir şekilde belirtilmektedir.²⁰³ STK entegrasyonu ne denli etkili ve

²⁰² <https://www.afad.gov.tr/odenekler-harcamalar-kampanyalar> [28.06.2022].

²⁰³ https://efaidnbmnnnibpcajpcglefindmkaj/https://deprem.afad.gov.tr/downloadDocument?id=2065;https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/afadinizmirdepremiraporu.x5FZr84m8ECwng_3y0KISg/DjiYPhmes0G003wmpG0ncA [29.06.2022].

güçlü olursa olsun yapıların depreme maksimum düzeyde hazırlıklı inşa edilmemesi ve çevresel faktörlere dikkat edilmemesi hâlinde ağır sonuçlarla karşılaşmak kaçınılmaz olacaktır.

Şekil 9: İzmir Depremi ve Artçı Depremler Dağılımı

“30.10.2020 günü, Türkiye saati ile 14:51’de merkez üssü Sisam Adası [İzmir Seferihisar Açıkları] olan Mw 6.6 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiştir. Yerin 14.9 km derininde meydana gelen bu depremin en yakın yerleşim birimi olan İzmir ilinin Seferihisar ilçesine bağlı Doğanbey Payamlı köyüne uzaklığı 27.17 km.’dir. Ana şoktan, 31.12.2020 01:50’ye kadar geçen zamanda [62. günde], büyüklükleri 0.7 ile 5.1 arasında değişen 5799 adet artçı deprem kaydedilmiştir. Depremin belirgin süresi ise hesaplamalara göre 15.68 sn olarak belirlenmiştir.”²⁰⁴

Depremin akabinde 8 bakanlık, ilgili kurumlar, valilikler, yerel yönetimler, STK’lar ve AFAD gönüllüleri saha çalışmalarına doğrudan iştirak etmiştir. 10.863 personelin görev üstlendiği depremde, 107 kişi canlı kurtarılmıştır. 117 vatandaş hayatını kaybetmiş, 960 kişi

²⁰⁴ 30 Ekim 2020 Sisam Adası [İzmir Seferihisar Açıkları] Mw 6.6 Depremi Raporu, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD], Deprem Dairesi Başkanlığı, Aralık 2020, s. 1.

yaralanmıştır. Deprem alanında kurulan 18 çadırdan 7'si poliklinik hizmeti verecek şekilde tasarlanmıştır. Sağlık çadırlarında 2.613 vatandaş tedavi edilmiştir. AFAD koordinasyonunda ve öncülüğünde depremde etkilenen vatandaşlar için 2.338 çadır, 31.669 uyku seti, 45.039 battaniye, 6.572 ısıtıcı, 35 genel maksat çadırı, 107.537 gıda kolisi, 552.000 gıda malzemesi, 10.667 gıda alışveriş kartı, 655.116 temizlik malzemesi ve 145.941 parça kıyafet bölgeye ulaştırılmıştır. Bunlara ek olarak ciddi miktarlarda nakdi yardım, ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmış; afetzedelere, psikolojik ve sosyal destekler sağlanmıştır. Türkiye Afet Müdahale Planı [TAMP] kapsamında ihtiyaç duyulan koordinasyon ve iş birliği tesis edilmiş, farklı alanlardaki çalışmalar uyum içerisinde sürdürülmüştür.²⁰⁵

Türk Kızılay'ı depremin hemen ardından ilgili resmî kurumlar ve diğer paydaşlarla uyumlu iş birliğinde bulunarak ortaya çıkan yıkımın etkilerini ortadan kaldırmaya çalışmıştır. İlk olarak, afet alanında çalışmakta olan ekipler ve vatandaşların muhtelif ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yardım malzemeleri, maske ve hijyen malzemeleri, sıcak yemek, barınma malzemeleri ve psikososyal destek ulaştırmıştır. Bu bağlamda, depremin ilk anlarından itibaren yaygın faaliyet ağı sayesinde afet bölgesine intikal eden Türk Kızılay'ı, 6 ikram aracı ve 5 mobil aşeviyle depremzedelere ve vatandaşlara günde 3 öğün sıcak yemek hizmeti sunmuştur. Sıcak yemek haricinde paket gıda, sıcak soğuk içecek, su ve atıştırmalıklarla afetzedelerin gıda ihtiyacının kesintisiz bir şekilde karşılanmasını sağlayan Türk Kızılay'ı, özellikle Kovid pandemisinin afetzedeler için daha da ağır bir tehdide dönüşmemesi için 750'yi aşkın gönüllüsüyle İzmir'in 140 farklı noktasında 10 bin adet hijyen seti dağıtımını gerçekleştirmiştir. Depremin yaşandığı 30 Ekim Cuma günü aynı amaçla depremzedelere 144.460 maske ve 12.882 dezenfektan, kolonya ve el sabunu ulaştıran Türk Kızılay, sonraki günlerde de benzer hizmeti sağlamaya devam etmiş ve ihtiyaç hâlindeki 19.100 kişiye kişisel bakım ürünü dağıtmıştır. Yaşanan şokun atlatılabilmesi gayesiyle psikososyal destek uzmanlarıyla bölgedeki vatandaşın kaygı ve endişelerini giderecek şekilde psikolojik destekte bulunmuştur. Bir diğer önemli ihtiyaç olan barınma için de afet bölgesindeki 935 personeli, 102 şube görevlisi ve 4.336 gönüllüsüyle evlerine girme korkusu yaşayan depremzedeler için çadır, battaniye, yatak ve ısıtıcı gibi malzemelerin tedariki sağlanmıştır.²⁰⁶

İzmir Depremi'ndeki çalışmalarıyla öne çıkan bir diğer STK da UMKE'dir. Depremin hemen ardından arama-kurtarma faaliyetlerine başlayan İzmir UMKE ekipleri, çevre illerden gelen diğer UMKE birimleriyle birlikte arama-kurtarma çalışmalarını geniş bir çevreye

²⁰⁵ <https://www.afad.gov.tr/izmir-depreminin-1-yil-donumu-basin-bulteni-30102021> [29.06.2022].

²⁰⁶ <https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberDetay/5593> [29.06.2022].

taşımıştır. 3 adet mobil komuta aracı, 84 adet araç, 189 adet 112 ambulansı, 596 adet 112 personeli, 13 adet lojistik aracı ve 41 lojistik personeliyle afet sahasına yayılan UMKE, önemli işlevler üstlenmiştir. Tüm bunlara ek olarak, afet bölgesinde 2 adet UMKE helikopter ambulansı hazır bulundurulmuş ve enkaz alanlarına yakın yerlerde kurulan tam teşekküllü acil müdahale ünitelerinde afetzedelerin hastane öncesindeki acil müdahaleleri yapılmıştır. UMKE çalışmaları neticesinde 110 kişi enkazdan sağ çıkarılmıştır.²⁰⁷

24 Ocak 2020 tarihinde meydana gelen Elâzığ Depremi sonrasında farklı alanlarda faaliyet gösteren 20’den fazla sivil toplum kuruluşu tek çatı altında toplanarak, STK Afet Platformu’nu kurmuştur. İzmir Depremi’ne müteakiben sahaya yayılan platform temsilcileri; AFAD, İzmir Valiliği, İzmir Belediyesi ve ilgili diğer kamu kuruluşlarıyla iş birliği içerisinde hareket ederek ilk olarak ihtiyaç analizi yapmıştır. STK gönüllülerinin çabaları sonucunda şekillenen ihtiyaç analizi kapsamında depremzedelere psikolojik destek sağlanmış ve gelen yardımların etkili dağıtılabilmesi için depolama alanları oluşturulmuştur. İzmir Depremi yaralarının sarılmaya çalışıldığı süreçte Sivil Toplum Kuruluşları Afet Platformu üyelerinden Ahbap Derneği, AÇEV, Açık Açık Derneği, Akut Vakfı, Çorbada Tuzun Olsun Derneği, Dünya Doktorları Derneği, Hayata Destek Derneği, İhtiyaç Haritası, İstanbul Gönüllüleri, Kadın Emekini Değerlendirme Vakfı, Kadın Girişimciler Derneği, Kadınlarla Dayanışma Vakfı, Koruncuk Vakfı, Lokman Hekim Sağlık Vakfı, Maya Vakfı, Nef Vakfı, Nirengi Derneği, Sevgi ve Kardeşlik Vakfı, Temel İhtiyaç Derneği, Toplum Gönüllüleri Vakfı, Turkish Philantropy Funds, Türk Psikologları Derneği ve World Human Relief’in yanı sıra İzmir’de yer alan Korona Günlerinde İyilik Platformu, Geleceği Paylaş Sivil İnisiyatifi, İZMAD, MSYD-ASRA, Mülteci Destek Derneği, Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği gibi oluşumlar da toplumun teveccühünü kazanan önemli çalışmalarda bulunmuşlardır.²⁰⁸

4.8. Antalya-Muğla Orman Yangınları

Afet ve Acil Durumu Yönetimi Başkanlığı 2021 yılında tüm Türkiye’yi sarsan, birçok tartışmayı beraberinde getiren ve ülke gündeminde uzun süreler boyunca birincil madde olarak kalan orman yangınları hakkında basına ve kamuoyuna bilgilendirmede bulunmuştur. Bu bilgilere temas etmeden önce, Türkiye afet tarihindeki en büyük ve geniş çaplı orman

²⁰⁷ <https://acilafet.saglik.gov.tr/TR-76792/izmir-seferihisar-depremi-calismalarimiz.html#>; <https://www.trthaber.com/haber/gundem/umke-personelleri-enkaz-altindaki-canlara-nefes-oldu-528260.html> [29.06.2022].

²⁰⁸ <https://k2haber.com.tr/sivil-toplum-kuruluslarindan-guc-birligi-izmir-depreminin-yaralari-sariliyor/> [29.06.2022].

yangınlarının 2021 senesinde yaşandığını, Türkiye için yeri doldurulamaz yeşil değer anlamına gelen ormanların ciddi zarar gördüğünü ifade etmek gerekir. Yangınların nasıl ortaya çıkmış olabileceğinden söndürme ve müdahale çalışmalarına kadar uzanan geniş bir alan etrafında şekillenen tartışmalar ve eleştiriler,²⁰⁹ 2021 Türkiye orman yangınlarının bir başka boyutunu teşkil etmiştir.

Her bir afetin kendi başına içinde birçok farklı detayı barındıran derin bir olgu olduğu ve afetin türüne özgü yönetim süreçlerinin günün standartlarına uygun nitelikte olması gerektiği gerçeği, yeni felaketler tecrübe edilmeden kabullenmeli ve ona göre somut adımlar atılmalıdır. Depremlere özgü müdahale ve eylem planlarını sel felaketine veya orman yangınlarına uygulamak, akla ters düşen bir durumdur. Bu nedenle, başta deprem olmak üzere sel, heyelan, orman yangını gibi her bir afete ilişkin özgün stratejiler geliştirmenin, afetin şiddetine göre farklı düzeylerdeki müdahale planlarının ve ekiplerinin en düşüğünden en ağırına kadar yaşanabilecek olan afetlere hazır tutulması, herkesin endişesini taşıması gereken birincil sorumluluk ve vazife olmalıdır. Bugün, yoğun şiddetteki bir yağmurda dahi şehir altyapısının çökmesi, maddi hasar meydana gelmesi ve en önemlisi can kayıplarının yaşanması kabul edilebilir bir durum değildir. Tek bir insan ve canlı yaşamı içtenlikle önemsenmeden afet ve insani yardım planlamasının amacına ulaşması beklenemez. Bazı afetler, insanı çaresiz bırakabilir ve mevcut bütün planlamaları sekteye uğratabilir. Bununla birlikte, hata payının sifıra indirebildiği afet önleyici çalışmalar hayata geçirilebilir olmaktan uzak değildir. Afeti beklemek, en büyük afettir. Tecrübe edilen onca afetten sonra halen gereken bilinçte hareket edilmemesi, en az afetin kendisi kadar risklidir ve kusurludur. Aksi halde ne bugünün ne de yarınların teminat altına alınması mümkün değildir.

4.8.1. Manavgat Orman Yangını

AFAD tarafından 30 Temmuz 2021 tarihinde yapılan kamuoyu bilgilendirmesinde Manavgat Orman Yangınına ilişkin olarak şunlar paylaşılmıştır: “28 Temmuz 2021 tarihinde öğle saatlerinde Antalya Manavgat ilçesinde 4 farklı noktada orman yangını meydana gelmiştir. Yangınlara 960 personel, 1 uçak, 1 İHA, 19 helikopter, 201 arazöz, 30 iş makinası ve 30 su ikmal aracı ile müdahale edilmektedir. Yangından 13 mahalle [Seki, Kalemler, Dikmen, Bucakşeyhler, Oymapınar, Tilkiler, Evrenleryavşısı, Saraçlı, Aşağıışıklar, Hocalı,

²⁰⁹ Kadriye Kobak ve Şuheda Soğukdere, “Sosyal Medyadaki Dezenformasyon: 2021 Türkiye Orman Yangınları Örneği”, *Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi [MEDIAJ]*, Cilt 4, Sayı 2, 2021, s. 167-189; Mehmet Bozok ve Nihan Bozok, “Ormanlara, Sıcaklara, ve Yangınlara Dair: 2021 Köyceğiz Orman Yangınlarının Sosyolojik İzduşümleri”, *ViraVerita E-Journal*, Sayı 15, Mayıs 2022, s. 77-104.

Gebece, Hocalar, Çardak] yoğun olarak etkilenmiş ve tahliye edilmiştir. 22 mahalle ise [Evrenseki, Çolaklı, Gündoğdu, Yavrudoğan, Çeltikçi, Ulukapı, Uzunkale, Taşkesiği, Güzelyalı, Belenobası, Hacıali, Karaöz, Sülek, Salkımevler, Demirciler, Karavca, Çayyazı, Yukarıışıklar, Yeniköy, Sarılar, Yaylaalan, Şişeler] ise kısmi olarak etkilenmiştir. SAKOM'dan alınan bilgiye göre, yangında 3 vatandaşımız hayatını kaybetmiş, 1'i ağır olmak üzere 271 vatandaşımız etkilenmiştir. Yangından etkilenen 73 vatandaşımızın tedavileri devam etmektedir. Sağlık Bakanlığı tarafından bölgeye 30 ambulans, 12 UMKE ve 1 mobil komuta aracı ile 136 sağlık personeli sevk edilmiştir. Manavgat Devlet Hastanesinde kısmi tahliye gerçekleştirilmiş olup, 10 yoğun bakım hastası başka hastanelere nakledilmiştir. Antalya, Afyonkarahisar ve İzmir AFAD il müdürlüklerinden 48 personel bölgede görevlendirilmiştir. Ayrıca Isparta, Burdur, Konya, Karaman, Mersin, Kocaeli, İstanbul, Ankara, Eskişehir ve Samsun illerinden Antalya Valiliği ile eşgüdüm hâlinde 230 personel, 17 arazöz, 42 itfaiye aracı, 13 su tankeri ve 1 öncü araç bölgeye sevk edilmiştir. Antalya Büyükşehir Belediyesi'nden 450 personel ile 75 itfaiye aracı, DSİ'den 1 dozer, 3 ekskavatör, 7 vidanjör ve 1 kepçe çalışmalara destek vermektedir. Yangından etkilenebilecek alanlarda bulunan evler tahliye edilmiştir. Yangından 320 büyükbaş, 3.000 küçükbaş, 22 muz serası, 15 sebze serası, 360 arı kovani ve 15.000 dekar tarım alanı zarar görmüştür. Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü'nden 24 personel 12 ekip hâlinde hasar tespit çalışmalarına başlamıştır. Manavgat Merkez'de bulunan KYK yurdunda 73 afetzede barındırılmaktadır. Türk Kızılay tarafından, 91 personel ile 4 tır ve 4 ikram aracı görevlendirilmiş, 4.250 öğün/kişi sıcak yemek, 6.920 içecek ve 1.900 kumanya dağıtılmıştır. Yangın nedeniyle 35 mahallede enerji kesintisi meydana gelmiştir. 12 mahalleye tedbir amaçlı olarak elektrik verilmemektedir.”²¹⁰

4.8.2. Marmaris Orman Yangını

30 Temmuz 2021 tarihli AFAD açıklamasında Manavgat Orman Yangını hakkında kamuoyuyla paylaşılan afet içeriği şöyle şekillenmiştir: “29 Temmuz 2021 tarihinde Muğla ili Marmaris ilçesi Armutalan ve İçmeler mahalleleri, Milas ilçesi Kuyucak mahallesi ve Köyceğiz Asartepe bölgelerinde ormanlık alanda yangınlar meydana gelmiştir. Muğla il genelinde meydana gelen yangınlarda 1 vatandaşımız hayatını kaybetmiş, 49 vatandaşımız yaralanmıştır. Yaralanan 35 vatandaşımızın tedavilerinin devam ettiği, 3 kişinin taburcu edildiği öğrenilmiştir. Barınma amacıyla Menteşe ilçesinde 2.000, Milas ilçesinde 168 ve Marmaris ilçesinde 25 kişilik kapasite hazırlanmıştır. Osmaniye mahallesi 160 hane olarak

²¹⁰ <https://www.afad.gov.tr/ulke-genelinde-devam-eden-orman-yanginlari-hk-2> [29.06.2022].

Orhaniye mahallesine, Bayır mahallesi 300 hane olarak Selimiye mahallesine tahliye edilmiştir. Muğla İl genelinde meydana gelen yangınlar nedeni ile 56 trafoda elektrik kesintisinin meydana geldiği bilgisi alınmıştır. Marmaris Armutalan, İçmeler mahallelerindeki yangına; AFAD, Orman Bölge Müdürlüğü, itfaiye, 112 ve STK’lardan toplam 374 personel, 5 helikopter, 41 arazöz, 15 su tankeri, 8 iş makinası, 15 ambulans, 3 araç ve 15 UMKE ekibi ile müdahale edilmektedir. Ayrıca İstanbul Büyükşehir ve Zeytinburnu itfaiyelerinden 114 personel ve 19 araç sevk edilmiş, Denizli Büyükşehir itfaiyeden 1 arazöz, 1 su tankeri, 112’den 9 personel ve 3 ambulans bölgeye sevk edilmiştir. Marmaris İçmeler bölgesinde, yangın başlamadan önce ormanlık alana giren 5 vatandaşımız UMKE ve AFAD ekipleri tarafından bulundukları yerden alındıkları aktarılmıştır. Sağlık durumlarının iyi olduğu bildirilmiştir. Milas Kuyucak Mahallesindeki yangına; AFAD, Orman Bölge Müdürlüğü, itfaiye ve STK’lardan toplam 98 personel, 1 helikopter, 10 arazöz, 9 itfaiye aracı, 14 su tankeri ve 3 araç ile müdahale edilmektedir. Kuyucak mahallesinde bulunan otelden 50 vatandaşımız tahliye edilmiştir. Köyceğiz Asartepe bölgesindeki yangına; 20 personel, 4 arazöz ve 2 araç ile müdahale etmektedir. Muğla Seydikemer’de çıkan yangına; Burdur ilimizden 4 arazöz sevk edilmiştir.”²¹¹

4.8.3. Yangınlara Müdahalede Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü

Kaybedilen her ağacın yeniden Türkiye’ye kazandırılması seferberliğinde ön safta yer alan Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı [TEMA], 30 Temmuz 2021 tarihi itibarıyla "Hep Birlikte Yaşamı da Umudu da Yeniden Yeşerteceğiz" isimli kampanyayla orman yangınlarında zarar görmüş toprakların yeniden ağaçla buluşturulması için bağış toplamıştır. AKUT Derneği, yangınların söndürülmesinde sahadaki operasyon ekiplerinin özveriyle ön plana çıkmıştır. Türk Kızılay, yangın mağdurlarının birincil ihtiyaçlarını gidermek üzere bağış kampanyası başlatmış, toplanan bağışları Kızılay gönüllüleri ve uzmanları aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine ulaştırmış; gıda, içecek ikramı ve psikososyal destekleriyle yangından etkilenen vatandaşların hizmetinde olmuştur. STK Afet Platformu üyesi derneklerin neredeyse bütünü sahada operasyon ekipleriyle hazır bulunmuş, yangın mağdurlarının ihtiyaçlarını tespit ederek gerekli olan yardımları ulaştırmıştır. Yangın sürecinde öne çıkan bir diğer STK olan İHH, arama-kurtarma ekiplerinin çalışmalarına ek olarak bir mobil aşevini yangın bölgesinde hizmete hazır hâle getirmiş ve mağdurlar için diğer STK’larda olduğu gibi bağış toplamıştır. Türkiye Doğal

²¹¹ <https://www.afad.gov.tr/ulke-genelinde-devam-eden-orman-yanginlari-hk-2> [29.06.2022].

Hayatı Koruma Vakfı da bir bağış kampanyası başlatarak, yangında zarar gören, yaralanan ve yaşam alanı zarar gören tüm canlılar için kurtarma, tedavi ve rehabilitasyon çalışmalarında bulunmuştur.²¹²

4.9. Kastamonu-Bozkurt Sel Felaketinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü

11 Ağustos 2021 tarihinde Batı Karadeniz’de yaşanan aşırı yağışlar Kastamonu, Bartın ve Sinop illerinde sel ve su baskınlarına yol açmıştır. Afet bölgesinde büyük çapta hasar oluşmuş ve can kayıpları da yaşanmıştır. Sel felaketi sonucunda 62’si Kastamonu, 15’i Sinop ve 1’i de Bartın’da olmak üzere toplam 78 vatandaş hayatını kaybetmiştir. Felaketten etkilenen şehir ve ilçelerde afet koordinasyon merkezleri ivedilikle kurulmuştur. Türkiye Afet Müdahale Planı kapsamında afetten bölgelerdeki çalışmaların eksiksiz yürütülmesi amacıyla AFAD Afet ve Acil Durum Yönetim Merkezi faaliyete geçirilerek; tüm çalışma birimleri, resmî kurumlar, üst düzey yönetici ve temsilcilerin iştirakiyle ara verilmeksizin arama-kurtarma ve rehabilitasyon çalışmalarına devam edilmiştir. Çalışmalarda AFAD, Genelkurmay Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Jandarma, 112, UMKE, Karayolları Genel Müdürlüğü, DSİ, yerel yönetimler, il özel idareleri, STK’lar, AFAD Gönüllüleri, personeli ve araçları aktif görev yapmıştır. Kastamonu Bozkurt’ta 6.039 personel, 768 araç, 37 ambulans, 37 UMKE, 6 helikopter, 1 JIKU, 1 drone ve 2 insansız hava aracı, 1 gezici laboratuvar, 747 iş makinesi, 15 vidanjör, 1 mobil enerji aracı, 70 bobcat, 15 itfaiye aracı, 1 korvet, 8 cenaze aracı, 35 bot ve 61 motopomp, 3 dalgıç pompa, 20 jeneratör, 4 kepçe, 14 arama köpeği ve 5 bin kişi kapasiteli sahra mutfak selzedelerin ihtiyaçları için hazır bulundurulmuştur. Barınma ihtiyaçlarını karşılamak üzere 510 çadır, 2.140 battaniye, 1880 yatak, 2.140 nevresim seti, 51 mutfak seti bölgeye sevk edilmiştir.²¹³

Sel felaketinin yaralarını sarmak üzere bölgeye çok sayıda STK intikal etmiştir. Türk Kızılay, İHH İnsani Yardım Vakfı, Türkiye Diyanet Vakfı ve HAK İnsani Yardım Derneği gibi STK’lar afetzedelere vakit kaybetmeksizin ulaşma yarışına girişmiştir.

Sıcak yemek ve su gibi temel ihtiyaçları karşılamak için afet bölgesinde bir mobil mutfak oluşturan TDV, günlük sıcak yemek hizmetini selzedelerin kullanımına sunmuştur. Afetin ilk dönemlerinde 40.000’den fazla insana sabah, öğle ve akşam olacak şekilde üç öğün sıcak yemek ikramında bulunmuştur. Afet bölgesinde erişilmesi zor yerlerdeki ihtiyaç sahipleri

²¹² <https://www.sivilsayfalar.org/2021/08/02/orman-yanginlarinin-onlenmesi-ve-tahribatin-giderilmesinde-sivil-topluma-buyuk-gorev-dusuyor/> [29.06.2022].

²¹³ <https://www.afad.gov.tr/bartın-kastamonu-ve-sinopta-> [29.06.2022].

ve saha çalışanlarına arazi araçlarıyla 20.000 gıda paketi ulaştırılmıştır. Bunlara ek olarak, 10.000’den fazla hijyen seti felaketin hemen akabinde mağdurlara teslim edilmiştir.²¹⁴ İHH Afet Yönetim Birimleri, 230 kişilik bir ekiple afet bölgesine ulaşarak arama-kurtarma çalışmalarına iştirak etmiş ve mağdurlara insani yardım ulaştırmıştır.²¹⁵ Türk Kızılay da özellikle sıcak yemek, su ve gıda temini noktasında önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir.²¹⁶

4.10. Uluslararası Krizlerde Türkiye’nin Afet ve İnsani Yardım Yetkinliği

Afetler, insanlığın ortak meselesidir. Bir afeti herhangi bir ülkeyle bağdaştırmak mümkün olsa da açığa çıkan insani sorunların koşulsuz bir şekilde paylaşılmasında lüzum bulunmaktadır. İnsani yardım mevzusu, evrensel bir sorumluluk olarak dünya afet otoritelerinin ve siyasi aktörlerin gündemlerini sürekli bir temelde meşgul etmelidir. Bu doğrultudaki hassasiyet; dil, din ve ırk gözetmeksizin kuşatıcı ve kapsayıcı olabildiği ölçüde dünya genelindeki insani dramların üstesinden gelmek mümkün olabilecektir. Dünya daha önce hiç olmadığı kadar bu türden örnek şahsiyetlere, rol modellere, devlet politikalarına ve sivil toplum kuruluşlarına ihtiyaç duymaktadır.

Mağdur ve muhtaç zümrelerin insanlık onuruyla bağdaşmayacak müdahalelere maruz bırakıldığı görüntülere dünyanın farklı noktalarında daha sık tanık olunmaktadır. Bunların her yönüyle elim olduğunu, kendi başına bir dram olan insani krizi gölgede bıraktığını ve halen her anlamda çıkarılması gereken derslerin olduğunu vurgulamak gerekir. Mahrum ve muhtaç topluluklar söz konusu olduğunda seçici davranmak, bir başka ifadeyle, insani yardımda din, dil, ırk, sınıf, coğrafya veya devlet ayrımı gözetmek, mevcut sorunların daha da derinleştirilmesinden başka bir işlev görmeyecektir. Felaketlerde olduğu gibi insani krizlerde de farkındalığın geliştirilmesi ve sivil toplum kuruluşlarının her türden ırkçılık ve ayrımcılıkla mücadelede önemli sorumluluklar üstlenmesi; insani krizlerin dünya gündemine en üst noktadan taşınması, BM gibi organların meseleye eşit ve bütüncül yaklaşması ve devletlerin bu konularda iş birliğine gitmesi noktasında büyük etki oluşturabilir.

Klaus Jurgens, burada temas edilmekte olan tezatları, o coğrafyanın bir mensubu olarak içeriden bir göz ve bakış açısıyla yeniden hatırlatırken, dünya gündemine oturan vahametini

²¹⁴ <https://tdv.org/tr-TR/tdv-sel-felaketinin-yasandigi-bozkurtta-1-haftada-20-bin-kisilik-yemek-dagitti/> [29.06.2022].

²¹⁵ <https://ihh.org.tr/haber/ekipler-sel-bolgelerinde-koylere-ulasti>; <https://ihh.org.tr/haber/ekipler-bati-karadenize-sevk-edildi> [29.06.2022].

²¹⁶ <https://www.kizilay.org.tr/Haber/KurumsalHaberDetay/6167>; <https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberArsiviDetay/6593> [29.06.2022].

tam tersine Türkiye'nin insani krizlerdeki sıra dışı kabiliyetine vurguda bulunmaktadır.²¹⁷ Kendi ülkelerini, topraklarını ve ailelerini çeşitli nedenlerle geride bırakmak zorunda kalmış afet ve insani kriz mağdurlarını Türkiye'nin misafir olarak karşılaması ve onlara güvenli liman olması, Türkiye'yi afet ve insani yardım yönetiminde benzersiz bir örnek kılmıştır.

Afet ve insani yardım anlayışının, yönetiminin ve politikasının Marmara Depremi öncesi ve sonrası olarak iki farklı evrede ele alınabileceği Türkiye, depremlerden orman yangınlarına kadar uzanan geniş bir yelpazede afet kapasitesini geliştirerek model alınabilecek bir seviye yakalamıştır. AFAD koordinasyonu ve öncülüğünde yurt içinde gerçekleştirilen çalışmalarda elde edilen birikim ve tecrübelerle yurt dışında da Türkiye'nin insani diplomasi yaklaşımını tatbik etmeyi kendisine görev edinmiş ve bu bağlamda Türkiye'nin bayrak taşıyıcısı olan AFAD, yakın uzak gözetmeksizin dünyanın herhangi bir noktasında meydana gelebilecek afet ve kriz hâllerine etkin müdahalede bulunabilecek bir olgunluk kazanmıştır. Bu bağlamda, insani krizlerin ağır birer felaket olduğu gerçeğinden hareketle, aşağıdaki kısımda Türkiye'nin sahip olduğu birikim ve tecrübelerini AFAD ve STK'ları kanalıyla cömertçe ulaştırdığı ülkelerdeki çalışmalara temas edilmektedir.

Türkiye dış politikasının en üst noktadan insan merkezli olmasına önem atfedildiğine takip eden alıntı örnek verilebilir: "... Filistin davasına çok güçlü şekilde sahip çıkmamızın nedeni, ölenlerin insan olmasıdır. Suriye meselesinde, bir milyon 200 bin insana kucak açmış olmamızın sebebi, en önce, onların insan olmasıdır. Şu anda 200 bini aşkın insanın öldürülmüş olduğu Suriye'ye sessiz kalamayız, kalamazdık. Ve bunu insani, vicdani bir sorun olarak addediyor, siyasetin sorumluluğu noktasında da bunu siyasetin merkezine özellikle oturtuyoruz. Irak'ta, Afganistan'da, Somali'de, diğer tüm çatışma ve kriz alanlarında, insana ve cana verdiğimiz değerin gereği olarak sesimizi yükseltiyoruz. Bizim için etnik kökenlerden, dillerden, derilerinin renklerinden, petrolden, elmastan, altından, enerji kaynaklarından öte insan vardır, can vardır."²¹⁸

4.10.1. Suriye Krizi

"2010 yılının Aralık ayında, Muhammed Bouazizi isimli gencin Tunus'ta kendini yakarak intihar teşebbüsünde bulunmasıyla patlak veren olaylar, kısa sürede tüm Arap coğrafyasına yayılmış ve başta Mısır, Libya ve Suriye olmak üzere Cezayir, Ürdün, Bahreyn ve Yemen gibi Arap ülkelerini etkilemiştir. Bu sürecin sonunda bazı ülkelerde rejim

²¹⁷ Klaus Jurgens, "Migrant, refugee absorption in EU dangerously inadequate", *Daily Sabah*, November 29, 2021.

²¹⁸ <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2931/devir-teslim-torende-yaptiklari-konusma> [05.07.2022].

değişiklikleri yaşanırken bazı ülkelerdeki iç karışıklıklar ise halen devam etmektedir. Olayların sığırdığı ülkelerden biri olan Suriye Arap Cumhuriyeti’nde, Mart 2011’de iç karışıklıklar baş göstermiştir. Çatışma ortamından kaçan Suriyeliler, ilk kez 29 Nisan 2011’de Hatay ili Yayladağı ilçesinden 260 kişilik bir grup olarak Türkiye’ye giriş yapmıştır. 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91. maddesine dayanılarak hazırlanan ve 22/10/2014 tarihli ve 29153 numaralı *Resmî Gazete*’de yayımlanarak yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği ile geçici koruma statüsü altına alınan Suriyelilere sağlanan tüm hizmetlerin koordinasyonu AFAD’a verilmiştir. Güvenlikten eğitime, barınmadan sağlığa kadar çok sayıda hizmet, gerek geçici barınma merkezlerinde gerekse geçici barınma merkezlerinin dışında ilgili kurum ve kuruluşların da iş birliğiyle Suriyelilere sunulmaktadır.”²¹⁹

Türkiye, sayıları dönem dönem değişkenlik gösterse de kayıt altına alınmış 3 milyondan fazla Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Ülkedeki mültecilerin büyük çoğunluğu kentsel alanlarda yaşamakta, bunların 260.000’den fazlasına da Türkiye Hükümeti tarafından yönetilen 22 mülteci kamplarında konaklama imkânı sağlanmaktadır.²²⁰

AFAD ve sivil toplum kuruluşları birçok alanda Suriyeli göçmenlerin ihtiyaçlarına cevap niteliğinde çözümler geliştirmiştir. Türkiye’deki Suriyeli genç nüfusun artması, AFAD’ı geçici eğitim merkezleri [GEM] açmaya sevk etmiştir. 21 farklı ilde açılan GEM’ler, kamp içi ve kamp dışı faaliyetler yapmıştır. Suriye’de sunulan eğitim müfredatının esas alındığı GEM’ler anaokulu, ilköğretim, ortaöğretim şeklinde planlanmıştır. Kamp içi çalışmalarda Diyanet Vakfı’na bağlı bir dernek olan KAGEM tarafından sunulan eğitimlerle başlayan çalışmalar, Türkiye’deki diğer STK’ların, yerel yönetimlerin ve iş çevrelerinin dâhil olmasıyla daha geniş bir zemine oturmuş ve Türkiye genelinde 318 GEM’in açılmasını sağlamıştır. STK’ların öncülüğünde açılan GEM’ler, daha sonra MEB’in kontrolüne bırakılmıştır.²²¹

Suriye krizinde STK’ların iki önemli hususta işlev gördüğü ifade edilmiştir. STK’ların göçmenlerin temel ihtiyaçlarını karşılamada aktif rol üstlendiği ve onların topluma uyum sağlamalarına yardım edecek çalışmalarda bulundukları belirtilmiştir. Diğer taraftan, Türk toplumunun da Suriyeli göçmenlere kucak açmasına aracılık ettiği öne sürülmüştür. İHH’nın

²¹⁹ *Türkiye’deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması*, Hazırlayan: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD], Ankara, 2017, s. 11.

²²⁰ <https://www.unhcr.org/tr/suriye-acil-durumu> [05.07.2022]; Mehmet Şükrü Yaman, “Recalling the Social Nature of Turkish postal services”, *Daily Sabah*, April 26, 2019; <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turk-milleti-suriyeli-kardelerine-sahip-cikti/1089705> [05.07.2022].

²²¹ Faik Tanrıku, “Suriye Krizi Sonrası Türkiye’deki Sığınmacıların ve Göçmenlerin Eğitimi: Geçmiş, Bugün ve Gelecek Perspektifleri”, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 [3], 2018, s. 2585-2604.

bu anlamda hem Suriyeli göçmenlerin entegrasyonu hem de toplumun onlara bakışının sağlıklı olmasına yönelik çalışmalarla farklı bir yerde konumlandığı söylenebilir.²²²

4.10.2. Beyrut Limanı Patlaması

4 Ağustos 2020 tarihinde Lübnan'ın dünyayla bağlantısını sağlayan Beyrut Limanı'nda patlayıcıların bulunduğu bir depoda çıkan yangın sonucunda gerçekleşen sarsıcı patlama; 135 kişinin ölümüne, 5.000'den fazla insanın yaralanmasına ve onlarcasının kaybolmasına neden olmuştur.²²³

Lübnan ekonomisini ters yüz eden ve yaklaşık 10 milyar dolar maddi hasar ortaya çıkaran patlama sonrasında Lübnan'a yardım eli uzatan ülkelerin başında gelen Türkiye, AFAD koordinasyonunda Sağlık Bakanlığı, Kızılay ve AFAD tarafından hazırlanan yardım malzemelerini Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ait askeri kargo uçağı ile afet bölgesine ulaştırmıştır. AFAD, Sağlık Bakanlığı UMKE ve Kızılay'dan oluşan Türkiye heyeti, patlamanın yaşandığı bölgede arama-kurtarma faaliyetlerinde bulunmuştur.²²⁴

Lübnan halkına desteğini sürdüren Türkiye, patlama sonrasındaki katkılarından bağımsız olarak, Mart-Nisan 2022'de 3 ayrı gemi ile nakledilen 91 tır aracılığıyla, 960 tonu insani olmak üzere toplamda 1.484 ton yardım malzemesini Lübnan'a ulaştırmıştır.²²⁵

4.10.3. Rusya-Ukrayna Savaşı

Rusya ve Ukrayna savaşı sonrasında, neredeyse tüm devletler ve STK'lar, kaos ve panik atmosferini hafifletmek amacıyla Ukrayna halkına yardım eli uzatmıştır. Türkiye, savaştan en çok etkilenen bölgelere insani yardım ulaştırarak, temel ihtiyaçların giderilmesinde önemli katkılar sunmuştur. Bu doğrultuda Borodyanka şehrine nakledilen AFAD mobil mutfak aracı, ihtiyaç sahiplerine kesintisiz sıcak yemek olanağı sağlamıştır. Bölgedeki diplomatik misyonlarını da harekete geçiren Türkiye, afet sahasında ve berisinde savaş mağdurlarına en güçlü destek veren ülkelerden birisi oldu. Savaşın hemen sonrasında bölgeye tırlarla insani yardım sevk eden Türkiye, 150.000'i aşkın Ukrayna vatandaşının da savaştan kaçarak

²²² Emrin Çebi, "The Role of Turkish NGOs in Social Cohesion of Syrians", Turkish Journal of Middle Eastern Studies, ISSN:2147-7523, Special Issue, 2017, s. 135-170.

²²³ <https://www.trthaber.com/haber/dunya/afad-beyrutta-arama-kurtarma-calismalarina-basladi-507048.html> [05.07.2022].

²²⁴ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afad-beyrut-limaninda-arama-kurtarma-calismalarina-basladi/1934126#> [05.07.2022].

²²⁵ <https://www.afad.gov.tr/turkiyeden-lubnana-1000-tona-yakin-insani-yardim-malzemesi-tasiyan-gemi-beyrutta> [05.07.2022].

Türkiye'ye gelebilmesinde kolaylık sağlamıştır.²²⁶ Suceava şehrindeki Siret Sınır Kapısı'ndan Romanya'ya geçen savaş mağdurlarına da ulaşan AFAD, saha ekiplerini buraya intikal ettirerek insani ihtiyaçların giderilmesinde inisiyatif üstlenmiştir. Soğuk ve karlı havaya rağmen çalışmalarına ara vermeyen AFAD, başta sıcak yemek olmak üzere günlük ortalama 3.500 kişinin muhtelif ihtiyaçlarını karşılamıştır. Ayrıca, Ukrayna'da bulunan Türk vatandaşlarının Türkiye'ye dönüşlerini koordine eden AFAD,²²⁷ ülke dışındaki krizlere müdahale yetkinliğini pekiştirmiştir.

“Ukrayna'da yaşanan gelişmeler kapsamında, Türkiye tarafından Ukrayna halkının acil insani ihtiyaçlarını karşılamak üzere AFAD koordinasyonunda, ilgili kurum/kuruluş ve STK'ların desteğiyle hazırlanan insani yardım malzemelerini, Ukrayna halkına ve bölgedeki Türk vatandaşlarına ulaştırmaya devam ediyoruz. 27 Şubat'ta başlattığımız insani yardım seferberliği kapsamında, son olarak gönderilen 100 bin hazır yemek ve 15 bin ilk yardım ve hijyen kitiyle birlikte bölgeye bugüne kadar:

- AFAD Başkanlığı; 18 tır ve 1 mobil mutfak aracı,
- AFAD koordinasyonunda, Sağlık Bakanlığı, belediyeler ile özel sektör Türk Kızılay ve sivil toplum kuruluşları; 25 tır, olmak üzere toplam 43 insani yardım tırı ve 1 mobil mutfak tırı malzemesi gönderildi.

Ukrayna halkına ve bölgedeki Türk vatandaşlarına gönderilen 43 insani yardım tırında toplam;

- 750 aile çadırı;
- 26 genel maksat çadırı;
- 11.620 battaniye;
- 1.890 yatak;
- 1.640 yastık - çarşaf seti;
- 141 uyku tulumu;
- 15.000 adet Afet ve Acil Durum Çantası;
- 100.000 adet hazır yemek;
- 4.536 gıda kolisi;

²²⁶ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afad-mobil-mutfak-tiri-ukraynanin-borodyanka-sehrinde/2604875>
[05.07.2022].

²²⁷ <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afad-ukraynali-savas-magdurlarina-turkiyenin-sefkat-elini-uzatiyor/2527744>
[05.07.2022].

- 583.619 gıda malzemesi;
- 52.820 hijyen seti;
- 103.203 hijyen malzemesi ve bebek bezi;
- 308 bin hasta ve bebek bezi ile ilaç ve sağlık ekipmanları bulunuyor.

Ukrayna’da devam eden insani ihtiyaçları belirlemek ve ülkemizden gönderilmekte olan yardımların koordinasyonunu sağlamak üzere bölgede görev yapan AFAD insani yardım ekibi, Ukrayna’nın Romanya sınırı, Polonya ile Moldova’da çalışmalarına devam ediyor. AFAD ekibi tarafından oluşturulan alanda günlük yaklaşık 10 bin kişiye beslenme desteği sunuluyor.”²²⁸

²²⁸ <https://www.afad.gov.tr/turkiyeden-ukrayna-halkina-yardim-eli> [05.07.2022].

SONUÇ VE ÖNERİLER

Afet ve İnsani Yardım Yönetiminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü konulu bu çalışma; meselenin daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla, öncelikle; afet, afet türleri, afet aktörleri, sivil savunma kurumları, sivil toplum kuruluşları ve gönüllülük gibi hususları bir arka plan oluşturacak şekilde terminolojik olarak ele alınmıştır.

STK kavramı, çok yönlü bir olgudur. Ekonomik karşılığı bulunduğu gibi afetlerin dünya genelinde çeşitlilik ve yoğunluk kazanmasıyla sosyal açıdan yeri doldurulması güç bir gerçeklik hâlini almıştır. Bu nedenle, STK teriminin nasıl şekillendiği ve afet süreçlerine nasıl dâhil olduğu hususları üzerinde de durulmuştur. Türkiye’de STK’ların gelişim sürecine temas edilirken Türk kültürünü tamamlayan yardımlaşma unsurunun tarihsel boyutu da Osmanlı Devleti özelinde incelenmiştir. Afet yönetimi denildiğinde ilk akla gelen dinamiklerden olan gönüllülük anlayışının Türkiye’de kapsadığı alana temas edilmiştir.

Gönüllülük uygulamaları, afet ve insani yardım konularında dünyada öncü kabul edilen Almanya, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya’nın hem afetlere yaklaşımı hem de bu ülkelerdeki sivil toplum kuruluşları ile gönüllülerin afet süreçlerinde nasıl konumlandırıldıkları üzerinde durularak, Türkiye ve bahse konu ülkeler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar değerlendirilmiştir.

Türkiye’nin afet ve insani yardım yönetiminde STK’ların kapsadığı alan ve gönüllülüğe olan toplumsal yaklaşım, tecrübe edilen afet çıktıları esas alınarak eleştirel bir bakış açısıyla yorumlanmıştır. Son dönemlerde kaydedilen teknik ilerlemelere rağmen afetlere müdahalede istenmeyen durumların yaşanmaya devam ediyor oluşu ve STK’ların sistematik olarak sürece dâhil edilememesi, organizasyon ve akreditasyon kültürüyle ilişkilendirilmiştir. AFAD’ın yeni organizasyon yapısında bu eksikliği kalıcı olarak gidermesi beklenen yapısal değişikliklere gidilmiş olması, afet ve insani yardım yönetimi süreçlerinde STK’ların doğru konumlandırılması noktasında bir dönüm noktasıdır.

Afet yönetimi süreçlerinin ve insani yardımların amacına ulaşabilmesi, afet alanındaki kamu birimlerinin ve sivil toplum kuruluşlarının uyumlu, sağlıklı, aktif ve dinamik iş birliğine bağlıdır. Gönüllülük, bir fedakârlık seferberliğidir. Bununla birlikte, STK’larda olduğu gibi gönüllülük faaliyetlerinin de her safhası itibarıyla oldukça iyi organize edilmiş olmalıdır. İnsan hayatı söz konusu olduğundan, sürekli bir temelde iyileştirilmesi ve geliştirilmesi

gerekmektedir. İyi niyet tek başına yeterli etkiyi oluşturmayaacağından gönüllü kimselerin belirli vasıflara sahip olması, eğitimli ve bilinçli kimselerden oluşması hayati önem arz etmektedir. Bu sağlandığında, STK'ların faaliyetleri daha dinamik bir çehre kazanacaktır.

Çalışmada yer verilen ve Türkiye'nin tecrübe ettiği her bir afette vatandaşın hizmetine koşulsuz koşan STK'lar, toplumsal vicdanın ve huzurun canlı kalmasına aracılık eden değerli oluşumlardır. Bu bakımdan, Türkiye kültürünün, gelenek ve göreneklerinin bir yansıması olan bu değerlerin herkesçe sahiplenilmesi, afete ilişkin meselelerde birlikte hareket edilmesi, istişare ve iş birliği ruhunun daha güçlü bir şekilde tesis edilmesi ve afetlerde beliren sorunların üzerine daha cesur ve kararlı gidilmesi, Türkiye afet geleceğinin salahiyeti adına elzemdir.

Tecrübe edilen her bir afet, mevcut afet planlamasında aksayan yönleri haber veren bir boyuta sahiptir. Afete ilişkin tedbirlerin yeterli olup olmadığı, aksayan taraflar, afetin gerçekleştiği ana kadar henüz düşünülmemiş birtakım düzenleme ve çalışmaların neler olabileceği, afet yönetiminde benimsenmekte olan stratejinin doğru olup olmadığı hususlarında mutlak ipuçları verir. Afet sonrasındaki durum değerlendirme ve hasar tespit çalışmaları, hangi noktalara odaklanılması gerektiğine işaret eder. Bu anlamda, Türkiye için en doğru örnek Marmara Depremi'dir. Marmara Depremi öncesinde kadar müdahale, enkaz kaldırma ve afetzedelere acil yardım ulaştırma gibi alanlarda karşılaşılan acı tecrübelerin de işaret ettiği üzere Türkiye afetlere hazırlıklı olma, etkili afet yönetim planı uygulama ve sivil toplum kuruluşlarını afet süreçlerine entegre etme hususlarına yabancıydı. Bu nedenle, STK'ların ve gönüllülerin afet ve insani yardım süreçlerinde neredeyse hiç olmadığı ve ülkede yalnızca kriz anlarını yönetmekle yetinen bir anlayışın egemen olduğu öne sürülmüştür. Marmara Depremi sonrasında yazılı ve görsel basına yansıyan içeriklerin neredeyse bütünü bu gerçeği teyit etmektedir.

Marmara Depremi, sadece kamu kaynakları, imkânları ve birimleriyle afetlerle başa çıkılamayacağını da net bir şekilde ortaya koymuştur. Afetler yaşanmadan, afete hazır bir mekanizmanın işler hâlde bulunması gerektiği hakikati, ancak deprem sonrasında idrak edilebilmiştir. Bu nedenle, Türkiye'nin afet yönetim anlayışı Marmara Depremi sonrasında keskin bir değişim geçirmiştir. Sınırlı sayıdaki devlet birimlerinin yanına afete özgü tam yetkili yeni kurumlar eklenmiş, STK'lar ile gönüllülerin üstlendikleri sorumluluklar ve gösterdikleri fedakârlıklar sonrasında STK'ların afet yönetim sistemine dâhil edilmeleri gerektiğinin farkına varılmıştır. Çalışma içerisinde de vurgulandığı şekilde bu keskin değişimin uygulama zemini bulması uzun yıllar almıştır. Bu doğrultudaki ikinci milat da Türkiye'nin ilk

afet ihtisas kuruluğu olan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın 2009 yılında kurulmasıdır. AFAD ile bir yandan afet alanındaki tüm paydaşlar afet yönetim sistemine dâhil edilirken bir yandan da AFAD kuruluş kanununda STK'lara ve gönüllülere birçok atıfta bulunulmuştur. Bunları takip eden bir diğeri önemli gelişme de AFAD koordinasyonunda tasarlanan, uygulamaya geçirilen ve Türkiye'nin afetlerdeki strateji belgesi olarak nitelendirilebilecek Türkiye Afet Müdahale Planı içerisinde STK'lar ve gönüllülerin görev ve sorumluluklarının tanımlanmış olmasıdır.

Çalışma Kapsamında Tespit Edilen Öneriler

- Bugüne kadar afetlere çoğunlukla hazırlıksız yakalanmış olan Türkiye'nin afetlere hazırlıklı olmayı hedefleyen önemli adımlar attığı, çalışma içerisinde vurgulanmıştır. Afetlere hazırlıklı olma ve ihtiyaç duyulan farkındalığın sürdürülebilir bir temele alınabilmesi için başta idari, hukuki ve kurumsal temelde gerekli düzenlemelerin yeknesaklık oluşturacak günün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde revize edilmesi gerekmektedir. Her bir paydaşın görev ve sorumlulukları bu temelde doğru tayin edilmeli, kamusal birimler ile STK'lar arasında hata payının neredeyse sıfıra indirildiği hızlı, aktif, dinamik ve sağlıklı bir iletişim ağına sahip olunması, Türkiye adına zaruri bir ihtiyaçtır. AFAD bünyesindeki yeni STK dairesinin bu sorumluluğu üstlenmesi, bahse konu açığı kapatması ve afet alanlarında düzenle birlikte koordinasyon tesis etmesi beklenmektedir. Türkiye'nin tecrübe ettiği afetlerin söylemeye devam etmekte olduğu değişmeyen gerçeklik ışığında, kamu birimlerinin veya sivil toplum kuruluşlarının tek başlarına afet yönetim süreçleriyle başa çıkması, tek başlarına yetkin olmaları, tek başlarına afetlere hazır olmaları, diğeri aktörlerle istişarede bulunmaksızın ve ilgili paydaşlardan destek almaksızın tek başlarına afet yönetim stratejileri geliştirmeleri ne afet hazırlığı ne de afet ve insani yardım hususlarında yeterli olmayacak ve sorunları temelden çözmeyecektir. Bütünleşik afet yönetimi bu yüzden vardır ve gereklidir. Bu bakımdan; kamu, özel sektör, üniversiteler, gönüllüler, askeri birimler ile posta hizmet sağlayıcılarının sahip oldukları geniş hizmet ağı dolayısıyla afet hazırlıklarının tüm evrelerinde bulunmalı ve sorumluluk üstlenmelidir. Afetlere hazır olmak, herkesin ortak sorumluluğudur. Afet sonrasında oluşan maddi manevi hasarın ortaya çıkardığı ağır yük de buna göre paylaşılmalıdır. Ancak bu şekilde yaralar sarılabilir ve afetler geride bırakılabilir.

- Sivil toplum kuruluşlarının devlet himayesinde olması, toplumsal barışı ve ülkenin refahını gözetmesi koşuluyla faaliyetlerinin devlet tarafından desteklenmesi, hizmet götördükleri coğrafyalarda kendilerine hareket kolaylığı sağlanması, idari ve hukuki anlamda devlet kurumlarıyla olan münasebetlerde birtakım imtiyazlara tabi tutulmaları, resmî birimler ve STK'lar arasında ortak amaca hizmet eden bir diyalog kültürünün egemen kılınması; afetleri en az hasarla atlatma, mağdur zümrelere daha hızlı ulaşma, daha sağlıklı bir çalışma alanı oluşturulması, afet önleyici tedbirlerin geniş kitlelere ulaştırılması, sosyal yardımların ihtiyaç sahipleriyle buluşturulması bağlamında devletin ilgili kurumlarının yükünü paylaşma; yaşlılar, kadınlar ve çocuklar gibi hassas zümrelerin akla gelebilecek her hususta ilgilenilmesi ve gözetilmesi daha kolay ve etkili olabilecektir. STK'ların yalnızca afetlerde ortaya çıkmadığını, kız çocuklarının eğitimi, yaşlı bakımı, çevrenin korunması ve hayvan hakları gibi alanlarda da kıymetli faaliyetlerde bulunduklarını hatırladığımızda eskilerde yalnızca devlet eliyle tesis edilen asayiş ve toplumsal barışın bugüne uzanan süreçte ne denli bir zenginlik kazandığı daha iyi anlaşılacaktır. Her türden eksiklik, aksaklık ve sorunun çözüme kavuşturulması idealiyle oluşturulmuş her bir STK'nın kamusal düzenin devamını gözettiği, başkasının iyiliğini düşünen diğerkâm kuruluşlar olarak toplum ve devlet için artı değer oluşturdukları unutulmamalıdır.
- STK bağlamında düşünüldüğünde, STK'ların varlık amaçlarına hanel getirebilecek platformlarda yer almaktan kaçınmaları ve insanın merkezinde yer almadığı ideolojilerin ve fikir yapılarının haricinde kalmaları yararlı olacaktır. Zaman üstü kuruluşlar olarak nitelendirebileceğimiz STK'ların faaliyetlerini sürdürürken din, dil, ırk gibi tabii çeşitlilikleri ve zenginlikleri engel veya tehdit olarak görmekten kaçınmaları gerekmektedir. İyilik, evrensel bir değer olarak herkes için olmalıdır. STK yöneticilerinin, gönüllülerinin ve çalışanlarının bu ruhu ve hissiyatı aynı ölçüde benimsemesi, STK'nın kendisi, halk ve devlet için de benzersiz bir kazanımdır. STK çatısı altındaki her bir yönetici, gönüllü ve çalışan için mevzu bahis olan kendileri değil hitap ettikleri insanın kendisidir.
- STK'ların hantal veya statik oluşumlar olarak kalmaması için organizasyon yapılarına azami ölçüde dikkat etmesi gerekmektedir. Bu, yalnızca kendileri için değil aynı zamanda hizmet götürmekte oldukları kitleler için de mutlak bir gereksinimdir. Hantallık, durağanlık ve kötü yapılanma özellikle afet süreçlerindeki aksiyonlar için

risk ve tehlike ihtiva etmektedir. Bu olmaksızın, STK'ların kamu birimleri ve diğer paydaşlarla iş birliğinde bulunması ve afetlere müdahale etmesi beklenemez.

- Güçlü ve dinamik organizasyon yapısına ihtiyaç duyan STK'ların hem STK bünyesinde hem de sahada yararı dokunabilecek eğitimlere önem vermesi, kendi çalışanlarını ve gönüllülerini bu anlamda geliştirmeleri beklenmektedir. Bunun için başta üniversiteler olmak üzere düşünce kuruluşları, bilimsel araştırma çevreleri, toplumun kanaat önderleri ve siyasi çevrelerle bu anlamda yakın iş birliği tesis etmeleri faydalı olacaktır. Bu türden bir iş birliğinin Türkiye dışındaki STK'lar ve ilgili kuruluşlarla tesis edilmesi, son derece önemli bir kazanım olacaktır. Fikir alışverişi, personel eğitimi ve yönetim pratikleri noktasında önemli kazanımlar sağlayabilecek bu diyalog için zemin aranmalıdır.
- Afet süreçlerine ilişkin her bir detayı bilimsel ve akademik olarak araştırarak, rapor hazırlayacak ve uygulama zemini için girişimde bulunacak düşünce kuruluşları ve bilimsel araştırma programlarının kurulması, Türkiye'de ihtiyaç duyulan gereklilikler olarak göze çarpmaktadır. Üniversiteler bünyesindeki mevcut afet yönetimi bölümlerinin ve yüksek öğrenim programlarının geliştirilmesi ve ihtiyaç duyulması hâlinde yenilerinin kurulması bir başka önemli kazanım olarak görülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının üniversiteler ve devlet kurumlarıyla ortak programlar geliştirebilmesinin önü açılmalıdır. STK'lar, imkânları ölçüsünde bu girişim ruhunu Türkiye dışına taşımalıdır. Kamu ve sivil toplum kuruluşlarının organize ettiği çalıştay ve konferanslara sürekli temelde katılım gösterilmeli ve buralarda sahip oldukları birikim ve tecrübeleri dikkate alınacak şekilde katılımcılarla paylaşılmalıdır. Bu toplantılar kanalıyla STK ve kamu birimleri arasında iş birliği geliştirilmeli, sorunlar ve çözümleri müşterek müzakere edilmelidir. Sonuç olarak, özellikle STK perspektifini yansıtan öneriler istişare edilerek ulaşılan çıktılar nesir hâline getirmelidir.
- Genel bir durum olmamakla birlikte STK'larla ilgili dikkat çeken bir özellik de şudur: Hizmet götürülen kitleler veya afet bölgesindeki çalışmaların bilimsel nitelik taşıyacak şekilde rapor hâline getirilmesinde, bir başka ifadeyle yazıya geçirilmesinde önemli eksiklikler göze çarpmaktadır. Afet ve insani yardım yönetimi ile sosyal yardımlaşma uygulamaları özelinde yapılan her faaliyetin kayda geçirilmesi, saha çalışmalarının gözlem ve afet bölgesi insanının da hissiyatlarını kapsayacak şekilde nesre dökülmesi

hâlinde güçlü bir yazın temelinde yükselen birikim ve tecrübeden gelecekte istifade edilmesi mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

1. *Afet Yönetimi Kapsamında 2019 Yılına Bakış ve Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri*, T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara, 2020.
2. “Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik”, *T.C. Resmî Gazete*, 8 Mayıs 1988, Sayı 19808.
3. Aker, A. Tamer, “1999 Marmara Depremleri: Epidemiyolojik Bulgular ve Toplum Ruh Sağlığı Uygulamaları Üzerine Bir Gözden Geçirme”, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 17 [3], 2006, ss. 204-212
4. Anheier, Helmut; Glasius, Marlies & Kaldor, Mary, “Introducing Global Civil Society”, *Global Civil Society*, Oxford: Oxford University Press, 2001, ss. 3-20.
5. Asia-Pacific Disaster Report 2021: Resilience in a Riskier World: Managing Systemic Risks From Biological and Other Natural Hazards [2021].
6. Aydemir, Ayşe, “Afet Yönetim Sisteminin İncelenmesinde Gönüllülük Hizmetleri ve Bazı Sivil Toplum Kuruluşları”, *Afet ve Risk Dergisi*, 4 [2], ss. 387-394.
7. “Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”, *Resmî Gazete*, 15 Temmuz 2018/30479, Sayı 4.
8. Balser, D., & McClusky, J., “Managing Stakeholder Relationship and Nonprofit Organization Effectiveness”, *Nonprofit Management & Leadership*, 15 [3], 2005, ss. 295-315.
9. Barker, Derek W. M., “From Associations to Organizations: Tocqueville, NGOs, and Civic Leadership”, *Alexis de Tocqueville and Democratic Statesmanship*, edited by Brian Danoff and L. Joseph Hebert, Lanham, MD: Lexington Books, 2011, ss. 205-220.
10. “Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”, Kararname Numarası 103, *Resmî Gazete*, 9 Haziran 2022, Sayı 31861.
11. Bilici, F., “Les imaret ottomans: un instrument de lutte contre la pauvreté?”, *Pauvreté et richesse dans le monde musulman méditerranéen/Poverty and Wealth in the Muslim Mediterranean World*, dirigé par Jean-Paul Pascual, Paris: Maisonneuve et Larose, 2003, ss. 271-288.

12. Bozok, Mehmet ve Bozok, Nihan, “Ormanlara, Sıcaklara, ve Yangınlara Dair: 2021 Köyceğiz Orman Yangınlarının Sosyolojik İzduşümleri”, *ViraVerita E-Journal*, Sayı 15, Mayıs 2022, ss. 77-104.
13. Cantekin, Elvan, “Türkiye’de Afet Yönetiminde Gönüllülük ”, Türkiye’de Gönüllülük – Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi, Yayına Hazırlayan: Birleşmiş Milletler Gönüllüleri [UNV] Programı Türkiye & GSM Gençlik Servisleri Merkezi, Çeviri: Bordo Tercüme Bürosu & Eda Ertem, 2013.
14. *Climate Change 2022 – Mitigation of Climate Change*, Working Group III contribution to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC AR6 WG III.
15. Çebi, Emrin, “The Role of Turkish NGOs in Social Cohesion of Syrians”, *Turkish Journal of Middle Eastern Studies*, ISSN:2147-7523, Special Issue, 2017, ss. 135-170.
16. Çoban, Aslıhan, *An Examination of Two Turkish NGOs From A Pluralist Perspective: Human Rights Association [İHD] and Women for Women’s Human Rights-New Ways [KİH-YCV]*, A Thesis Submitted to the Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University, In Partial Fulfilment of the Requirements for the Degree of Master of Science in Political Science and Public Administration, Supervisor Prof. Dr. Feride Acar, September 2006.
17. Dahan, Nicolas M., Doh, Jonathan & Teegen, Hildy, “Role of Nongovernmental Organizations in the Business-Government-Society Interface”, *Business & Society*, Vol. 49, Number 1, SAGE Publications, March 2010, ss. 20-34.
18. Dash, Nicole, “The Use of Geographic Information Systems In Disaster Research”, *Methods of Disaster Research*, edited by Robert A. Stallings, Philadelphia, 2002, ss. 320-333.
19. Davies, Thomas, *NGOs: A New History of Transitional Civil Society*, London: Hurst and Company, London, 2014.
20. *Disaster Management in Japan*, Published by Director General for Disaster Management Cabinet Office, Government of Japan, Tokyo, July 2021.
21. Erdal, Leman, “Türkiye’de Avrupa Birliği’ne Uyum Çabaları ve Sivil Toplum”, *Sivil Toplum/Sivil Toplum Kuruluşlarına Tarihsel ve Kavramsal Bakış*, III. Uluslararası STK’lar Kongresi, STK-Özel Sektör-Devlet Etkileşimi, Çanakkale, 9-10 Aralık 2006, ss. 559-566.

22. Erol, Mikail, “Sivil Toplum Kuruluşlarından [STK] Vakıflar ve Vakıflarda Muhasebe Kayıt Sistemi”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2007 [2], ss. 333-348.
23. Eshghi, Kourosh & C. Larson, Richard, “Disasters: lessons from the past 105 years”, *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, Vol. 17, No. 1, 2008, ss. 62-82.
24. Hudson, Alan, “NGOs’ Transnational Advocacy Networks: From Legitimacy to Political Responsibility?”, *Global Networks*, 1 [4], January 2001, ss. 331-352.
25. Fakih, Mansour, *The Role of Nongovernmental Organizations in Social Transformation: A Participatory Inquiry in Indonesia*, Submitted to the Graduate School of the University of Massachusetts Amherst in partial fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Education, School of Education, Massachusetts, February 1995.
26. G. Jimenez, K. Meguro ve A. Dixit, “Learning From Japan for Possible Improvement in Existing Disaster Risk Management System of Nepal”, *Open Journal of Earthquake Research*, 8, 2019, ss. 85-100.
27. Günaydın, M., Tatlı Ö., ve Genç, E. E., “Arama Kurtarma Örgütleri ve Ulusal Medikal Kurtarma Ekipleri [UMKE]”, *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1, s. 56-63.
28. Gündoğdu, F., “Merkezi ve Yerel Yönetimlerin STK’lara Desteginin Objektif Ölçütlere Kavuşturulması”, *Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyumu: Avrupa Birliği Yolunda Türkiye’de STK-Devlet İlişkisi*, Tarih Vakfı, İstanbul, 2001, ss. 87-88.
29. Doğan, İlyas, *Sivil Toplum*, Birinci Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2002.
30. Dengler, Lori, “Not my fault: What we can learn from Japan’s Disaster Prevention Day”, *Times-Standard*, September 5, 2018.
31. Hond, Frank den, “Reflections on Relationships Between NGOs and Corporations”, Review Essay, *Business & Society*, Vol. 49, Number 1, March 2010, ss. 173-178.
32. İçduygu, Ahmet; Meydanoğlu, Zeynep ve Sert, Deniz Ş., *Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası – Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu II*, TÜSEV Yayınları No. 51, Baskı: Uzerler Matbaacılık ve Tanıtım Sanayi Tic. Ltd., İstanbul, Mart 2011.
33. *Information and Communication Technology for Disaster Risk Management in Japan – How Digital Solutions are Leveraged to Increase Resilience through Improving Early Warnings and Disaster Information Sharing*, published by the World Bank, October 2019, Washington.

34. *INFORM Report 2020 – Shared Evidence for Managing Crises and Disasters*, JRC 120275, EUR 30173 EN, Luxemburg: Publications Office of the European Union, 2020.
35. Jaeger, Hans-Martin, “Hegel’s Reluctant Realism and the Transnationalization of Civil Society”, *Review of International Studies*, Vol. 28, No. 3, Published by Cambridge University Press, [July 2002], ss. 497-517.
36. Jalali, Rita, “Civil Society and the State: Turkey after the Earthquake”, *Disasters*, Volume 26, Issue 2, 2002, ss. 120-139.
37. Jurgens, Klaus, “Migrant, refugee absorption in EU dangerously inadequate”, *Daily Sabah*, November 29, 2021.
38. Karakaş, Zinnet, *Sivil Toplum Kuruluşlarında Hizmet Performansının Ölçümü ve Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, Ağustos 2016.
39. Kaya, Mustafa, *Türk Kamu Yönetiminde Gönüllülük ve Afet Yönetimi*, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Ankara-2013.
40. Kayasü, S., “Afet Yönetiminin Kurumsallaşmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”, *Afet Risk Yönetimi: Risk Azaltma ve Yerel Yönetimler*, İstanbul, 2007, ss. 67-71.
41. Keyman, Fuat, *Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde Bir Vaka*, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi [STGM], Ankara, Kasım 2006.
42. Khoo, Shu-ming, “Development NGOs, Civil Society and Social Change”, *Handbook on International Development and Social Change*, G. H. Fagan and R. Mucnk [eds.], Cheltenham; Edward Elgar, ss. 190-210.
43. Kobak, Kadriye ve Soğukdere, Şuheda, “Sosyal Medyadaki Dezenformasyon: 2021 Türkiye Orman Yangınları Örneği”, *Uluslararası Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli Dergisi [MEDIAJ]*, Cilt 4, Sayı 2, 2021, ss. 167-189
44. Kourula, Arno & Laasonen, Salla, “Nongovernmental Organizations in Business and Society, Management, and International Business Research”, *Business & Society*, Vol. 40, Number 1, March 2010, ss. 35-67.
45. Korten, David C., “The Role of the Nongovernmental Organizations in Development: Changing Pattern and Perspectives”, in Samuel Paul and Arturo Israel [eds.], *Nongovernmental Organizations and the World Bank*, The World Bank Publications, Washington D.C., 1991, ss. 1-18.
46. Kula, Naci, “Deprem ve Dini Başa Çıkma”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, 2002, ss. 234-255.

47. Kurt, Süleyman & Taş, H. Yunus, “Sivil Toplum Örgütlerinde Profesyonel ve Gönüllü Çalışma İlişkileri: Tehditler ve Fırsatlar”, *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt 4, Yıl 4, Sayı 8 [2015/1], ISSN:2147-3668, ss. 199-214.
48. Kutlutürk, Cemil, “Hayırseverlikte Öncü Kuruluşlar – Osmanlı Dönemi Vakıfları”, *Her Yönüyle Dernekler/Turkish Quarterly of Associations*, 12, ss. 27-31.
49. Lewis, Bernard, *Ortadoğu – İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*, [Çev. S. Y. Kökyay], Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2005.
50. Lindenberg, March & Bryant, Coralie, *Going Global – Transforming Relief and Development NGOs*, Bloomfield, CT: Kumarian Press, 2001.
51. Lloyd, Stephan, *Charities Trading and The Law*, Published by the Charities Advisory Trust in association with The Directory of Social Change, London, 1995.
52. Lowe, Kimberly A., [Review of *NGOs: A New History of Transitional Civil Society; Shaping the Transitional Sphere: Experts, Networks, and Issues from the 1840s to the 1930s*, by Thomas Davies, D. Rodogno, B. Struck, & J. Vogel], *Journal of World History*, Vol. 26, No. 4, ss. 893-897.
53. Maytalman, Emre, *Emergency Management: Business and Industry – Acil Durum Yönetimi: Sanayi Tesisleri ve İşyerleri*, Istanbul Technical University, Institute of Science and Technology, January 2007.
54. Mizutani, Takeshi & Nakamo, Takamasa, “The Impact of Natural Disasters on the Population of Japan”, *Population and Disaster*, [edited by John I. Clarke, Peter Curson, S. L. Kayastha and Prithvish Nag], New York, 1989, ss. 24-33.
55. Mondal, Debabrata; Chowdhury, Sarthak & Basu, Debabrata, “Role of Non-Governmental Organization in Disaster Management”, *Research Journal of Agricultural Sciences*, 6 [Special]:1485-1489, December 2015.
56. National Report of Japan on Disaster Risk Reduction for the World Conference on Disaster Reduction, Government of Japan, Kobe-Hyogo, Japan, 18—22 January 2005.
57. Özer, M. Halis, “Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi ve Sosyal Fonksiyonları – Economical and Social Functions of NGOs in Todays World”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi/Electronic Journal of Social Sciences*, ISSN:1304-0278, Güz-2008, C. 7, S. 26, ss. 86-97.
58. Özbilgen, E., *Bütün Yönleriyle Osmanlı – Adab-ı Osmaniyye*, İz Yayıncılık, Yeni Şafak Kültür Armağanı, İstanbul, 2011.

59. Okubo, Noriko, “Disaster Management in Japan: Towards Comprehensive and Collaborative Flood Control”, *Carbon & Climate Law Review*, Vol. 9, No. 1, Special Issue: The Rule of Law and Climate Adaptation in the Asian Region, 2015, ss. 32-39.
60. Onbaşı, F., *Sivil Toplum*, Leyla ile Mecnun Yayınları, İstanbul, 2005.
61. *Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2023*, T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Ankara, İkinci Baskı Düzeltmelerle Şubat 2013.
62. Ulutaş, Çağla Ünlütürk, *Sosyal Yardımlara Yerelden Bakmak*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2015.
63. United Nations Volunteers [UNV] Programme [2021], *2022 State of the World's Volunteerism Report – Building Equal and Inclusive Societies*, December 2021, Bonn.
64. Ural D., ve diğ., *Eğitim ve Halkın Bilinçlendirilmesi Çalışma Grubu Strateji Raporu*, İstanbul Teknik Üniversitesi Afet Yönetim Merkezi ve AFAD, Ankara, 2010.
65. Paganini, Andrea, *Globalization and the Rise of NGOs: A Model of Empowerment between Hegelian Dialectics and Complexity Science*, Bachelor's Degree Thesis, Department of Political Science-Chair of International Relations, LUISS Guido Carli University, supervisor Raffaele Marchetti, Rome, 2019/2020.
66. Pine, John C., *Natural Hazards Analysis: Reducing the Impact of Disasters*, CRC Press, Boca Raton, 2009.
67. *Resilience in a Riskier World; Managing Systemic Risk From Biological and Other Natural Hazards – Asia-Pacific Disaster Report 2021*, United Nations Publications, ISBN: 9789211208283, 2021.
68. Riddell, Roger C., *Does Foreign Aid Really Work?*, Oxford University Press, Oxford, 2008.
69. Salamon, Lester M., “The Rise of the Nonprofit Sector”, *Foreign Affairs*, Vol. 73, No. 4 [Jul. – Aug., 1994], ss. 109-122.
70. Sancaklı, Saffet, “Hz. Peygamber’in Erdemli İnsan Yetiştirme Bağlamında Îsâr [Diğergamlık] Kavramına Verdiği Önem”, *Tasavvuf: İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl 7 [2006], Sayı 17.
71. Scholey, Cam & Schobel, Kurt, “Performance Measurement for Non-Profit Organizations – The Balanced Scorecard as an Approach”, *Research, Guidance and Support: Non-for-Profit Governance*, Summary Resource Guide, Chartered Professional Accountants of Canada, April 2019, ss. 1-21.
72. Schwartz, E., “U.S. Private Voluntary Organizations in Development: An Assessment”, *Dev Dig.*, Oct; 8 [4], 1980, ss. 67-71 [PMID: 12336516].

73. Sharma, K. L., “Hint Devleti ve STÖ’ler: Bazı Düşünceler”, *Sivil Toplum Örgütleri Neoliberalizmin Araçları mı, Halka Dayalı Alternatifler mi?*, [Çev. Işık Ergüden], Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi [WALD] Yayını, Demokrasi Kitaplığı Açılımlar Dizisi: 2, İstanbul, 2001.
74. *Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030*, UNISDR/GE/2015 - ICLUX EN5000 1st edition, Geneva.
75. Severino, Jean-Michel & Ray, Olivier, “The End of ODA: Death and Rebirth of a Global Public Policy”, CGD Working Paper 167, Washington, D.C.: Centre for Global Development, March 2009.
76. Seyrek, D. M., “Türk Sivil Toplumunun Kökenleri: Osmanlı Dönemi”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5/4, 2010, ss. 1421-1447.
77. Seyyar Ali ve Adalı, Ömer, *Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede STK’ların Roller ve Önemleri: Deniz Feneri Örneği*, Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları, İstanbul, 2003.
78. Seyyar Ali ve Adalı, Ömer, “Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede STK’ların Roller ve Önemleri: Deniz Feneri Örneği”, *I. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*, Çanakkale, 2004, ss. 4-5.
79. Simon, Karla W., “International Non-Governmental Organizations and Non-Profit Organizations”, *The International Lawyer*, Vol. 44, No. 1, International Legal Developments Year in Review: 2009 [Spring 2010], Published by American Bar Association, ss. 399-414.
80. Simon, Karla W., & Watson, Zaine, “Not-for-Profit and Non-Governmental Organizations”, *The International Lawyer*, Vol. 39, No. 2, International Legal Developments Year in Review: 2004 [Summer 2005], Published by American Bar Association, ss. 639-648.
81. *Statistical Handbook of Japan 2021*, Statistics Japan, Ministry of Internal Affairs and Communications Japan, September 2021.
82. *State of the Global Climate 2021*, World Meteorological Organization, WMO-No. 1290, Geneva, 2021.
83. Stone, George W., *Raging Forces: Life on a Violent Planet*, National Geographic, Washington D.C., 2007.
84. Şahin, Cemalettin ve Sipahioğlu, Şengün, *Doğal Afetler ve Türkiye*, Gündüz Eğitim ve Yay., Ankara, 2002.

85. Şahin, Mehmet, *Kamu Ekonomisi ve Sivil Toplum Kuruluşları*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2007.
86. Şakiroğlu, Mehmet, *Positive outcomes among the 1999 Düzce earthquake survivors: Earthquake preparedness behaviour and posttraumatic growth – 1999 Düzce depremini yaşayanlarda depremin muhtemel olumlu etkileri: Depreme önlem alma davranışı ve travma sonrası gelişim*, Thesis submitted to the Graduate school of Social Sciences of Middle East Technical University, July, 2011.
87. Şengün, Hayriye, *Afet Yönetimi Sistemi ve Marmara Depremi Sonrasında Yaşanan Sorunlar*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi [Kent ve Çevre Bilimleri] Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2007.
88. Tan, Onur; Tapırdamaz, M. Cengiz; and Yörük, Ahmet [2008] "The Earthquake Catalogues for Turkey," *Turkish Journal of Earth Sciences*, Vol. 17, No. 2, Article 8, 2008, ss. 405-418.
89. Tanrıku, Faik, "Suriye Krizi Sonrası Türkiye'deki Sığınmacıların ve Göçmenlerin Eğitimi: Geçmiş, Bugün ve Gelecek Perspektifleri", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 [3], 2018, ss. 2585-2604.
90. Taş, Nilüfer, "Yerleşim Alanlarında Olası Deprem Zararlarının Azaltılması", *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, 2003, ss. 225-231.
91. *The Disaster Riskscape Across Asia-Pacific; Pathways For Resilience, Inclusion and Empowerment – Asia-Pacific Disaster Report 2019*, United Nations Publications, ISBN: 978-92-1-120793-4, 2019.
92. *The World Risk Report*, Published by Bündnis Entwicklung Hilft, Ruhr University Bochum-Institute for International Law of Peace and Armed Conflict [IFHV], ISBN 978-3-946785-12-5, Berlin, 2021.
93. Toksoy, N. Gamze, *17 Ağustos 1999 Marmara Depremi Sonrasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Ağustos 2000.
94. Tournefort, [Joseph] M. Pitton de, *Relation d'un Voyage du Levant fait par ordre du roi contenant l'histoire ancienne et moderne de plusieurs Isles de l'Archipel, de Constantinople, des cotes de la Mer Noire, de l'Arménie, de la Géorgie, des frontières de Perse et de l'Asie Mineure*, Amsterdam: Aux Dépens de la Compagnie, 1718.
95. *Türkiye Afet Müdahale Planı [TAMP]*, Bu Plan Afet ve Acil Durumlarda Görev Alacak Bakanlık, Kurum ve Kuruluşlar ile Yapılan Değerlendirmeler Sonucunda AFAD

Tarafından Hazırlanmıştır, T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 20.12.2013.

96. *T.C. Resmî Gazete*, 3 Ocak 2014 Cuma, Sayı 28871.
97. *Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci – Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu*, [editörler Filiz Bıkmen ve Zeynep Meydanoğlu], Baskı: Sena Ofset Ambalaj, Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti., TÜSEV Yayınları No. 39, TÜSEV 2006.
98. Türkiye’deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması, Hazırlayan: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD], Ankara, 2017.
99. “Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun”, *T.C. Resmî Gazete*, 25 Mayıs 1959, Sayı 10213.
100. Wallace, T., “Trends in UK NGOs: A Research Note”, *Development in Practice*, Vol. 13, No. 5 [November 2003], Published By; Taylor & Francis, Ltd., ss. 564-569.
101. Whaites, Alan, “NGOs, Civil Society and the State: Avoiding Theoretical Extremes in Real World Issues”, *Development in Practice*, Vol. 8, No. 3 [August 1998], Published by: Taylor & Francis, Ltd., ss. 343-349.
102. *White Paper – Disaster Risk Management In Japan*, Cabinet Office Japan, 2015.
103. Willets, Peter, *Non-Governmental Organizations in World Politics – The Construction of Global Governance*, Global Institutions Series: 49, Edited by Thomas G. Weiss and Rorden Wilkinson, Routledge, 2011.
104. *WMO Atlas of Mortality and Economic Losses From Weather, Climate and Water Extremes [1970-2019]*, World Meteorological Organization, WMO-No. 1267, Cenevre, 2021.
105. Wright, Glen W., “NGOs and Western Hegemony: Causes for Concern and Ideas for Change”, *Development in Practice*, Vol. 22, No. 1 [February 2012], s. 123-134.
106. Van Depremi ve STK’lar – Vaka Analizi, TÜSEV – Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, 23 Ekim 2013.
107. Yaman, Mehmet Şükrü, *Osmanlı Posta Teşkilatı’nın Dünya Posta Birliği ile İlişkileri [1874-1920]*, Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2021.
108. Yaman, Mehmet Şükrü, “Recalling the Social Nature of Turkish postal services”, *Daily Sabah*, April 26, 2019.

109. Yaman, Mehmet Şükrü, *Son Dönem Osmanlı Toplumunda Kimsesiz Çocuklar 1850-1920*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara, 2012.
110. Yediyildiz, Bahaeddin, *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi – Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.
111. Yıldırım, Ş. İbrahim, *Demokrasi, Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2004.
112. Laden Yurttagüler, “Gönüllülük ve Vatandaşlık Kavramı”, *Türkiye’de Gönüllülük – Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi*, Yayına Hazırlayan: Birleşmiş Milletler Gönüllüleri [UNV] Programı Türkiye & GSM Gençlik Servisleri Merkezi, Çeviri: Bordo Tercüme Bürosu & Eda Ertem, 2013, ss. 18-27.
113. *30 Ekim 2020 Sisam Adası [İzmir Seferihisar Açıkları] Mw 6.6 Depremi Raporu*, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD], Deprem Dairesi Başkanlığı, Aralık 2020.
114. <https://afad.gov.tr/genelgee>
<https://gonullu.afad.gov.tr/>
<https://www.afad.gov.tr/ulke-genelinde-devam-eden-orman-yanginlari-hk-2>
<https://www.afad.gov.tr/bartin-kastamonu-ve-sinopta->
<https://www.afad.gov.tr/#>
<https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>
<https://www.afad.gov.tr/izmir-depreminin-1-yil-donumu-basin-bulteni-30102021>
<https://www.afad.gov.tr/deprem-bolgesine-yonelik-calismalar>
<https://www.afad.gov.tr/odenekler-harcamalar-kampanyalar>
<https://www.afad.gov.tr/van-depremi-hakkinda>
<https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=37>
<https://www.afad.gov.tr/turkiye-ve-japonya-afetlerde-isbirligini-guclendiriyor>
<https://www.afad.gov.tr/turkiyeden-lubnana-1000-tona-yakin-insani-yardimmalzemesi-tasiyan-gemi-beyrut>
<https://www.afad.gov.tr/turkiyeden-ukrayna-halkina-yardim-eli>
<https://akreditasyon.afad.gov.tr/tr>
<https://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://deprem.afad.gov.tr/downloadDocument?id=2065>
https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/afadinizmirdepremiraporu,x5FZr84m8ECwng_3y0KISg/DjiYPhmes0G003wmpG0ncA
115. <https://www.fema.gov/emergency-managers/individuals-communities>

- <https://www.fema.gov/about/strategic-plan/introduction>
<https://www.fema.gov/about/strategic-plan>
https://www.fema.gov/sites/default/files/documents/fema_2022-2026-strategic-plan.pdf
116. <https://www.kizilay.org.tr/Haber/KurumsalHaberDetay/6167>
<https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberArsiviDetay/6593>
<https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberDetay/5593>
<https://www.kizilay.org.tr/>
<http://kizilaytarih.org/tarihce.html#:~:text=Abdullah%20Bey%2C%20K%C4%B1r%C4%B1ml%C4%B1%20Aziz%20Bey,ad%C4%B1n%C4%B1%20Ulu%20%C3%96nder%20Atat%C3%BCrk%20vermi%C5%9Ftir>
117. <https://ihh.org.tr/haber/ekipler-sel-bolgelerinde-koylere-ulasti>
<https://ihh.org.tr/haber/ekipler-bati-karadenize-sevk-edildi>
118. <https://www.unescap.org/kp/2021/asia-pacific-disaster-report-2021>
<https://www.unescap.org/knowledge-products-series/asia-pacific-disaster-report>
<https://www.unescap.org/our-work>
<https://www.un.org/ecosoc/en/content/ecosoc-subsiary-bodies>
<https://www.unescap.org/about/history>
<https://www.unescap.org/kp/2021/asia-pacific-disaster-report-2021>
<https://www.unescap.org/about/member-states>
<https://www.unescap.org/publications/asia-pacific-disaster-report-2019>
119. <https://www.britannica.com/biography/Georg-Wilhelm-Friedrich-Hegel>
<https://www.britannica.com/biography/Alexis-de-Tocqueville>
<https://www.britannica.com/biography/Karl-Marx>
<https://www.britannica.com/biography/Antonio-Gramsci>
<https://www.britannica.com/topic/nongovernmental-organization>
<https://www.britannica.com/place/United-States>
120. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
121. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turk-milleti-suriyeli-kardeslerine-sahip-cikti/1089705>
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afad-mobil-mutfak-tiri-ukraynanin-borodyanka-sehrinde/2604875>
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afad-ukraynali-savas-magdurlarina-turkiyenin-sefkat-elini-uzatiyor/2527744>
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/afad-beyrut-limaninda-arama-kurtarma-calismalarina-basladi/1934126#>
<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/marmara-depremi-arama-kurtarma-icin-bir-milattir/1556985>

122. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/umke-personelleri-enkaz-altindaki-canlari-neses-oldu-528260.html>
<https://www.trthaber.com/haber/dunya/afad-beyrutta-arama-kurtarma-calismalarina-basladi-507048.html>
123. <https://tdv.org/tr-TR/tdv-sel-felaketinin-yasandigi-bozkurtta-1-haftada-20-bin-kisilik-yemek-dagitti/>
124. <https://www.deutschland.de/de/topic/politik/deutschland-in-fakten-und-zahlen-daswichtigste-ueber-land-und-leute>
<https://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/de/politik-deutschland/foederale-republik>
https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles/germany_de
125. https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/civil-protection/national-disaster-management-system/germany_en
126. <https://corona.cbddo.gov.tr/>
127. <https://www.cao.go.jp/index-e.html>
128. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/voluntarism#learn-more>
129. [10.4236/ojer.2019.82006](https://doi.org/10.4236/ojer.2019.82006)
130. <https://forum-ids.org/2022-state-of-the-worlds-volunteerism-report/>
131. <https://www.varotherham.org.uk/what-is-volunteering/>
132. <https://www.unv.org/swvr>
133. <https://www.stat.go.jp/english/data/handbook/index.html>
134. <https://www.adrc.asia/nationinformation.php?NationCode=392&Lang=en>
135. <http://www.sheffieldvolunteercentre.org.uk/what-is-volunteering>
136. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/06/20090617-1.htm>
137. <https://www.undrr.org/terminology/disaster>
138. <https://www.yesilay.org.tr/en/member-and-volunteer-actions/what-is-volunteering>
139. <https://www.ifrc.org/what-disaster>
140. <https://udspace.udel.edu/handle/19716/674#files-area>
141. <https://www.drc.udel.edu/>
142. <https://udspace.udel.edu/bitstream/handle/19716/674/PP304.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
143. <https://public.wmo.int/en/media/press-release/weather-related-disasters-increase-over-past-50-years-causing-more-damage-fewer>
144. <https://ehs.unu.edu/>
145. <https://www.akut.org.tr/tarihce>
146. https://tr.wikipedia.org/wiki/Mahalle_Afet_G%C3%B6n%C3%BCll%C3%BCleri
147. https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin_insan_i_yardimlari.tr.mfa
148. <https://trac.org.tr/hakkimizda/genel-tarihce>
149. <https://www.aka-arama.org>
150. <https://www.oecd.org/governance/toolkitonriskgovernance/goodpractices/page/disasterriskreductioneducationinjapan.htm>
151. <https://ehs.unu.edu/research/world-risk-report.html#outline>
152. <https://repository.gheli.harvard.edu/repository/10930/>
153. <https://weltrisikobericht.de/weltrisikobericht-2021-e/>
154. https://cdnacikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/20_21_Bahar/afet_psikolojisi_ve_sosyolojisi/10/index.html
155. <https://repository.gheli.harvard.edu/repository/12774/>
156. <https://drmkc.jrc.ec.europa.eu/inform-index>
157. <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC110749>

158. <https://www.europe.undp.org/content/geneva/en/home/partnerships/inform--index-for-risk-management-.html>
159. <https://k2haber.com.tr/sivil-toplum-kuruluslarindan-guc-birligi-izmir-depreminin-yaralari-sariliyor/>
160. <https://www.un.org/en/climatechange/cop26>
161. <https://ukcop26.org/>
162. https://japan.kantei.go.jp/99_suga/actions/202105/_00018.html
163. <https://www.un-ilibrary.org/content/periodicals/24118176>
164. <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/>
165. <https://www.regionalcommissions.org/about/the-regional-commissions/economic-and-social-commission-for-asia-and-the-pacific-escap/>
166. <https://acilafet.saglik.gov.tr/TR-76792/izmir-seferihisar-depremi-calismalarimiz.html#>
167. <https://www.ngosource.org/what-is-an-ngo>
168. https://en.wikipedia.org/wiki/Non-governmental_organization
169. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>
170. <https://islamansiklopedisi.org.tr/imaret--osmanli>
171. https://portal.sivilant.org/uploads/cms/main.ant/4810_4.pdf
172. <https://www.akut.org.tr/tarihce>
173. <https://gea.org.tr/hakkimizda>
174. <https://www.un.org/en/climatechange/paris-agreement>
175. https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_002286.html
176. <https://www.turksat.com.tr/en/node/193>
177. <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2931/devir-teslim-torende-yaptiklari-konusma>
178. <https://www.unhcr.org/tr/suriye-acil-durumu12>
179. <https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarina-gore-dagilimi>